

เรื่องพระปจฺมเจติย

ฉบับ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียบเรียง

และ

ฉบับ ม.จ. สุกทรดิศ ดิศกุล ทรงนิพนธ์

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานประชุมเพลิงศพ

นายผิว พุกผาสุก

ณ เมรุวัดท่าตำหนัก

อำเภอ นครชัยศรี จังหวัด นครปฐม

วันที่ ๓๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๔

อภินันทนาการ
จาก

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์

เรื่องพระปฐมเจดีย์

ฉบับ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียบเรียง

และ

ฉบับ ม.จ. สักกทรธิศ ดิศกุล ทรงนิพนธ์

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานประชุมเพลิงศพ

นายผิว พุกผาสุก

ณ เมรุวัดท่าตำหนัก

อำเภอ นครชัยศรี จังหวัด นครปฐม

วันที่ ๓๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๔

หอสมุดแห่งชาติ จังหวัดสุพรรณบุรี

กิตติคุณ ธรรม

กิตติคุณธรรม ๒

หอสมุดแห่งชาติ จังหวัดสุพรรณบุรี

กิตติคุณธรรม ๒

คำนำ

เนื่องในงานประชุมเพลิงศพ นายผัว พุกผาสุก กำหนด
วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๔ ณ เมรุวัดท่าตำหนัก ตำบล
วัดท่าตำหนัก อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม พันโท
ชัยยุทธ พุกผาสุก ผู้เป็นบุตร ได้มาติดต่อกับเจ้าหน้าที่
กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ว่าประสงค์
จะขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง พระปฐมเจดีย์ ฉบับ
ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ และฉบับของ น.จ. สุนทรทิศ
ดัดดัด เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรยิน
อนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ดังประสงค์

กรมศิลปากรขออนุโมทนาคุณบุญราศีกษณานุปทาน
ซึ่งเจ้าภาพได้บำเพ็ญอุทิศแด่ นายผัว พุกผาสุก และได้
จัดพิมพ์หนังสือแจกเป็นวชิราทธาน ขออภัยที่ป้องกันจน
เครื่องตั้งเครื่องให้นายผัว พุกผาสุก ผู้ดวงดับได้ประดับแต่
อิฐคุณมณูญผลในดัมปรายภพทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๔

แผ่น

หอสมุดแห่งชาติ

๒๐๕๔ ๒๐๕๕

คำปรารภ

ในการประชุมเพลิงศพของคุณพ่อ ถูก ๆ ก็ใคร่จะ
ได้จัดพิมพ์หนังสือเพื่อเป็นอนุสรณ์ของคุณพ่อ และเป็น
บรรณาการแก่ท่านที่เคารพ ซึ่งได้กรุณามาร่วมในการ
ประชุมเพลิงศพครั้งนี้ จึงได้คิดว่าควรจะพิมพ์หนังสือ
สักเรื่องหนึ่ง ซึ่งพอจะเป็นประโยชน์แก่ท่านที่เคารพ ซึ่ง
ได้รับหนังสือฉบับนี้ไป และเป็นเรื่องที่ความเกี่ยวพันกับ
คุณพ่อด้วย ในที่สุดจึงตกลงใจเลือกพิมพ์หนังสือตำนาน
พระปฐมเจดีย์ขึ้น เพราะรู้สึกว่าจะให้ความรู้แก่ท่าน
ผู้อ่านได้บ้าง และองค์พระปฐมเจดีย์ก็เป็นสิ่งที่สำคัญของ
จังหวัดนครปฐม และของประเทศไทยด้วย ซึ่งจังหวัด
นี้เองได้เป็นปิตุภูมิของคุณพ่อ และตระกูล “ พุกผาสุก ”
จึงนับได้ว่า หนังสือตำนานพระปฐมเจดีย์ เป็นหนังสือที่
เหมาะสมที่จะพิมพ์ขึ้น และใช้เป็นอนุสรณ์ในการประชุม
เพลิงศพคุณพ่อเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ — หนังสือเล่มนี้ยังจัดเป็นตำนานของสิ่งก่อ-
 ด้ร่างอันเกี่ยวข้องกับพระบรมพุทธรูปศาสนา ทนศึกษาทั่วไป
 ดนใจและคนควาเกี่ยวกับวรรณคดี และประวัติศาสตร์
 อักด้วย ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดประโยชน์ได้อีกทางหนึ่งสำหรับ
 นักศึกษา ถ้าหากได้มีการจัดพิมพ์ใหม่แพร่หลายมากขึ้น
 ซึ่งเรื่องนกรมคดีปกครองได้กรุณาอนุญาตให้นำมาจัดพิมพ์ขึ้น
 ได้ตามคำร้องขอ ลูก ๆ ของคุณพ่อทุกคนขอขอบพระคุณ
 ในความเอื้อเฟื้อของกรมคดีปกครองเป็นอย่างยิ่ง ไว้ ณ ทน
 ด้วย

ลูก

นายผิว พุกผาสุก

ชาติ ๒๖ เมษายน ๒๔๓๘

มรณะ ๑๙ กันยายน ๒๕๐๒

ชีวประวัติ

ของ

นายผิว พุกผาสุก

นายผิว พุกผาสุก เป็นบุตรนายต่วน นางแหม่ม พุกผาสุก
เกิดที่ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
เมื่อก่อน ๒๒ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๘ ตรงกับ วันพฤหัสบดี
ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะแม เป็นบุตรคนที่ ๒ ของพ่อแม่
พี่น้องรวมบิดามารดาด้วยกัน ๒ คน เป็นผู้ชายทั้งคู่นี้ พชาย
คนโตได้ถึงแก่กรรมเสียก่อนเมื่อประมาณ ๑๕ ปีมาแล้ว

ชีวิตเมื่ออยู่ในระยะปฐมวัย บิดามารดามาได้ตั้งมาอยู่
ในกรุงเทพฯ ตั้งแต่อายุประมาณ ๑๒-๑๓ ปี โดยเข้ามา
เป็นศิษย์ของท่านพระครูองค์หนึ่ง ชื่อพระครูพิศลย์ธรรมมา
นุรักษ์(อูย) ที่วัดหงส์รัตนาราม ในคลองบางกอกใหญ่
จังหวัดธนบุรี ได้เรียนหนังสือไทยอยู่กับพระอาจารย์จน
แตกฉาน ครั้นพออายุได้ประมาณ ๑๘ ปี ก็ได้บวชเป็น
สามเณร และเริ่มศึกษาพระธรรมวินัยต่อมา จนอายุครบ

๒๓ ปี จึงได้บวชเป็นพระภิกษุ ในระยะนี้การศึกษาพระ
 ธรรมวินัยก็คงดำเนินไปเรื่อย ๆ แต่ได้เพิ่มความสนใจและ
 ศึกษาวิชาแพทย์แผนโบราณจากครูคนหนึ่ง ชื่อหมอเดื่อน
 จนมีความรู้ในทางแพทย์พอสมควร ในขณะที่ศึกษาเล่า
 เรียนวิชาแพทย์ กับครูอยู่นั้น เมื่อครูไปรักษาคนไข้ ก็มัก
 จะถือโอกาสติดตามครูไปดการรักษายาบาด ด้วยเสมอ ๆ
 ซึ่งเท่ากับเป็นการเรียนทางภาคปฏิบัติไปด้วย ครั้นพออายุ
 ได้ประมาณ ๒๔ ปี โดยบวชได้ประมาณ ๓ พรรษา จึงได้
 ลาสิกขาบท ออกไปช่วยมารดาประกอบอาชีพ ณ บ้านเดิม
 ที่ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
 ตามเดิม

ชีวิตในวัยสมรส ภายหลังที่ได้อุปสมบท และกลับ
 มาใช้ชีวิตในทางเพศฆราวาส และช่วยมารดาประกอบ
 อาชีพอยู่บ้านเดิมได้ประมาณ ๓ ปี แล้วจึงได้ทำการสมรส
 กับ นางสาว เขียน จำปาศรี บุตรสาวคนสุดท้ายของ
 นายแพ นางจันทร์ จำปาศรี เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๔

ชีวิตครอบครัวของท่าน ไต่ครองชีวิตร่วมกันมาด้วยความ
ผาสุกจนมบุตรชายและบุตรสาว รวม ๕ คน คือ.—

คนท ๑ พันโท ชัยยุทธ พุกผาสุก

คนท ๒ นางบุญเรือน ชาญวิทยาภุด

คนท ๓ เบ็นชาย (ถึงแก่กรรม เมื่ออายุได้ ๗ วัน)

คนท ๔ นายเที่ยง พุกผาสุก

ในกระบวนผูกไซ่ครายเกยวกับชีวิตสมรสและการครอง
เรือนด้วยกันแล้วนับว่า นายผอ พุกผาสุก เป็นผู้ทหมไซ่ค
รายด้วยผู้หนึ่ง คือ พอแต่งงานได้ ๒ ปีเศษ ประมาณ พ.ศ.

๒๔๗๑ พอภรรยาของท่าน นางเชยง พุกผาสุก คิดอดบุตร

คนท ๕ นางเชยง พุกผาสุก ภรรยาของท่านได้ถึงแก่

กรรมด้วยโรคเบ็นหนองอกในมดลูกนับแต่นั้นเป็นต้นมา ท่าน

ก็ได้อยู่ในสภาพของนางวาทชาตหางเดื่อชีวิตเรื่อยมา แต่เนื่อง

จากท่านเป็นผู้ที่โศกเศร้าเรณมาแล้ว จึงทำให้ท่านเป็นคน

มีสันโดษ ดะทงความโศก โกรธหง ได้หมัดสัน ประ

กอบกับท่านเป็นคนรักลูกกรกครอบครัว มีความเมตตาปรานี

ต่อลูก ๆ ทุกคน ตั้งแต่เกิดมา ท่านคงจะคิดว่า ถ้าหากท่าน

คิดจะแต่งงานใหม่ ชีวิตในครอบครัวคงจะหาความสงบ
สุขได้ยาก ท่านเป็นคนมองเห็นกาตโกล จึงดำริว่า
ทางชีวิตท่านจะดำเนินไปข้างหน้าได้อย่างไร ถูกต้องและชัด
เจน ดังนั้น ท่านจึงครองชีวิตเป็นพอมหาย และเพียงถูก
ทั้ง ๓ ต่อมาด้วยความทะนุถนอมและลำบากยากเข็ญ

คุณพ่อนับเป็นบุตรบุญธรรมคนหนึ่ง พดจาปราศรัยกับบุคคล
ใดๆ ก็ตามด้วยเหตุและด้วยผล ท่านไม่เคยโกรธใคร หรือ
แสดงความโกรธแค้นอาฆาตมาดร้ายบุคคลอื่น ๆ ให้ดู ๆ
เห็นเคยสักครั้ง ท่านเป็นคนชอบพูดชอบค้นหาในเรื่องของ
กิจการบ้านเมือง ชอบอ่านหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และ
บุคคลสำคัญ ๆ, หนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และ
ความเป็นไปของประเทศต่าง ๆ ในโลกอยู่เป็นเนืองนิจ ท่าน
เป็นบุคคลที่ชอบศึกษาหาความรู้ ถึงแม้ว่า อายุของท่าน
จะล่วงเข้าสู่วัยปัจฉิมวัยแล้วก็ตาม ท่านก็ยังไม่ทอดทิ้งการ
ศึกษาและการหาความรู้ได้ตนอยู่ตลอดเวลา นับว่า ท่าน
ได้บำเพ็ญตนเป็นแบบฉบับที่ดีของลูก ๆ ได้แบบหนึ่ง เป็น
แนวทางที่ดี ๆ ได้จดจำไว้เป็นเยี่ยงอย่าง อย่างไม่รู้ลืม

เนื่องจาก คุณพ่อ เป็นคนทชอบศึกษาค้นคว้า
 อยู่ตลอดมาจนชวอายุชยหน ปรากฏว่า นอกจากท่านจะ
 เป็นผู้ทชอบหนังสือ และตำรับตำราต่าง ๆ แล้ว ท่าน
 ยังเป็นผู้ทชอบท่องเที่ยวไปตามจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศ
 อีกด้วย ในสมัยที่ท่านบวชเป็นพระภิกษุ ท่านได้ท่องเที่ยว
 วนไปทางเหนือ เช่น จังหวัด อุดรธานี, นครสวรรค์,
 พิจิตร และจังหวัดพิษณุโลก ครั้นพอท่านละจากเพศสมณะ
 และแต่งงานแล้ว เมื่อมีเวลาว่างจากงานอาชีพแต่ละปี
 ท่านก็พยายามหาโอกาสท่องเที่ยวไปนมัสการพระพุทธบาท
 ณ จังหวัดสระบุรี, พระแท่นศลาฐาน จังหวัดอุตรดิตถ์
 พระแท่นดงรัง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น ในด้านศึกษ
 ศึกษ ท่านก็พยายามท่องเที่ยวไปตามจังหวัดต่าง ๆ นอก
 จากจังหวัดพระนครแล้ว ก็ได้เคยไป จังหวัดชลบุรี, บาง
 แล่น, ราชบุรี, กาญจนบุรี, ศรีราชา, กบินทร์บุรี, อุดรธานี,
 สระบุรี, ตพบุรี รวมทั้งจังหวัดนครราชสีมา โดยเฉพาะ
 ที่จังหวัดนครราชสีมา ท่านได้มีโอกาสไปชมไร่งามและ

ปราสาทหินพนมาย ท่ออำเภอพนมาย อันเป็นวัตถุโบราณซึ่ง
 ขอมสร้างไว้แต่สมัย โบราณมีอายุไม่น้อยกว่า ๘๐๐ ปี ดำ-
 หรับไทรงามนับว่ามีความสวยงามยิ่ง ยากที่จะหาที่ใด
 งามเท่า แม่พระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช และพระ
 บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน เมื่อทรงเสด็จไป
 ถึงจังหวัดนครราชสีมา ก็ทรงเสด็จไปประทับด้วยพระ
 กระยาหาร และทรงใช้เป็นที่พำนักของพระอริยาบถทุกครั้ง
 นับว่า นายผดู่ พุกผาสุก หากใครให้ชีวิตมากกว่าบุคคลอื่นๆ
 ออกเป็นจำนวนมาก นอกจากท่านจะเป็นบุคคลที่ ชอบ หา
 ความรู้ด้วยการอ่านหนังสือและหนังสือพิมพ์แล้ว ท่านยัง
 อุตสาหะจัดหาวิทยุมาฟัง ด้วยเครื่องที่ใช้แบบโบราณ มี
 ลำโพงขยายเสียง เกือบจะเป็นคนแรกของตำบลนั้น จำได้
 ว่าท่านได้หาวิทยุเครื่องแรกมาไว้สำหรับฟังตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๐
 ซึ่งต่อ ๆ มาก็มบุคคลอื่น ๆ ในตำบลเดียวกันได้พากันเห็น
 ประโยชน์จากการมวิทยุ และจัดซื้อเครื่องรับวิทยุที่ใช้
 ถ่านไฟแห้งมาใช้ฟังกันแพร่หลายยิ่งขึ้นจนเป็นลำดับ สำหรับ

การมาท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครแล้ว ท่านเข้ามาอยู่ตลอด
เวลา บางครั้งถึงแม้จะไม่ใช้กิจกรรมของท่านโดยตรงก็ตาม
เมื่อบริษัทบ้านไหนให้มาช่วยแนะนำซื้อขายของใช้ หรือ
ด้วยกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การเตรียมบวชนาค, เผาศพ,
ท่านก็ช่วยพามาหาซื้อ โดยไม่มีการรังเกียจเด็ดขาด
ใด ๆ ทั้งนี้ เพราะเพื่อนบ้านทุกคนรู้ว่าท่านคุ้นกับกรุงเทพฯ
เหมือนอย่างกับคนอยู่ในกรุงเทพฯ เอง

ในด้านการค้าสินค้า ถิ่นบ้าน ท่านเป็นพุทธศาสนิก
ชนที่สนใจเชื่อมั่นและเลื่อมใสในพระบรมพุทธรูปอย่าง
มั่นคง ในวันธรรมสวนะ ในฤดูเข้าพรรษาถ้าท่านไม่ติด
ธุระจำเป็นจริง ๆ แล้ว ท่านจะต้องนำผ้ากับข้าวไป
ทำบุญทอดผ้าป่าและฟังพระธรรม เทศนาเต็มอิ่มได้ขาด
ในวันธรรมดาทุก ๆ วัน ตลอดปี ท่านจะต้องให้ลูกหลาน
หุงข้าวได้บาตรเป็นประจำ ถึงแม้ท่านจะไม่อยู่บ้าน ท่าน
ก็ต้องให้คนทางบ้านได้บาตรแทนเป็นประจำ นอกจาก
ท่านจะบำเพ็ญตนเป็นผู้เลื่อมใสในพระบรมพุทธรูป ตาม

ทุกคน ๆ ไป เห็นการปฏิบัติแล้ว ในลุ่มจิตใจท่านก็
ยังเคร่งครัดออกด้วย ดังจะเห็นได้จากการปฏิบัติต่อไป เช่น

๑. ท่านได้ยึดลัทธิธรรมด้วยตัว ร่วมกับมารดาของ
ท่านจัดสร้างกุฎสำหรับพระภิกษุจำพรรษา ให้แก่วัดโคก
พระเจดีย์ ซึ่งมีอยู่เพียงวัดเดียวในตำบลนั้น ๑ หลัง

๒. ท่านได้ยึดลัทธิธรรมด้วยความเต็มใจและ ยึด
อย่างเต็มที่ จัดการก่อสร้างหอระฆังคอนกรีตทรงหลังชน
ทิววัดโคกพระเจดีย์ ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัย
ศรี จังหวัดนครปฐม ๑ หอ มอบให้เป็นศาลาธรรมบัต

๓. ท่านได้ยึดบริจาครูปธรรมด้วยตัว จัดการซ่อม
สร้างสะพานข้ามคลองข้างบ้านของท่าน ซึ่งมีมารดาของ
ท่านเป็นผู้สร้างไว้แต่เดิม ให้คงมีสภาพเดิม สำหรับให้
เป็นสาธารณประโยชน์สำหรับประชาชนทั่ว ๆ ไป ได้
อาศัยสัญจรไปมาจนทราบเท่าทุกวันนี้

๔. ท่านได้ตั้งใจยึดลัทธิธรรมด้วยตัว จัดซื้อเอาไม้สำหรับ
เปื้อนเอาเดิมของหอธรรมมนต์สำหรับวัดโคกพระเจดีย์ ๒ ต้น

แต่ยังไม่ทันดำเร็จตามความตั้งใจ ท่านก็ถึงแก่กรรมเสีย
ก่อน แต่ก่อนนั้นใจ ท่านก็ได้สั่งเสียลูก ๆ ให้ดำเนินการ
จัดการให้ท่านตามความประสงค์

๕. ด้วยความเป็นผู้มีใจศรัทธา, เสียสละ และความ
รเรม ท่านได้ยอมรับตำแหน่งกรรมการของวัดจากที่ประชุม
เพื่อช่วยดำเนินการและทะนุบำรุงวัดให้ชนยงวัฒนาสถาพร
สืบไป

ในด้าน การ บำเพ็ญกรณียกิจ เพื่อสาธารณ ประโยชน์
ในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ท่านได้บำเพ็ญ กรณีย กิจ ซึ่งเป็น
สาธารณประโยชน์ไว้หลายอย่างหลายประการ ดังแรกก็คือ
การได้รับแต่งตั้งจากคณะกรรมการจังหวัดนครปฐม ให้เป็น
แพทย์ประจำตำบลโคกพระเจดีย์ ตั้งแต่อายุประมาณ ๔๘ ปี
และได้บำเพ็ญหน้าที่ด้วยดีตลอดมาจนถึงแก่กรรม จนกระทั่ง
ทรงเป็นพระกษัตริย์และเคารพของบุคคลในท้องถิ่นโดยทั่วไป

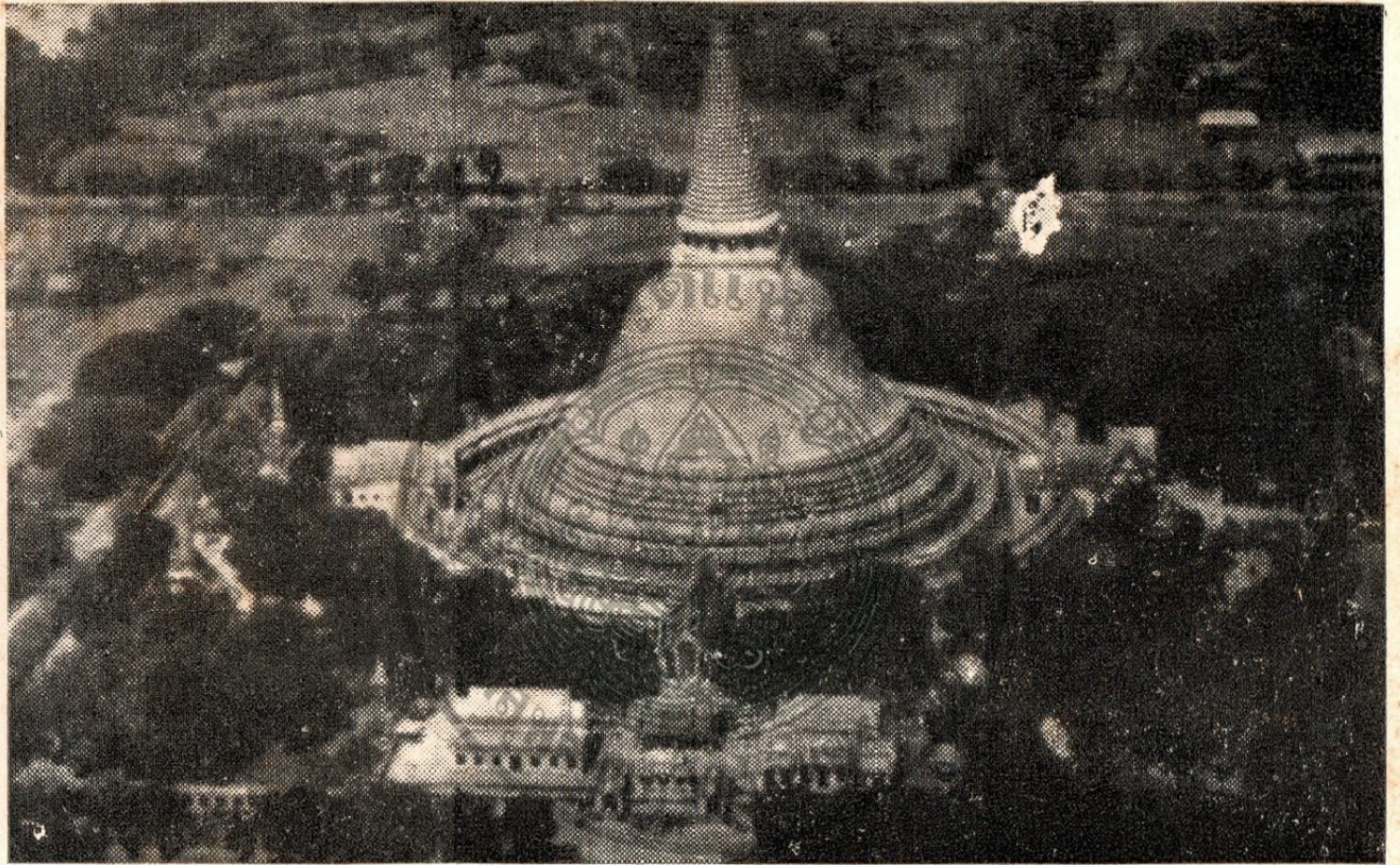
นอกจากนั้น ท่านยังเป็นผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
อยู่เสมอ รวมมือรวมแรงกับเจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่น

หรือเพื่อนบ้าน ในการดำเนินงานส่วนรวม เช่น เป็นหัวหน้า
 หน้าที่ของราษฎรในตำบล จัดการชุดคลองต่อเชื่อมระหว่าง
 ตำบลโคกพระเจดีย์ กับตำบลคลองจินดาให้ติดต่อกัน เพื่อ
 ช่วยให้การคมนาคมในฤดูน้ำหลาก ออกระการหน่วงเหนี่ยว
 จากตำบาร (ถ้าคลองตามธรรมชาติ) ในตำบลโคกพระ-
 เจดีย์ ในฤดูน้ำหลากเข้าสู่ท้องทุ่งของทุก ๆ ปี จะมีฝักตบ
 ชวาช่น้อยอย่างหนาแน่น ทำให้การสัญจรไปมาด้วยเรือ
 ทุกชนิดเป็นไปด้วยความยากลำบาก แม้แต่พระภิกษุ
 ดังจะ ไปบิณฑบาตตาม บ้านราษฎร ก็ทำได้ อย่าง ลำบาก
 ลำบหนย ท่านก็ได้เป็นผู้ริเริ่มวางแผนเข้ามาติดต่อกับกรม
 ชลประทานในจังหวัดพระนคร ขอให้เจ้าหน้าที่มาติดต่อ
 หารือหาหนทางไปทำฝาย ถึงแม้ว่าจะได้รับอุปสรรคท่าน
 ก็มิได้ย่อท้อได้พยายามฟันฝ่าอุปสรรคและทำจนสำเร็จ ทำ
 ให้ราษฎรทั้งตำบลและย่านใกล้เคียงได้รับประโยชน์ในการ
 สัญจรไปมาด้วยเรือแพขนาดต่าง ๆ เป็นไปอย่างสะดวกจน
 ทราบเท่าทุกวันนี้ นับว่า ท่านเป็นผู้เห็นแก่ประโยชน์ส่วน
 รวมอย่างแท้จริง เรืองนราธิวาสในตำบลโคกพระเจดีย์ ย่อม
 ยอมรับและเป็นที่รักขียนได้ทุกท่าน

ในการจากไปอย่างไม่มีวัน กลับ ด้วย โรค เป็น แผล ใน
 กระเพาะ และลำไส้ของท่าน เมื่อวันท ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๒
 ซึ่งรวมอายุได้ ๖๕ ปี ย่อมทำให้ลูก ๆ และหลานทุกคนจะ
 เว้นเสียซึ่งความอาลัยและเศร้าโศกมิได้ ลูกและหลาน
 ทุกคนย่อมจะคิดเห็นว่า เดิมหนึ่งร่มโพธิ์ทองของตระกูล
 กุล “พุทผาสุก” ได้จากไป ลูก ๆ ต้องขาดคุณพ่อผู้ยอม
 เสียสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อบุตร พระคุณของคุณพ่อนั้น
 ล้นท้นจะพรรณนา ล้นท้นจะสรรหาถ้อยคำมาเปรียบลูก ๆ
 ทุกคนขอตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้บุญกุศลที่ คุณพ่อได้ทำมา
 และสร้างสมไว้ จงบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณ
 พ่อ จงไปสู่สุคติในสวรรค์ และขอได้รับทราบ
 ว่า ลูก ๆ ทุกคนจะเป็นลูกที่ดีของคุณพ่อ และถ้าหาก
 ชาติหน้านามจริง ลูก ๆ จะขอติดตามไปเป็นลูกของคุณพ่อ
 ทุก ๆ ชาติไป คอย देखะกุศลบุญราศ์ที่ลูก ๆ ได้บำเพ็ญ
 มาเดวิด และที่จะบำเพ็ญต่อไปอีก ขอจงเป็นผดุงของ
 ให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อ จงไปสถิตสถาพรอยู่ในสุคติ
 ภพตลอดชั่วอนันตครุ.

จากลูก ๆ ของคุณพ่อ

พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม
(ถ่ายจากเครื่องบิน)

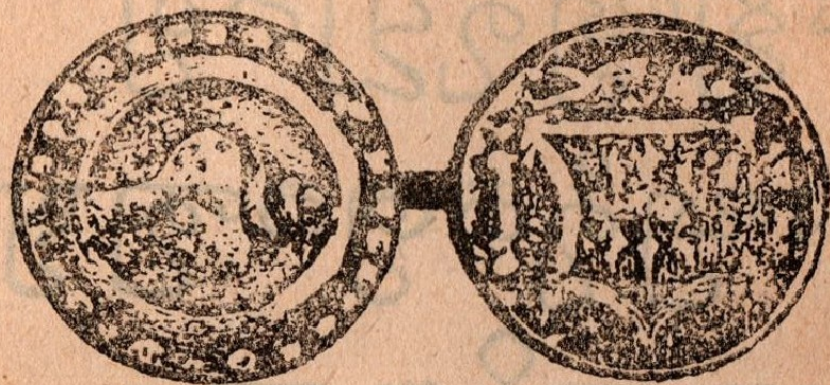

ตัวหนังสือโบราณจารึกที่พระปฐมเจดีย์

คตขยชยคุชยคต
คตขยชยคุชยคต
คตขยชยคุชยคต
คตขยชยคุชยคต

เข ฌมมา เหตุปปกา
เตส เต ฌตถาคโต อาห
เตสญจ โย นิโรธ
เอว วาที มหาสมโน

ตัวหนังสืออย่างนี้เรียกว่าอักษรครันท์ ยังใช้กันในประเทศ
อินเดียข้างใต้ราวเมื่อพระพุทธเจ้าดับขันธ์ ๑๕๐๐ ปี ศดาจารึก
อักษรครันทรูปอย่างนี้ได้พบที่เมืองดพบุรี เมืองศรีเทพ
เมืองนครราชสีมา เมืองนครศรีธรรมราช และที่พระนครศรีวัด
จารึกชนเกา ราว พ.ศ. ๑๓๐๐ ก็ใช้อักษรอย่างนี้

เงินเหรียญและตราขนาดเท่าของจริง

ชุดได้ในเมืองโบราณที่ประดิษฐานพระปฐมเจดีย์ และที่
เมืองอู่ทอง สอบถามตามต่างประเทศได้ความว่าเงินเหรียญ
ตราดังต่อไปนี้ทุกเมืองรามีบุญชุดได้แต่ตราออกข้างหนึ่ง
ไม่เหมือนกันทุกตัว

พระปฐมเจดีย์

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียบเรียง

เรื่องพระปฐมเจดีย์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราช
ดำริว่าทเมื่อนครชัยศรีมพระเจดีย์ใหญ่องค์หนึ่ง เป็นพระ-
เจดีย์ยอดปรางค์ตอนหนึ่ง ฐานดังกดมเป็นรูประฆังตอนหนึ่ง
พิเคราะห์ดูเห็นจะทำมาหลายคราว ราษฎรเรียกว่าพระปทุม
ด้วยความ ประสงค์ ของคนทั้ง หลายว่า พระพุทธเจ้าได้ลงมา
บรรทมอยู่ทนน แต่เห็นว่าจะไม่ถูก ด้วยทอดพระเนตรเห็น
หนึ่งดอเก่าๆ เห็นเขย่นไว้ว่าพระปฐมเจดีย์ เมื่อแต่ก่อนยังไม่
ได้เสร็จถึงถวดยราชสมบัติ ได้เสร็จไปนมัสการหลายครั้ง
เป็นมหาเจดีย์ใหญ่กว่าพระเจดีย์ในประเทศไทยทุก ๆ แห่ง
สืบตงพระราชอาณาจักร ฝ่ายเหนือตงแต่เชียงแสนเชียง
ใหม่ตลอดลงมา ฝ่ายใต้จนถึงเมืองนครศรีธรรมราช และ
เมืองลาวเมืองเขมรฝ่ายตะวันออก พระลัญจพระเจดีย์ซึ่งจะโต
ใหญ่กว่าพระปฐมเจดีย์ไม่มี พิจารณาเห็นจะเป็นของเก่า
มาช้านานก่อนพระเจดีย์ใดประเทศไทยจึงได้เรียกว่าพระปฐม-

เจตย ทอดพระเนตรดูฝีมือทำอิฐและก่อเห็นจะเป็นของทำ
 แดงแก่เก่ามาหลายครั้งหลายคราว ที่เนินใหญ่เป็นกองอิฐ
 หักลงมา ได้ชั้นดีตรงดงไปดัดถ้องคอกด้ามคอกบ้างพบ
 อิฐยาวคอกหนึ่งหน้าใหญ่ดีบดองนวล หนาน้อยหกนวกเป็น
 พนอยพเคราะห์เห็นว่าจะเป็นอย่างค พระเจตยเดิมจะฟังดงมา
 มุศรัทธามาเกิดขอิฐให้เบรเกาะชน แดงมากก่อเป็นพระ
 เจตยกตมชนอกคราวหนึ่งเหมือนอย่างพระเจตย ในเกาะดังกา
 ครนนานมาขอดจะหักลงมาอีก จะมณูมาครัทธาปฏิตั้งขณ
 ชนอกคราวหนึ่ง จะเห็นว่าพระเจตยขอดแหลมจะไม่ถาวร
 มนคง จึงเกิดขให้เต็มอเพียงให้แดวกอองค์ปรางคตอ
 ตงชนไปแทนขอด ทรนขอบเวนท์กอก้าแพงแกวไวเบนท์
 ทกษณ กอบันใดดงมาถึงพนเนินเก่า พเคราะห์ดบันใด
 กอทบองค์ระฆังเข้าไวเห็นจะเป็นของทำทหลัง แดงหารอย
 คานตะวันออกบนเนินเรียงกันอยู่ทั้งด้วหาร วิหารพระนาค-
 ปรกวิหารหนึ่งอยู่ข้างทิศตะวันออกเฉียงใต้ ถัดมาถึงวิหาร
 พระไถยาดันวหารหนึ่ง วิหารไว้พระพุทธรูปต่าง ๆ วิหาร
 หนึ่ง วิหารพระปาเตไถยที่คู่คานตะวันออกเฉียงเหนือเป็น

แลวกันมา แลว้มพระเจดีย์ย่อม ๆ อีกหลายพระองค์ไม่
 เป็นฝั่มอในหลวงสร้าง เป็นฝั่มอราชฐ์ราชวบ้านท่าเด็ก ๆ
 ใหญ่ ๆ เป็นของทาทหัดงแนนนทเคยว ทของเดิมแท้ ๆ
 วิหารหลวงพระอุโบสถอยู่ทพนแผ่นดิน วิหารอยู่ตรงเก้งจน
 แดะพดบพดาทรงไปรยลงไป ด้วยเสาศีดาแรงมปรากฏอยู่
 หาดายทน พระอุโบสถนทตรงพระอุโบสถเคยวลงไป กุฎ
 ดงขอยหน้ากระเปาะข้างทิศใต้ ด้วยใต้เห็นของดำคณุหลาย
 อย่าง คอดัระนาแะถนนอรูปเป็นพน ทคอบปดวกใหญ่ก็
 รือใต้พระพุทธรูปโนนนยังปรากฏอยู่ วัดเคยวณทพระดงข
 อยเป็นของยายมาทหัดง เมอแผ่นดินพระบาทดัมเดจพระ-
 พุทธได้ศหัดานภาดยแต่อกพระปรางคเห็น จะเป็นของ หลวง
 ใต้โปรดให้วัดองค์พระตงแต่แผ่นดินชนไปถึงหัดงเกาะดงด้ว่า
 บ้างหาว่าบ้างด้วยแผ่นดินไม่เด้มอกัน ตงแต่หัดงเกาะชนไป
 เป็นองค์พระเจดีย์กถมดั่งดบัลว่าด้องคอก องค์ปรางคดงย
 ดับว่า ยอดนภาศคชนไปแปดคอก รวมตงแต่หัดงเกาะชน
 ไปคดอดยอดนภาศค คัดได้ดั่งบว่าด้องคอก พระปฐุมเจดีย์
 น จะมกษตรยแต่โบราณตงเป็นเมองหลวงอยทนนดสร้างชน

ก่อนพระเจดีย์ทั้งปวงในประเทศไทย จึงได้ความในหนังสือเก่า ๆ ว่าสร้างเมอพระพุทธศักราชดวงใดหารอยหกสิบ
 เกาปบาง สร้างเมอพระพุทธศักราชดวงใดพันหนึ่งบาง
 สร้างเมอพระพุทธศักราชดวงใดพันร้อยแปดสิบห้าปบางสร้าง
 เมอพระพุทธศักราชดวงใดพัน ร้อยหกสิบห้าปบางสร้าง
 เมอพระพุทธศักราชดวงใดพันหก ร้อยห้าปบางไม่ถูก
 กัน มีกำหนดนับว่าดังได้ห้าศอก ว่าเป็นทแทนพระ-
 พุทธเจ้าเล็ดจมาบรรหมอยทนน และได้บรรจุพระทันตธาตุ
 คือพระเขี้ยวแก้วองค์หนึ่ง ครึ่งหนึ่งบรรจุพระบรมธาตุอก
 ษะนาคหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งบรรจุ พระบรม ชาติ ร้อยพระองค์ได้
 ความไม่ถูกกัน จะคิดเอาเป็นแน่แท้โดยกตั้งด้อยอยู่ (ได้
 คิดเรื่องตำนานเก่าในโวหารท้ายด้วยแล้ว) แต่เห็นว่าจะ
 สร้างเมอครึ่งกษัตริย์ ศักราช มาโคกราช แจก พระบรม ชาติ
 ไปในประเทศไทยทั้งปวงท่นบถพระพุทธศาสนาเหมือนกัน ใน
 ครึ่งนั้นพระพุทธศักราชดวงใดร้อยแปดปี ภายหลัง
 เห็นว่าจะมีผู้สถาปนาเพิ่มเติมมาอีกหลายครั้งหลาย คราวมา
 แล้วและเป็นที่ถกเถียงกันใหญ่กว่าท่อนคงจะมี พระบรมธาตุบรรจุ

จุไว้เป็นแน่ ไม่เป็นท่งด้อยเลย พระปฐมเจดีย์มหันต์ดอเกว
 งามปรากฏก่อน ทศนได้พบ พระพุทธรูป พระฉายกว่าพันปี
 ไม่ควรที่จะทิ้งให้กร้างอยู่จงได้ถวายพระพรแต่เดิมแต่พระ-
 บรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงทราบแล้ว ดำริว่าเป็นของอยู่ในป่ารกจะทำชนกเห็น
 ไม่เป็นประโยชน์อันใดนัก ครั้นได้ทรงสดับพระกระแสว่าไม่
 ไปรดแล้ว ก็ทรงพระจินตนาไว้ว่าจะทรงสถาปนาปฏิสังขรณ์
 ขึ้นไว้ให้จงได้ ก็ทรงนได้เล็งถวดยราชสมบัติแล้ว ควรจะ
 กระทำตามพระราชประสงค์ไว้แต่เดิม จงไปรดเกล้าโปรด
 กระหม่อมให้ช่างทหารในต่อตัวอย่างถวาย เป็นรูปพระเจดีย์
 กดม สุวาทกษณไม้ม ก่อเป็นหน้ากระดานและช่องกระจก
 ขึ้นไปจนถึงบัวถลาแล้วชักกลไกแก้วเข้าไปทางด้าน ข้าง ข้าง
 กดมปากกระฆัง ตัวอย่างพระเจดีย์ตามรูปเดิมเสร็จแล้ว จง
 ไปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เดิมแต่เจ้าพระยาบรมมหา
 ประยูรวงศ์ คือเดิมแต่เจ้าพระยาองค์ใหญ่ เป็นแม่กอง
 เจ้าของการ ให้พระศรีรัตนมัต หาดวงพิทักษ์โยธา หาดวง
 นราเรองเดชเจ้ากรมไพร่หาดวงอาสำใหม่ หาดวงโยธาไฟจิตร

ช่างทหารในออกไปเป็นนายงานทำ ได้ลงมือทางตนไม่บน
 องค์พระเดชะทางทศทิศทอง ครนมาถึงวันพฤหัสบดีเดือนย
 ชนหาคา ปณฺธิเบญจศก จุลศักราชพณฺธองรอยสืบหาไปเพลา
 ยามเศษ เห็นทองคพระปรางคเปนดวงกลมออกจากชุมคหา
 ฝ่ายอุตรทิศดวงโตเท่าผลส้มเกลี้ยง มรัศม์ดีวางชนไปเบอง
 บนถึงยอดตณภคต เบองตาถึงชนทกษณเดิมแฉวกหายไ้ได้
 จับการท่ามาไ้ได้ไปเศษ ส้มเดจเจ้าพระยาองค์ใหญ่ให้ชอเอา
 อัฐมณูมารอขายทอดเกา ๆ บาง และให้ทวชนบาง ก่อฐาน
 ชนไปไ้ได้แปดศอก ครนมาถึง ณ วันเดือนหกชนดับค้ำปเถาะ
 ดับตศก ส้มเดจเจ้าพระยาองค์ใหญ่ถึงแกพราดย จึงโปรด
 เกด้าโปรดกระหม่อมให้เจ้าพระยารวงค์ ซึ่งแปดงชอมา
 เปนเจ้าพระยาทพากรวงค์มหาโกษาธิบดี เปนแม่กองเจ้า
 ของการทำต่อไป จึงพระราชทานเมืองนครชัยศร ซึ่งชนกรม
 มหาดไทยมาชนกรมทาดวย เจ้าพระยาทพากรวงค์จึงไ้เกิดย
 กดอมพวกรามณูมารบจ้างทำอัฐมณู บาง ทเปนทาดุลกหนม
 ชอกช่วยมาให้ทำอัฐมณูหลายสิบครวรับจ้างคดหักค้ำทวให้ ไ้

จ้างคนเผาปูนและจันทกรอนไป จึงให้พระด้วงธรรมไมตรีเป็น
 กงตั้งจ่ายเงินค่าจ้างแรงจัน และคำมอญทำอิฐเผาดูการเบ็ด
 เสร็จทอไป ให้พระศรีธรรมดาดั้นเป็นผู้ช่วยชอชของตั้งนาย
 งานเก่า พระศรีธรรมดาดั้นเป็นทพระยาศรีธรรมราช หดวง
 พัทธโยธา หดวงนราเรืองเดชเป็นเจ้ากรมไพร่หดวงราช
 การมมาก ให้กตบเขามารบราชการเดี่ยวในกรง จึงตั้งนาย
 งานใหญ่ ขุนหมื่นในกรมท่า หมื่นบำรุงเจดีย์หนึ่ง หมื่น
 ขำนาญชดชหนึ่ง ทหารป็นหดวงศักดาเดชเจ้ากรม ขุนยง
 ดังครามปลัดกรม และขุนหมื่นเป็นนายงานรองบางเป็น
 เต็มย่นบ้างอกด้านด้นนาย ไต่สร้างพระเจดีย์เล็ก ๆ ไว้บน
 ยอดเขาคนดะองค์ มชอปรากฏอยู่ในฐานพระเจดีย์นั้นแล้ว
 ไต่ช่วยกันคุมคนหัวเมือง เมืองนครชัยศรี เมืองสมุทรสงคราม
 เมืองสมุทรสาคร เมืองราชบุรี เมืองพนด้นคม มีจำนวน
 คนผลัดเปลี่ยนเป็นผลัดใดเดือน ๓ เดือน ๖ เดือน ๙ เดือน ๑๒
 ดับวา ครน ๓ ๖ ๙ ๑๒ ๑๕ ๑๘ ๒๑ ๒๔ ๒๗ ๓๐ ๓๓ ๓๖ ๓๙ ๔๒ ๔๕ ๔๘ ๕๑ ๕๔ ๕๗ ๖๐ ๖๓ ๖๖ ๖๙ ๗๒ ๗๕ ๗๘ ๘๑ ๘๔ ๘๗ ๙๐ ๙๓ ๙๖ ๙๙ ๑๐๒ ๑๐๕ ๑๐๘ ๑๑๑ ๑๑๔ ๑๑๗ ๑๒๐ ๑๒๓ ๑๒๖ ๑๒๙ ๑๓๒ ๑๓๕ ๑๓๘ ๑๔๑ ๑๔๔ ๑๔๗ ๑๕๐ ๑๕๓ ๑๕๖ ๑๕๙ ๑๖๒ ๑๖๕ ๑๖๘ ๑๗๑ ๑๗๔ ๑๗๗ ๑๘๐ ๑๘๓ ๑๘๖ ๑๘๙ ๑๙๒ ๑๙๕ ๑๙๘ ๒๐๑ ๒๐๔ ๒๐๗ ๒๑๐ ๒๑๓ ๒๑๖ ๒๑๙ ๒๒๒ ๒๒๕ ๒๒๘ ๒๓๑ ๒๓๔ ๒๓๗ ๒๔๐ ๒๔๓ ๒๔๖ ๒๔๙ ๒๕๒ ๒๕๕ ๒๕๘ ๒๖๑ ๒๖๔ ๒๖๗ ๒๗๐ ๒๗๓ ๒๗๖ ๒๗๙ ๒๘๒ ๒๘๕ ๒๘๘ ๒๙๑ ๒๙๔ ๒๙๗ ๓๐๐ ๓๐๓ ๓๐๖ ๓๐๙ ๓๑๒ ๓๑๕ ๓๑๘ ๓๒๑ ๓๒๔ ๓๒๗ ๓๓๐ ๓๓๓ ๓๓๖ ๓๓๙ ๓๔๒ ๓๔๕ ๓๔๘ ๓๕๑ ๓๕๔ ๓๕๗ ๓๖๐ ๓๖๓ ๓๖๖ ๓๖๙ ๓๗๒ ๓๗๕ ๓๗๘ ๓๘๑ ๓๘๔ ๓๘๗ ๓๙๐ ๓๙๓ ๓๙๖ ๓๙๙ ๔๐๒ ๔๐๕ ๔๐๘ ๔๑๑ ๔๑๔ ๔๑๗ ๔๒๐ ๔๒๓ ๔๒๖ ๔๒๙ ๔๓๒ ๔๓๕ ๔๓๘ ๔๔๑ ๔๔๔ ๔๔๗ ๔๕๐ ๔๕๓ ๔๕๖ ๔๕๙ ๔๖๒ ๔๖๕ ๔๖๘ ๔๗๑ ๔๗๔ ๔๗๗ ๔๘๐ ๔๘๓ ๔๘๖ ๔๘๙ ๔๙๒ ๔๙๕ ๔๙๘ ๕๐๑ ๕๐๔ ๕๐๗ ๕๑๐ ๕๑๓ ๕๑๖ ๕๑๙ ๕๒๒ ๕๒๕ ๕๒๘ ๕๓๑ ๕๓๔ ๕๓๗ ๕๔๐ ๕๔๓ ๕๔๖ ๕๔๙ ๕๕๒ ๕๕๕ ๕๕๘ ๕๖๑ ๕๖๔ ๕๖๗ ๕๗๐ ๕๗๓ ๕๗๖ ๕๗๙ ๕๘๒ ๕๘๕ ๕๘๘ ๕๙๑ ๕๙๔ ๕๙๗ ๖๐๐ ๖๐๓ ๖๐๖ ๖๐๙ ๖๑๒ ๖๑๕ ๖๑๘ ๖๒๑ ๖๒๔ ๖๒๗ ๖๓๐ ๖๓๓ ๖๓๖ ๖๓๙ ๖๔๒ ๖๔๕ ๖๔๘ ๖๕๑ ๖๕๔ ๖๕๗ ๖๖๐ ๖๖๓ ๖๖๖ ๖๖๙ ๖๗๒ ๖๗๕ ๖๗๘ ๖๘๑ ๖๘๔ ๖๘๗ ๖๙๐ ๖๙๓ ๖๙๖ ๖๙๙ ๗๐๒ ๗๐๕ ๗๐๘ ๗๑๑ ๗๑๔ ๗๑๗ ๗๒๐ ๗๒๓ ๗๒๖ ๗๒๙ ๗๓๒ ๗๓๕ ๗๓๘ ๗๔๑ ๗๔๔ ๗๔๗ ๗๕๐ ๗๕๓ ๗๕๖ ๗๕๙ ๗๖๒ ๗๖๕ ๗๖๘ ๗๗๑ ๗๗๔ ๗๗๗ ๗๘๐ ๗๘๓ ๗๘๖ ๗๘๙ ๗๙๒ ๗๙๕ ๗๙๘ ๘๐๑ ๘๐๔ ๘๐๗ ๘๑๐ ๘๑๓ ๘๑๖ ๘๑๙ ๘๒๒ ๘๒๕ ๘๒๘ ๘๓๑ ๘๓๔ ๘๓๗ ๘๔๐ ๘๔๓ ๘๔๖ ๘๔๙ ๘๕๒ ๘๕๕ ๘๕๘ ๘๖๑ ๘๖๔ ๘๖๗ ๘๗๐ ๘๗๓ ๘๗๖ ๘๗๙ ๘๘๒ ๘๘๕ ๘๘๘ ๘๙๑ ๘๙๔ ๘๙๗ ๙๐๐ ๙๐๓ ๙๐๖ ๙๐๙ ๙๑๒ ๙๑๕ ๙๑๘ ๙๒๑ ๙๒๔ ๙๒๗ ๙๓๐ ๙๓๓ ๙๓๖ ๙๓๙ ๙๔๒ ๙๔๕ ๙๔๘ ๙๕๑ ๙๕๔ ๙๕๗ ๙๖๐ ๙๖๓ ๙๖๖ ๙๖๙ ๙๗๒ ๙๗๕ ๙๗๘ ๙๘๑ ๙๘๔ ๙๘๗ ๙๙๐ ๙๙๓ ๙๙๖ ๙๙๙ ๑๐๐๒ ๑๐๐๕ ๑๐๐๘ ๑๐๑๑ ๑๐๑๔ ๑๐๑๗ ๑๐๒๐ ๑๐๒๓ ๑๐๒๖ ๑๐๒๙ ๑๐๓๒ ๑๐๓๕ ๑๐๓๘ ๑๐๔๑ ๑๐๔๔ ๑๐๔๗ ๑๐๕๐ ๑๐๕๓ ๑๐๕๖ ๑๐๕๙ ๑๐๖๒ ๑๐๖๕ ๑๐๖๘ ๑๐๗๑ ๑๐๗๔ ๑๐๗๗ ๑๐๘๐ ๑๐๘๓ ๑๐๘๖ ๑๐๘๙ ๑๐๙๒ ๑๐๙๕ ๑๐๙๘ ๑๑๐๑ ๑๑๐๔ ๑๑๐๗ ๑๑๑๐ ๑๑๑๓ ๑๑๑๖ ๑๑๑๙ ๑๑๒๒ ๑๑๒๕ ๑๑๒๘ ๑๑๓๑ ๑๑๓๔ ๑๑๓๗ ๑๑๔๐ ๑๑๔๓ ๑๑๔๖ ๑๑๔๙ ๑๑๕๒ ๑๑๕๕ ๑๑๕๘ ๑๑๖๑ ๑๑๖๔ ๑๑๖๗ ๑๑๗๐ ๑๑๗๓ ๑๑๗๖ ๑๑๗๙ ๑๑๘๒ ๑๑๘๕ ๑๑๘๘ ๑๑๙๑ ๑๑๙๔ ๑๑๙๗ ๑๒๐๐ ๑๒๐๓ ๑๒๐๖ ๑๒๐๙ ๑๒๑๒ ๑๒๑๕ ๑๒๑๘ ๑๒๒๑ ๑๒๒๔ ๑๒๒๗ ๑๒๓๐ ๑๒๓๓ ๑๒๓๖ ๑๒๓๙ ๑๒๔๒ ๑๒๔๕ ๑๒๔๘ ๑๒๕๑ ๑๒๕๔ ๑๒๕๗ ๑๒๖๐ ๑๒๖๓ ๑๒๖๖ ๑๒๖๙ ๑๒๗๒ ๑๒๗๕ ๑๒๗๘ ๑๒๘๑ ๑๒๘๔ ๑๒๘๗ ๑๒๙๐ ๑๒๙๓ ๑๒๙๖ ๑๒๙๙ ๑๓๐๒ ๑๓๐๕ ๑๓๐๘ ๑๓๑๑ ๑๓๑๔ ๑๓๑๗ ๑๓๒๐ ๑๓๒๓ ๑๓๒๖ ๑๓๒๙ ๑๓๓๒ ๑๓๓๕ ๑๓๓๘ ๑๓๔๑ ๑๓๔๔ ๑๓๔๗ ๑๓๕๐ ๑๓๕๓ ๑๓๕๖ ๑๓๕๙ ๑๓๖๒ ๑๓๖๕ ๑๓๖๘ ๑๓๗๑ ๑๓๗๔ ๑๓๗๗ ๑๓๘๐ ๑๓๘๓ ๑๓๘๖ ๑๓๘๙ ๑๓๙๒ ๑๓๙๕ ๑๓๙๘ ๑๔๐๑ ๑๔๐๔ ๑๔๐๗ ๑๔๑๐ ๑๔๑๓ ๑๔๑๖ ๑๔๑๙ ๑๔๒๒ ๑๔๒๕ ๑๔๒๘ ๑๔๓๑ ๑๔๓๔ ๑๔๓๗ ๑๔๔๐ ๑๔๔๓ ๑๔๔๖ ๑๔๔๙ ๑๔๕๒ ๑๔๕๕ ๑๔๕๘ ๑๔๖๑ ๑๔๖๔ ๑๔๖๗ ๑๔๗๐ ๑๔๗๓ ๑๔๗๖ ๑๔๗๙ ๑๔๘๒ ๑๔๘๕ ๑๔๘๘ ๑๔๙๑ ๑๔๙๔ ๑๔๙๗ ๑๕๐๐ ๑๕๐๓ ๑๕๐๖ ๑๕๐๙ ๑๕๑๒ ๑๕๑๕ ๑๕๑๘ ๑๕๒๑ ๑๕๒๔ ๑๕๒๗ ๑๕๓๐ ๑๕๓๓ ๑๕๓๖ ๑๕๓๙ ๑๕๔๒ ๑๕๔๕ ๑๕๔๘ ๑๕๕๑ ๑๕๕๔ ๑๕๕๗ ๑๕๖๐ ๑๕๖๓ ๑๕๖๖ ๑๕๖๙ ๑๕๗๒ ๑๕๗๕ ๑๕๗๘ ๑๕๘๑ ๑๕๘๔ ๑๕๘๗ ๑๕๙๐ ๑๕๙๓ ๑๕๙๖ ๑๕๙๙ ๑๖๐๒ ๑๖๐๕ ๑๖๐๘ ๑๖๑๑ ๑๖๑๔ ๑๖๑๗ ๑๖๒๐ ๑๖๒๓ ๑๖๒๖ ๑๖๒๙ ๑๖๓๒ ๑๖๓๕ ๑๖๓๘ ๑๖๔๑ ๑๖๔๔ ๑๖๔๗ ๑๖๕๐ ๑๖๕๓ ๑๖๕๖ ๑๖๕๙ ๑๖๖๒ ๑๖๖๕ ๑๖๖๘ ๑๖๗๑ ๑๖๗๔ ๑๖๗๗ ๑๖๘๐ ๑๖๘๓ ๑๖๘๖ ๑๖๘๙ ๑๖๙๒ ๑๖๙๕ ๑๖๙๘ ๑๗๐๑ ๑๗๐๔ ๑๗๐๗ ๑๗๑๐ ๑๗๑๓ ๑๗๑๖ ๑๗๑๙ ๑๗๒๒ ๑๗๒๕ ๑๗๒๘ ๑๗๓๑ ๑๗๓๔ ๑๗๓๗ ๑๗๔๐ ๑๗๔๓ ๑๗๔๖ ๑๗๔๙ ๑๗๕๒ ๑๗๕๕ ๑๗๕๘ ๑๗๖๑ ๑๗๖๔ ๑๗๖๗ ๑๗๗๐ ๑๗๗๓ ๑๗๗๖ ๑๗๗๙ ๑๗๘๒ ๑๗๘๕ ๑๗๘๘ ๑๗๙๑ ๑๗๙๔ ๑๗๙๗ ๑๘๐๐ ๑๘๐๓ ๑๘๐๖ ๑๘๐๙ ๑๘๑๒ ๑๘๑๕ ๑๘๑๘ ๑๘๒๑ ๑๘๒๔ ๑๘๒๗ ๑๘๓๐ ๑๘๓๓ ๑๘๓๖ ๑๘๓๙ ๑๘๔๒ ๑๘๔๕ ๑๘๔๘ ๑๘๕๑ ๑๘๕๔ ๑๘๕๗ ๑๘๖๐ ๑๘๖๓ ๑๘๖๖ ๑๘๖๙ ๑๘๗๒ ๑๘๗๕ ๑๘๗๘ ๑๘๘๑ ๑๘๘๔ ๑๘๘๗ ๑๘๙๐ ๑๘๙๓ ๑๘๙๖ ๑๘๙๙ ๑๙๐๒ ๑๙๐๕ ๑๙๐๘ ๑๙๑๑ ๑๙๑๔ ๑๙๑๗ ๑๙๒๐ ๑๙๒๓ ๑๙๒๖ ๑๙๒๙ ๑๙๓๒ ๑๙๓๕ ๑๙๓๘ ๑๙๔๑ ๑๙๔๔ ๑๙๔๗ ๑๙๕๐ ๑๙๕๓ ๑๙๕๖ ๑๙๕๙ ๑๙๖๒ ๑๙๖๕ ๑๙๖๘ ๑๙๗๑ ๑๙๗๔ ๑๙๗๗ ๑๙๘๐ ๑๙๘๓ ๑๙๘๖ ๑๙๘๙ ๑๙๙๒ ๑๙๙๕ ๑๙๙๘ ๒๐๐๑ ๒๐๐๔ ๒๐๐๗ ๒๐๑๐ ๒๐๑๓ ๒๐๑๖ ๒๐๑๙ ๒๐๒๒ ๒๐๒๕ ๒๐๒๘ ๒๐๓๑ ๒๐๓๔ ๒๐๓๗ ๒๐๔๐ ๒๐๔๓ ๒๐๔๖ ๒๐๔๙ ๒๐๕๒ ๒๐๕๕ ๒๐๕๘ ๒๐๖๑ ๒๐๖๔ ๒๐๖๗ ๒๐๗๐ ๒๐๗๓ ๒๐๗๖ ๒๐๗๙ ๒๐๘๒ ๒๐๘๕ ๒๐๘๘ ๒๐๙๑ ๒๐๙๔ ๒๐๙๗ ๒๑๐๐ ๒๑๐๓ ๒๑๐๖ ๒๑๐๙ ๒๑๑๒ ๒๑๑๕ ๒๑๑๘ ๒๑๒๑ ๒๑๒๔ ๒๑๒๗ ๒๑๓๐ ๒๑๓๓ ๒๑๓๖ ๒๑๓๙ ๒๑๔๒ ๒๑๔๕ ๒๑๔๘ ๒๑๕๑ ๒๑๕๔ ๒๑๕๗ ๒๑๖๐ ๒๑๖๓ ๒๑๖๖ ๒๑๖๙ ๒๑๗๒ ๒๑๗๕ ๒๑๗๘ ๒๑๘๑ ๒๑๘๔ ๒๑๘๗ ๒๑๙๐ ๒๑๙๓ ๒๑๙๖ ๒๑๙๙ ๒๒๐๒ ๒๒๐๕ ๒๒๐๘ ๒๒๑๑ ๒๒๑๔ ๒๒๑๗ ๒๒๒๐ ๒๒๒๓ ๒๒๒๖ ๒๒๒๙ ๒๒๓๒ ๒๒๓๕ ๒๒๓๘ ๒๒๔๑ ๒๒๔๔ ๒๒๔๗ ๒๒๕๐ ๒๒๕๓ ๒๒๕๖ ๒๒๕๙ ๒๒๖๒ ๒๒๖๕ ๒๒๖๘ ๒๒๗๑ ๒๒๗๔ ๒๒๗๗ ๒๒๘๐ ๒๒๘๓ ๒๒๘๖ ๒๒๘๙ ๒๒๙๒ ๒๒๙๕ ๒๒๙๘ ๒๓๐๑ ๒๓๐๔ ๒๓๐๗ ๒๓๑๐ ๒๓๑๓ ๒๓๑๖ ๒๓๑๙ ๒๓๒๒ ๒๓๒๕ ๒๓๒๘ ๒๓๓๑ ๒๓๓๔ ๒๓๓๗ ๒๓๔๐ ๒๓๔๓ ๒๓๔๖ ๒๓๔๙ ๒๓๕๒ ๒๓๕๕ ๒๓๕๘ ๒๓๖๑ ๒๓๖๔ ๒๓๖๗ ๒๓๗๐ ๒๓๗๓ ๒๓๗๖ ๒๓๗๙ ๒๓๘๒ ๒๓๘๕ ๒๓๘๘ ๒๓๙๑ ๒๓๙๔ ๒๓๙๗ ๒๔๐๐ ๒๔๐๓ ๒๔๐๖ ๒๔๐๙ ๒๔๑๒ ๒๔๑๕ ๒๔๑๘ ๒๔๒๑ ๒๔๒๔ ๒๔๒๗ ๒๔๓๐ ๒๔๓๓ ๒๔๓๖ ๒๔๓๙ ๒๔๔๒ ๒๔๔๕ ๒๔๔๘ ๒๔๕๑ ๒๔๕๔ ๒๔๕๗ ๒๔๖๐ ๒๔๖๓ ๒๔๖๖ ๒๔๖๙ ๒๔๗๒ ๒๔๗๕ ๒๔๗๘ ๒๔๘๑ ๒๔๘๔ ๒๔๘๗ ๒๔๙๐ ๒๔๙๓ ๒๔๙๖ ๒๔๙๙ ๒๕๐๒ ๒๕๐๕ ๒๕๐๘ ๒๕๑๑ ๒๕๑๔ ๒๕๑๗ ๒๕๒๐ ๒๕๒๓ ๒๕๒๖ ๒๕๒๙ ๒๕๓๒ ๒๕๓๕ ๒๕๓๘ ๒๕๔๑ ๒๕๔๔ ๒๕๔๗ ๒๕๕๐ ๒๕๕๓ ๒๕๕๖ ๒๕๕๙ ๒๕๖๒ ๒๕๖๕ ๒๕๖๘ ๒๕๗๑ ๒๕๗๔ ๒๕๗๗ ๒๕๘๐ ๒๕๘๓ ๒๕๘๖ ๒๕๘๙ ๒๕๙๒ ๒๕๙๕ ๒๕๙๘ ๒๖๐๑ ๒๖๐๔ ๒๖๐๗ ๒๖๑๐ ๒๖๑๓ ๒๖๑๖ ๒๖๑๙ ๒๖๒๒ ๒๖๒๕ ๒๖๒๘ ๒๖๓๑ ๒๖๓๔ ๒๖๓๗ ๒๖๔๐ ๒๖๔๓ ๒๖๔๖ ๒๖๔๙ ๒๖๕๒ ๒๖๕๕ ๒๖๕๘ ๒๖๖๑ ๒๖๖๔ ๒๖๖๗ ๒๖๗๐ ๒๖๗๓ ๒๖๗๖ ๒๖๗๙ ๒๖๘๒ ๒๖๘๕ ๒๖๘๘ ๒๖๙๑ ๒๖๙๔ ๒๖๙๗ ๒๗๐๐ ๒๗๐๓ ๒๗๐๖ ๒๗๐๙ ๒๗๑๒ ๒๗๑๕ ๒๗๑๘ ๒๗๒๑ ๒๗๒๔ ๒๗๒๗ ๒๗๓๐ ๒๗๓๓ ๒๗๓๖ ๒๗๓๙ ๒๗๔๒ ๒๗๔๕ ๒๗๔๘ ๒๗๕๑ ๒๗๕๔ ๒๗๕๗ ๒๗๖๐ ๒๗๖๓ ๒๗๖๖ ๒๗๖๙ ๒๗๗๒ ๒๗๗๕ ๒๗๗๘ ๒๗๘๑ ๒๗๘๔ ๒๗๘๗ ๒๗๙๐ ๒๗๙๓ ๒๗๙๖ ๒๗๙๙ ๒๘๐๒ ๒๘๐๕ ๒๘๐๘ ๒๘๑๑ ๒๘๑๔ ๒๘๑๗ ๒๘๒๐ ๒๘๒๓ ๒๘๒๖ ๒๘๒๙ ๒๘๓๒ ๒๘๓๕ ๒๘๓๘ ๒๘๔๑ ๒๘๔๔ ๒๘๔๗ ๒๘๕๐ ๒๘๕๓ ๒๘๕๖ ๒๘๕๙ ๒๘๖๒ ๒๘๖๕ ๒๘๖๘ ๒๘๗๑ ๒๘๗๔ ๒๘๗๗ ๒๘๘๐ ๒๘๘๓ ๒๘๘๖ ๒๘๘๙ ๒๘๙๒ ๒๘๙๕ ๒๘๙๘ ๒๙๐๑ ๒๙๐๔ ๒๙๐๗ ๒๙๑๐ ๒๙๑๓ ๒๙๑๖ ๒๙๑๙ ๒๙๒๒ ๒๙๒๕ ๒๙๒๘ ๒๙๓๑ ๒๙๓๔ ๒๙๓๗ ๒๙๔๐ ๒๙๔๓ ๒๙๔๖ ๒๙๔๙ ๒๙๕๒ ๒๙๕๕ ๒๙๕๘ ๒๙๖๑ ๒๙๖๔ ๒๙๖๗ ๒๙๗๐ ๒๙๗๓ ๒๙๗๖ ๒๙๗๙ ๒๙๘๒ ๒๙๘๕ ๒๙๘๘ ๒๙๙๑ ๒๙๙๔ ๒๙๙๗ ๓๐๐๐ ๓๐๐๓ ๓๐๐๖ ๓๐๐๙ ๓๐๑๒ ๓๐๑๕ ๓๐๑๘ ๓๐๒๑ ๓๐๒๔ ๓๐๒๗ ๓๐๓๐ ๓๐๓๓ ๓๐๓๖ ๓๐๓๙ ๓๐๔๒ ๓๐๔๕ ๓๐๔๘ ๓๐๕๑ ๓๐๕๔ ๓๐๕๗ ๓๐๖๐ ๓๐๖๓ ๓๐๖๖ ๓๐๖๙ ๓๐๗๒ ๓๐๗๕ ๓๐๗๘ ๓๐๘๑ ๓๐๘๔ ๓๐๘๗ ๓๐๙๐ ๓๐๙๓ ๓๐๙๖ ๓๐๙๙ ๓๑๐๒ ๓๑๐๕ ๓๑๐๘ ๓๑๑๑ ๓๑๑๔ ๓๑๑๗ ๓๑๒๐ ๓๑๒๓ ๓๑๒๖ ๓๑๒๙ ๓๑๓๒ ๓๑๓๕ ๓๑๓๘ ๓๑๔๑ ๓๑๔๔ ๓๑๔๗ ๓๑๕๐ ๓๑๕๓ ๓๑๕๖ ๓๑๕๙ ๓๑๖๒ ๓๑๖๕ ๓๑๖๘ ๓๑๗๑ ๓๑๗๔ ๓๑๗๗ ๓๑๘๐ ๓๑๘๓ ๓๑๘๖ ๓๑๘๙ ๓๑๙๒ ๓๑๙๕ ๓๑๙๘ ๓๒๐๑ ๓๒๐๔ ๓๒๐๗ ๓๒๑๐ ๓๒๑๓ ๓๒๑๖ ๓๒๑๙ ๓๒๒๒ ๓๒๒๕ ๓๒๒๘ ๓๒๓๑ ๓๒๓๔ ๓๒๓๗ ๓๒๔๐ ๓๒๔๓ ๓๒๔๖ ๓๒๔๙ ๓๒๕๒ ๓๒๕๕ ๓๒๕๘ ๓๒๖๑ ๓๒๖๔ ๓๒๖๗ ๓๒๗๐ ๓๒๗๓ ๓๒๗๖ ๓๒๗๙ ๓๒๘๒ ๓๒๘๕ ๓๒๘๘ ๓๒๙๑ ๓๒๙๔ ๓๒๙๗ ๓๓๐๐ ๓๓๐๓ ๓๓๐๖ ๓๓๐๙ ๓๓๑๒ ๓๓๑๕ ๓๓๑๘ ๓๓๒๑ ๓๓๒๔ ๓๓๒๗ ๓๓๓๐ ๓๓๓๓ ๓๓๓๖ ๓๓๓๙ ๓๓๔๒ ๓๓๔๕ ๓๓๔๘ ๓๓๕๑ ๓๓๕๔ ๓๓๕๗ ๓๓๖๐ ๓๓๖๓ ๓๓๖๖ ๓๓๖๙ ๓๓๗๒ ๓๓๗๕ ๓๓๗๘ ๓๓๘๑ ๓๓๘๔ ๓๓๘๗ ๓๓๙๐ ๓๓๙๓ ๓๓๙๖ ๓๓๙๙ ๓๔๐๒ ๓๔๐๕ ๓๔๐๘ ๓๔๑๑ ๓๔๑๔ ๓๔๑๗ ๓๔๒๐ ๓๔๒๓ ๓๔๒๖ ๓๔๒๙ ๓๔๓๒ ๓๔๓๕ ๓๔๓๘ ๓๔๔๑ ๓๔๔๔ ๓๔๔๗ ๓๔๕๐ ๓๔๕๓ ๓๔๕๖ ๓๔๕๙ ๓๔๖๒ ๓๔๖๕ ๓๔๖๘ ๓๔๗๑ ๓๔๗๔ ๓๔๗๗ ๓๔๘๐ ๓๔๘๓ ๓๔๘๖ ๓๔๘๙ ๓๔๙๒ ๓๔๙๕ ๓๔๙๘ ๓๕๐๑ ๓๕๐๔ ๓๕๐๗ ๓๕๑๐ ๓๕๑๓ ๓๕๑๖ ๓๕๑๙ ๓๕๒๒ ๓๕๒๕ ๓๕๒๘ ๓๕๓๑ ๓๕๓๔ ๓๕๓๗ ๓๕๔๐ ๓๕๔๓ ๓๕๔๖ ๓๕๔๙ ๓๕๕๒ ๓๕๕๕ ๓๕๕๘ ๓๕๖๑ ๓๕๖๔ ๓๕๖๗ ๓๕๗๐ ๓๕๗๓ ๓๕๗๖ ๓๕๗๙ ๓๕๘๒ ๓๕๘๕ ๓๕๘๘ ๓๕๙๑ ๓๕๙๔ ๓๕๙๗ ๓๖๐๐ ๓๖๐๓ ๓๖๐๖ ๓๖๐๙ ๓๖๑๒ ๓๖๑๕ ๓๖๑๘ ๓๖๒๑ ๓๖๒๔ ๓๖๒๗ ๓๖๓๐ ๓๖๓๓ ๓๖๓๖ ๓๖๓๙ ๓๖๔๒ ๓๖๔๕ ๓๖๔๘ ๓๖๕๑ ๓๖๕๔ ๓๖๕๗ ๓๖๖๐ ๓๖๖๓ ๓๖๖๖ ๓๖๖๙ ๓๖๗๒ ๓๖๗๕ ๓๖๗๘ ๓๖๘๑ ๓๖๘๔ ๓๖๘๗ ๓๖๙๐ ๓๖๙๓ ๓๖๙๖ ๓๖๙๙ ๓๗๐๒ ๓๗๐๕ ๓๗๐๘ ๓๗๑๑ ๓๗๑๔ ๓๗๑๗ ๓๗๒๐ ๓๗๒๓ ๓๗๒๖ ๓๗๒๙ ๓๗๓๒ ๓๗๓๕ ๓๗๓๘ ๓๗๔๑ ๓๗๔๔ ๓๗๔๗ ๓๗๕๐ ๓๗๕๓ ๓๗๕๖ ๓๗๕๙ ๓๗๖๒ ๓๗๖๕ ๓๗๖๘ ๓๗๗๑ ๓๗๗๔ ๓๗๗๗ ๓๗๘๐ ๓๗๘๓ ๓๗๘๖ ๓๗๘๙ ๓๗๙๒ ๓๗๙๕ ๓๗๙๘ ๓๘๐๑ ๓๘๐๔ ๓๘๐๗ ๓๘๑๐ ๓๘๑๓ ๓๘๑๖ ๓๘๑๙ ๓๘๒๒ ๓๘๒๕ ๓๘๒๘ ๓๘๓๑ ๓๘๓๔ ๓๘๓๗ ๓๘๔๐ ๓๘๔๓ ๓๘๔๖ ๓๘๔๙ ๓๘๕๒ ๓๘๕๕ ๓๘๕๘ ๓๘๖๑ ๓๘๖๔ ๓๘๖๗ ๓๘๗๐ ๓๘๗๓ ๓๘๗๖ ๓๘๗๙ ๓๘๘๒ ๓๘๘๕ ๓๘๘๘ ๓๘๙๑ ๓๘๙๔ ๓๘๙๗ ๓๙๐๐ ๓๙๐๓ ๓๙๐๖ ๓๙๐๙ ๓๙๑๒ ๓๙๑๕ ๓๙๑๘ ๓๙๒๑ ๓๙๒๔ ๓๙๒๗ ๓๙๓๐ ๓๙๓๓ ๓๙๓๖ ๓๙๓๙ ๓๙๔๒ ๓๙๔๕ ๓๙๔๘ ๓๙๕๑ ๓๙๕๔ ๓๙๕๗ ๓๙๖๐ ๓๙๖๓ ๓๙๖๖ ๓๙๖๙ ๓๙๗๒ ๓๙๗๕ ๓๙๗๘ ๓๙๘๑ ๓๙๘๔ ๓๙๘๗ ๓๙๙๐ ๓๙๙๓ ๓๙๙๖ ๓๙๙๙ ๔๐๐๒ ๔๐๐๕ ๔๐๐๘ ๔๐๑๑ ๔๐๑๔ ๔๐๑๗ ๔๐๒๐ ๔๐๒๓ ๔๐๒๖ ๔๐๒๙ ๔๐๓๒ ๔๐๓๕ ๔๐๓๘ ๔๐๔๑ ๔๐๔๔ ๔๐๔๗ ๔๐๕๐ ๔๐๕๓ ๔๐๕๖ ๔๐๕๙ ๔๐๖๒ ๔๐๖๕ ๔๐๖๘ ๔๐๗๑ ๔๐๗๔ ๔๐๗๗ ๔๐๘๐ ๔๐๘๓ ๔๐๘๖ ๔๐๘๙ ๔๐๙๒ ๔๐๙๕ ๔๐๙๘ ๔๑๐๑ ๔๑๐๔ ๔๑๐๗ ๔๑๑๐ ๔๑๑๓ ๔๑๑๖ ๔๑๑๙ ๔๑๒๒ ๔๑๒๕ ๔๑๒๘ ๔๑๓๑ ๔๑๓๔ ๔๑๓๗ ๔๑๔๐ ๔๑๔๓ ๔๑๔๖ ๔๑๔๙ ๔๑๕๒ ๔๑๕๕ ๔๑๕๘ ๔๑๖๑ ๔๑๖๔ ๔๑๖๗ ๔๑๗๐ ๔๑๗๓ ๔๑๗๖ ๔๑๗๙ ๔๑๘๒ ๔๑๘๕ ๔๑๘๘ ๔๑๙๑ ๔๑๙๔ ๔๑๙๗ ๔๒๐๐ ๔๒๐๓ ๔๒๐๖ ๔๒๐๙ ๔๒๑๒ ๔๒๑๕ ๔๒๑๘ ๔๒๒๑ ๔๒๒๔ ๔๒๒๗ ๔๒๓๐ ๔๒๓๓ ๔๒๓๖ ๔๒๓๙ ๔๒๔

ครองหนคตองมหาสัตว์สัตว์ คตองเจดยบชาชดยงไม่แฉว แฉว
 เด็ดจทางสถตมารคไปประทับ แรมที่ พดบพดทา หวด ราช
 หนง ครน ฦ วนพชเคอนหาชนลบคทา เด็ดจทางชตมารค
 ดวยเรอชบวน ชนทปากคตองเจดยบชาแฉวเด็ดจพระราช-
 ดำเนินทางสถตมารค ประทับพดบพดาคายหตวงจ้งไปรด
 ให้กระทำเครื่องสักการบูชาต่าง ๆ เบนอนมาก ครนเวดา
 บายหาโมงเคษ เด็ดจชนประทับพดบพดาบน เนน ฐาน พระ
 ปฐมเจดยฟงพระดังชตวดพระพทชมนต แฉวเด็ดจพระราช-
 ดำเนินประทกษณรอบหนง แฉวทรงจคคอกไม้เพดิงกระทำ
 สักการบูชา พอจคคกเคกเคนคองยอยออกมาตามช้นคหา
 ฆางบรพาทศ รคัมชาวคกคดงมาหายไปที่หตงวิหารพระไต้-
 ยาดันเกา ชงอยทอหารหตวงเคยวน บรรดาพระบรมวง-
 ศำนวงศัฆาราชการทเฝ้าอยบนนนไคเคนงเบนอนมาก คน
 จำวกทอยไคไคเคนกวาดวงดาวคกไคคจณถงถานพระบาง
 ถงหตงพระราชวงบาง ทอยไคคกเคนคกไคคคอกไป ทอย
 ไคคกเคนคกไคคคามาเคมอเพยงควอย กเปนการอศัจรรย

อย่างหนึ่ง ครั้น ณ วันพฤหัสบดีเดือนห้าขึ้นสิบเอ็ดค่ำการ
 ดมโภชต่าง ๆ และมีละครผู้หญิงข้างใน และเวียนเทียนด้วย
 แล้วยังพระราชทานเงินพระคลัง เดิมเป็นส่วนของพระราชกุศลออก
 ดามสิบซึ่ง พระราชทานแก่คนทำการ แล้วยังทรงไปรยทาน
 แจกราษฎรที่มาเยี่ยมพระบารมียุทธทางใต้ด้วย พระราชดำ-
 เนน ดันพระราชทรัพย์เป็นอันมาก ฝายพระบรมวงศานุวงศ์
 ข้าราชการมจตเดอมได้ศรัทธา บริจาคทรัพย์เข้าไปในส่วนของ
 พระราชกุศลตามศรัทธาแทบทุกคน แล้วยังโปรดเกล้าโปรด
 กระหม่อมให้เรียกว่าพระปฐมเจดีย์ ตามหนังสือเก่า ๆ ด้วย
 ทรงเห็นว่าพระเจดีย์นี้ มชนก่อนพระเจดีย์ในประเทศไทย
 แล้วยังทรงพระราชอุทิศยกคนบ้านพระปฐมเจดีย์ ชายฉกรรจ์
 ถวายเป็นข้าพระรอยยัสืบทุกคน ตั้งเจ้ากรมเป็นขุนพุทธ
 เกษตรานุรักษ์ ตั้งปลัดกรมเป็นขุนพุทธจักรรักษา หม่น
 ถานาธิบาส ดมหบญช ยกค่านาและดมพัสดุรทโกดองค
 พระเป็นกตปนาชนวด บางปึกใดคานาดามซึ่งบาง ดองซึ่ง
 เคษบาง ดมพัสดุร บางปึกใดซึ่งดมค้ำดังบาง ดองซึ่งบาง

ทรงถวายนิตยภคด้วย แลเสด็จพระราชดำเนินกลับพระ
 นคร ครั้น ณ วันอาทิตย์เดือนหกชนหาคา พระบาทสมเด็จพระ
 พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกไป ทอดพระ-
 เนตรพระปฐมเจดีย์ ครั้น ณ วันอังคารเดือนหกชนแปดคา
 ได้ตั้งการสวดพระพุทธมนต์ ทรงจุดดอกไม้เพลิงกระทำสัก-
 การบูชา ครั้นรุ่งขึ้นกรมการล้อมโกศ แลเสด็จพระราชดำเนิน
 ไปนมัสการพระแท่นตงรังแลเสด็จกลับพระนคร ได้ทอดชน
 ไปอีกตั้งเจดิวาล้องศอก รวมบรรดาสถูปาล้องศอก ครั้นมา
 ถึงป้อมอกโทศก เดือนแปดชนดับด้ามคำ เพดานกลางคืนไดยิน
 เสียงร้องไห้เซ่งเซ่ในท้องคพระจนชาวบ้านตกใจ ครั้นรุ่งชน
 ดับด้ามคำหาคา ฝนตกหนักทั้งกลางและกลางคืน อัฐทก
 นนหนักตวกเดือนทรุดลงมารอบตัว เพราะฐานทักษณไม่มี
 ขางบนหนัก ขางล่างบางเพียงด้ามศอกดีศอก ทรงกันไว้
 ไม่ยอต้องร่อออกเสียทำใหม่ จึงโปรดให้พระวรวงศ์เชอ กรม
 หมนบวรรังษัฎรยพนธ์ ปิยพรหมจรรยธรรมวรยติ ซึ่งดีถิต
 อยู่วัดบวรนเวศพระองค์หนึ่ง กรมขุนราชดีหวักรมพระองค์
 หนึ่ง คิดตัวอย่างถวายแล้ว ทรงแนะนำตัวอย่าง แล้วโปรด

ให้ถมพนทถมคอนขนมาให้เป็นเต็มอกน ไช่ล้วนสิ่งวัดด้วยวา
ทองขาวพระกร ตงเตพนคณชนไปเต็มอพพหน้าพระระเบียง
กตม ดังลวด้องศอกบาง หาวาบาง เตพนหน้าพระระเบียง
ชนไปถงทกษณทหน่งดังหกด้องคอบด้องนว ตงเตพนทกษณ
ทหน่งชนไปถงฐานบวควาดังแปดศอกคอบ ตงเตทกษณท
ด้องชนไปถงปากระฆังดังเกอวาคบนว องกระฆังดังสืบดัว
ด้นว บดถึงกึ่งด้ามวาคบนทวนว ตงเตบดถึงกึ่งฝ่าตะม
ดังหาวาคบสืบเขตนว ปดองไฉนยสืบเจดปดอง ดังสืบหาวา
ด้องศอกคอบหานว บดถึงกึ่งแวงดังด้ามวาคบนทวนว ฐาน
ทองเหตองดังด้องศอกคอบด้องนว ยอดคนภักดีชนไปตลอดยอด
มงกุฎดังด้ามวานว คตรวมตงเตพนคณชนไปตลอดยอด
มงกุฎคิดได้เป็นด้ามเส้นคอบทวนว ก่อฐานใหญ่รอบหาเส้น
สืบหกवाद้ามศอก ทกษณทหน่งก้อออกมากวางหาวาตงเต
ตุกแกวหลังบวรดาชนไปก้อกวางด้วบาง ดัวเค้ชบาง
ตลอดถงทกษณทองคปรางคตงอย ก้อกวางเจดวบาง เจด
วาด้องศอกบาง ถดเข้าไปทุกทจนกระทั่งทตงเวท ทนนกวาง
ด้ามวา ทปดองไฉนทนกวางหาศอกจนตลอดยอดปรางค

ฐานล่างถ้าจะชก เบ็ดเห็ดยม ดานหนึ่งยาว ต้อง เดินเจ็ด วา
 เท่ากับฐานกระเปาะทำไวทางด้ดาน ครนควอย่างตกดงแดว
 พระฤกษ์เมอ ณ วันพฤหัสบดี เดือนสิบเอ็ดชนัดคา จุศกั-
 ราชพนัรอยยสืบต้องปวอกโทศก จะได้ก่อพระฤกษ์จรงบดง
 ว่ามราชการอยุทในกรงเด็ดจออกไปไม่ได้ จึงโปรดให้กรม
 หมนบวรวงษสุรยพนธุ ปิยพรหมจรรยธรรมวรยุด เจ้า
 พระยาทพาวรวงศ์ ออกไปก่อพระฤกษ์ องค์พระปฐมเจดย
 นนกอชนแดว ทชนทกษณทหนงปกเด้านางเรยงรอบองค์
 แดวมเด้าปกเป็นชาทรายคาเด้านางเรยงดวย ชนทกษณท
 ต้องมแต่ชาทรายคาไม่มีเด้านางเรยง ทตรงบัวถาดลงไป
 เด้านางเรยงปกไมชงทงตนปกถึงพน อกรอบหนงรดดวยชง
 ทงตน แดวเอาสายโซ่ใหญ่รตทหน้ากระดานทองไมบัวถดา
 แหนงหนง รดถึงบัวถดาแหงหนง รดตงแต่ทองไมดุกแกว
 ถึงบัวถดุมดุกปากระฆงอกหาชน ทถางองคระฆงมเด้านาง
 เรยงรตด้ายโซ่อกด้ามรอบทคอดตามเด้านางเรยง ตนเด้า
 เชนงเรยงหนได้ปลดอกไมชากชนหนงแดวรตด้ายโซ่อกหารอบ
 ปลายเด้านนเขาไมชากสืบหวัดเห็ดยม ดับปากกันเป็นปลดอก

ปลายเด้าอกชนหนึ่ง ตกแก้วปดองไฉนหลังฝาดะมรดด้ายไซ้
 ททองไม้ออกแปดรอบแฉกออกอรุณอุปนุหม์ การที่ท่าในบริเวณ
 องค์พระนนิ ไต่ก่อวิหารไวต์ทิศ ประดิษฐานรูปพระปฏิมา
 กรทงด้บ้าง วิหารใหญ่ข้างทิศบูรพนน ห่องนอกไว้พระพุทช
 รูปมารวิชัยได้ตรัสห่องในไว้พระแท่นทนมัสการ มุขหน้าไว้
 พระพุทชรูปนดองพระองค์ วิหารทิศทักษิณห่องนอกไว้
 พระเทศนาธรรมจักร โปรดปัญญาจกคย ห่องหลังไว้พระนาค
 ปรกชงเป็นของเดิม มุขหลังไว้รูปพระยาพาน ทิศประจมนน
 ทำวิหารพระพุทชได้ยาดันไว้ของเก่าหลังหนึ่ง พระพุทช-
 ได้ยาดันเดิมยาวดัว องค์ใหม่ยาวแปดวาด้ของศอก วิหาร
 ห่องเบองหลังไว้พระนพพานพระองค์หนึ่ง วิหารทิศอุดร
 นนห่องนอกไว้พระประสูติ ห่องเบองหลังไว้พระปาเตโดย
 ชงเป็นของเดิม มุขหลังไว้พระรูปพระยากง แฉกกระเบียง
 กดมดอมรอบถึงกนทงด้ต่านจตจารกกลากธรรม ยกไว้ทุก
 ห่อง รอบนอกนกกอหอรระฆังรายรอบไปอกชนหนึ่ง ชนดาง
 กอก้าแพงถมดินกระเปาะชนมาทงด้ทิศ บนกระเปาะต่าน
 ข้างตะวันตกอกทำโรงธรรมข้างหนึ่ง ทำโรงพระอุโบสถทรง

หตงหน่ง ระหว่างกระเปาะทำเป้นฏเฆาไวทงด้ทศ หน่าฏเฆา
 ออกมามรวเหตกตอมชนหน่ง หนารวเหตกออกมาทำเป้น
 ฐานพระมหาโพธิทงด้ทศ ได้ผดมาแต่เมืองพททคยาบร
 ว่าเป็นหน่อเดิมทพระได้ตรัส พระมหาโพธิทนนหมพระ
 ระเบยงตอมเจตชน พวกรพราหมณหวงแห่นอยู่แน่นหนา เจ้า
 เมืองอังกฤษจึงได้ไปขอเอาผดและใบถวายเป็นมา ทรงเพาะ
 ใต้ถ้องงามดี ประทานให้ไปปลูกทวดหตวงทวด หน่าชาน
 พระมหาโพธิออกมาชกกาแพ่งปลอกามหลังคาพอกคนอาศัยได้
 บรรจบกระเปาะออกมาทงด้ทศ ทมมมหมอกตองหตงหน่ง
 หอระฆังหตงหน่ง ด้ดบกนทงด้มม คัดจะมีให้ของโบราณ
 ด้ดอมด้ญ ไปเที่ยวเก็บเอาคิตาใหญ่อยู่ในป่าในรอกเอามาไว้
 ให้ด้ดทกด้ง แดวตงพระราชาคณะไปอยู่ ขอพระด้นทด้มณ-
 คุณ พระครุขอพระปฐมเจตยานุรักษ ด้ดจพระราชดำเนิน
 ออกไป ครังไร กทรวง พระราช ดำริ แะนนำให้กระ ทำทุก ครัง
 แดวม พระราช อดด้่าหะทรวง อิจูแผ่น หน่งบ้าง ด้อง แผ่นบ้าง
 ด้ดจพระราชดำเนินไปทางด้ะพานนงรานทรวงก้อทกครัง แดว
 เปดองพระภุษาทรวงด้ะพกชนทาขงบูชาทกอนนควย จนองค

พระดัง ขึ้นไปถึง ปดองใน ชนทหา และเมื่อพระยง ไม่พงหน
 เมื่อปมะโรงอุศก วันพฤหัสบดีเดือนอ้ายชนดองคาคาเหนท์
 องค์พระปรางค์เบ็นดอง ชวงออกมา ทางซ่มคหา ทศเห้นออก
 คราวหนึ่ง ครนมาถึงวันพฤหัสบดีเดือนอ้ายชนเจดคาคา เห้น
 รัชมดองไปทางองค์ พระปรางค์เหมอน แดงดอกไมไทยน จบ
 อยทองค์พระไคเห้นด้วยกนมาก ในเดือนอ้ายปมะโรงอุศก
 เห้นองค์จรรยดองครงการทปาวุหารยมนนทกป ปดองครง
 บาง ลำมครงบาง กาดม โภชเวียนไทยนเมอโคกเบ็นทก
 คราว และทปฐมเจดยมเหคือนองค์จรรยหลายอยางคอก
 องค์พระปรางค์ บางทเดือนมคกบงเกิดเบ็นรัชมเหมอน
 บุคคดเอาผาไปห่มไฉ แลวทหายไต้ทละนอย ๆ แลวทด้ว้าง
 ชนทละนอย ๆ จนเต็มกาดง แดะเห้นชนไปจนตดอดยอด
 นภศัดบางทกด้ว้างซกหนึ่ง บางทด้ว้างซางดางมดซางบน
 แลวด้ว้างซางบนมดซางดาง เมอจะด้ว้างนบกเบ็นรัชมเรอง
 ชนทละนอย ๆ ด้ว้างเต็มกาดงตดอดนภศัด แลวมรัชมโรย
 อดนลงมาทละนอย ๆ จนจะมดไปทงองค์พระปรางค์ แลว
 กคอยมรัชมเรอง ๆ ชนมาออกดงกดาวมาแลวเบ็นอยู่ดองท่ม

ตามท่มบางจงหายไปทีเดียว บางทกเห็นเป็นดวงดาวตกอยู่
 ปลายยอดคนภคค์มรค์มแดงเหลืองเขียวต่าง ๆ ค่อย ๆ เดือน
 ลงมาทละน้อย หายไปในช่องคหา บางทตทองคำพระปรางค์
 มดเป็นปรกติ แต่ขอบรมนหมรค์มขาวสว่างรุ่งเรืองขึ้นไป
 คดอดยอด บางทกไดยนเดียงให้ร้อง ครนขึ้นไปชั้นตฤก
 ไม่เห็นผู้ใด บางทกไดยนเดียงของชยเหมือนบุคคลตกอยู่ในองค์
 พระเจดีย์ บางทไชเวลาดำปบรชชนนหมดการ พวกทำงานก
 ไคกถนรูปเทียนหอมตลบไป บางจำพวกมอาจที่จะขึ้นไปบน
 ทกษณไค ก็นงกราบไหว้อยู่แต่พนคนครนถามกวานหมดการ
 ทนกไคบุญเหมือนกัน คนนั้นจะกถวบาปว่าพระบรมธาตุ
 อยู่ข้างล่าง หรือจะกถวอย่างไครไม่รู้จักนาใจเขา และการ
 ทกถาวด้วยอศัจรรยของคพระ ปหนึ่งกเป็นหลายครั้งหลาย
 คราวทุกปี จะว่าด้วยอำนาจพระพุทชเจ้าหรือพระบรมถาร
 ริกธาตุ หรือจะว่าอำนาจเทพยดาหรือจะว่าไฟฟ้าไฟดินชนกัน
 กัน กัดุดแต่ไคปัญญาท่านผู้ใดจะคิดเห็น การทกถาวน
 กเป็นความจริง มีพยานโดยมาก และป็นดุดปตศกเดัดจ
 พระราชคานิพระราชทานผากฐินแล้วประทับ อยู่ดอง ราชวร

ก็ได้ออกพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์ ในที่ประชุมพระบรมวง-
 ศำนวงศ์ข้าราชการได้เห็นด้วยกันมาก พระบาทสมเด็จพระ
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระปิติโสมนัสรับสั่งว่า เห็นผลดอก
 ไม่รู้จะว่าอย่างไรได้ เห็นจะเป็นไฟธาตุกนิอยู่ในอิฐปูน ถูก
 ฟ้าฝนเขากเกิดเบรคมันชน มรบนั่งตงนเพอจะมีให้คนที่ไม
 ถอดคำสอนพากันตเคยนได้ แต่ทงทศทองพิศมอยู่ในดอง
 พระองค์เท่าใดก็เทออกพระราชทานให้เป็นส่วนพระราชกศด
 จนด้น ยังปาฏิหาริย์อีกอย่างหนึ่ง พวกชาวยุโรปออกไปเที่ยว
 ดุหาขายพวกหาขายเหต่า บางพวกกมศรทชบาแบกอริชชไปก่อ
 แดวกนงดงกราบไหว้ บางพวกกรวดกาให้ยอตนภคศด ก็เอา
 ทองมาเขาควย ไต่ทองดีตาตงกิงบาง บางพวกแจ้งวาตอง
 การด้ายโซ่รตองค์พระ ไปถามชอกพดอยยนิตให้เป่ถ่าๆ แดะ
 ไต่บ้างหญิงบ้าง พวกแซกพากันไปนมัสการกมบาง ครน
 ไต่ถามว่าพวกแซกมานบถอดตงนไม่กดวบาปหรือ เขาตอบ
 ว่าเป็นทพระเจ้าแทแก่ของเขาคดวไปนาน แดะได้คจมา
 บรรทมอยุทน คนโบราณจึงกอเจตยทบไว้ กราบไหว้ท
 พระเจ้าบรรทมต่างหากจะมบาปมาแต่ไหน ชงการเบนตงน

เป็นข้อจรรยาจึงต้องกล่าวไว้ บางพวกที่ออกปากว่าไปเที่ยว
 เต้นทพระปฐมเจดีย์เบ็นท่ด้นก คนผู้นกไม่เห่นองค์พระเจดีย์
 เห่นแต่เวตแะวงแะท่ด่ถ่านอน ๆ ทองค์พระนเห็นเบ็นป่า
 ใ้ไปหมดเบ็นดงนกม ภายหังการปาฏิหาริย์มเห่นง ๆ ชน
 จมผู้กล่าวคำว่ พระปฐมเจดีย์มรค์มด่วาง เพราะด้วยชาติ
 ไฟกนอยู่ในอิฐในปูนจึงเบ็นเซ่นน ด้วยตำราฝรั่งเขาเรียกว่
 ฝาล์กรเด้ * เบ็นของมรค์ม ไม่เบ็นพระบรมชาติปาฏิหาริย์
 ดอก จึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมหม่นอดกตกิจปรีชา พระยา
 อุนีตชาญไชย พระวิสุทธโยชามาตย์ เอาเครื่องมอทำฝาล์
 ฝาล์กรเด้ แะต้นดอกไมเห่นนดอกไมตาดอกออกไปชนัดตร กว่
 ชาติไฟเกิดชนเองดอกไมไซ้พระปาฏิหาริย์ ครนตกตงกนดง
 นนแด้ว เจาหญิงแะหม่อมหม่าในกรมหม่นอดกต บตร
 ภรรยาพระยาอุนีต พากนไปเที่ยวข้างหลังพระกับบ่าวไพร่
 มแมดงผงจำพวกหนงมาต้อยเอา จนถงแก่ถอดแด้วแะแก
 ผาวงหนบางทงนายแะบ่าว ดน้างเวชนก ต่อแมดงผง
 หายไปหมดแด้ว มผู้เอาผาไปตั้งให้จิงไ้ตึงหมกตบมาเรอ
 ผงตอยครงนหยบเบ่น วงหนจันศัรชะกระทบไมแตกกม ท

* คงจะหมายถึงฟอสฟอรัส

ด้ว^๕หน^๕ไป^๕ถ^๕ก^๕ข^๕ว^๕า^๕ก^๕ไ^๕น^๕ร^๕ั^๕เ^๕จ^๕น^๕ก^๕ม^๕ ท^๕ว^๕ง^๕เ^๕า^๕ไป^๕ช^๕อ^๕น^๕อ^๕ย^๕ไ^๕น^๕ร^๕อ^๕ง^๕เจ^๕ก^๕
 ก^๕ม^๕ ค^๕ร^๕น^๕จ^๕ะ^๕ก^๕ด^๕บ^๕ม^๕า^๕ก^๕ด^๕ว^๕ง^๕ จ^๕ร^๕อ^๕อ^๕ย^๕จ^๕น^๕พ^๕ด^๕บ^๕ค^๕า^๕จ^๕ก^๕ด^๕บ^๕
 ม^๕า^๕ไ^๕ ไ^๕น^๕ช^๕น^๕ะ^๕น^๕ไ^๕ด^๕ไ^๕ห^๕ซ^๕น^๕ด^๕ต^๕ร^๕ด^๕ไ^๕ห^๕เ^๕น^๕ม^๕เ^๕ด^๕ง^๕ผ^๕ง^๕อ^๕ย^๕ไ^๕น^๕
 ต^๕ง^๕เ^๕ด^๕เ^๕า^๕ม^๕า^๕ไ^๕ด^๕ล^๕ี^๕บ^๕ี^๕แ^๕ด^๕ว^๕ก^๕ไ^๕ม^๕ม^๕ง^๕ท^๕ไ^๕น^๕ท^๕า^๕ร^๕า^๕ย^๕ผ^๕ู^๕ไ^๕ด^๕ ต^๕ง^๕เ^๕ด^๕
 พ^๕า^๕ก^๕น^๕ว^๕า^๕ก^๕ด^๕า^๕ว^๕ต^๕ง^๕น^๕น^๕แ^๕ด^๕ ท^๕อ^๕ง^๕ค^๕พ^๕ร^๕ะ^๕ก^๕ไ^๕ห^๕เ^๕น^๕ม^๕การ^๕อ^๕ศ^๕จ^๕ร^๕ร^๕ย^๕
 ด^๕ัง^๕ไ^๕ด^๕อ^๕ก^๕เ^๕ด^๕ย^๕ แ^๕ด^๕ว^๕ไป^๕ร^๕ด^๕ไ^๕ห^๕ด^๕ร^๕า^๕ง^๕พ^๕ร^๕ะ^๕ร^๕า^๕ช^๕ว^๕ง^๕ท^๕ป^๕ร^๕ะ^๕ท^๕บ^๕ไ^๕ว^๕ไ^๕ค^๕ู^๕ก^๕น^๕
 ก^๕บ^๕ว^๕ด^๕ ช^๕อ^๕ว^๕า^๕ว^๕ง^๕ป^๕ฐ^๕ม^๕น^๕ค^๕ร^๕พ^๕เ^๕ร^๕า^๕ะ^๕เ^๕ห^๕ด^๕ว^๕ย^๕ท^๕เ^๕ม^๕อ^๕ง^๕น^๕น^๕เ^๕ด^๕ไ^๕บ^๕ร^๕า^๕ณ^๕
 เ^๕บ^๕เ^๕น^๕เ^๕ม^๕อ^๕ง^๕ห^๕ด^๕ว^๕ง^๕ช^๕อง^๕ไ^๕ท^๕ย^๕ม^๕า^๕เ^๕ด^๕เ^๕ด^๕ม^๕ช^๕อ^๕ว^๕า^๕เ^๕ม^๕อ^๕ง^๕น^๕ค^๕ร^๕ไ^๕ช^๕ย^๕ด^๕ิ^๕น^๕ ด^๕ัง^๕-
 ก^๕เ^๕ด^๕ ไ^๕ด^๕ท^๕พ^๕ร^๕ะ^๕เจ^๕ด^๕ย^๕ไ^๕ห^๕ญ^๕ย^๕ง^๕ ป^๕ร^๕า^๕ก^๕ฏ^๕อ^๕ย^๕ไ^๕น^๕ป^๕า^๕ เ^๕น^๕ห^๕ด^๕า^๕ย^๕ ค^๕า^๕บ^๕ด^๕
 แ^๕ด^๕ว^๕ท^๕ว^๕ด^๕ด^๕ัง^๕ก^๕เ^๕ด^๕ไ^๕ ค^๕ิ^๕ด^๕เ^๕น^๕อ^๕ง^๕ก^๕น^๕ไป^๕ไ^๕ม^๕า^๕ช^๕า^๕ด^๕ระ^๕ย^๕ะ^๕ย^๕ง^๕ก^๕ว^๕า^๕ก^๕ร^๕ุง^๕
 ก^๕เ^๕า^๕ ท^๕ว^๕ง^๕เ^๕ด^๕ม^๕น^๕น^๕อ^๕ย^๕ช^๕า^๕ง^๕ด^๕ะ^๕ว^๕น^๕ต^๕ก^๕พ^๕ร^๕ะ^๕ป^๕ฐ^๕ม^๕เจ^๕ด^๕ย^๕ห^๕า^๕ง^๕ป^๕ร^๕ะ^๕ม^๕า^๕ณ^๕
 ด^๕ำ^๕ม^๕ด^๕ี^๕บ^๕เ^๕ด^๕ ม^๕ิ^๕ฐ^๕า^๕น^๕ป^๕ร^๕า^๕ด^๕ำ^๕ท^๕แ^๕ด^๕ะ^๕ท^๕อ^๕ง^๕พ^๕ร^๕ะ^๕ ร^๕อ^๕ง^๕โ^๕บ^๕ส^๕ถ^๕พ^๕ร^๕า^๕ห^๕ม^๕ณ^๕
 ด^๕ั^๕ระ^๕น^๕ำ ก^๕ำ^๕แ^๕ง^๕ซ^๕น^๕ไ^๕น^๕ช^๕น^๕น^๕อ^๕ก^๕ก^๕ย^๕ง^๕ ป^๕ร^๕า^๕ก^๕ฏ^๕อ^๕ย^๕บ^๕ำ^๕ง^๕ แ^๕ด^๕เ^๕ด^๕ย^๕ว^๕
 น^๕พ^๕ว^๕ก^๕จ^๕น^๕ไป^๕ต^๕ง^๕ท^๕ำ^๕ไ^๕ร^๕อ^๕ท^๕ล^๕า^๕ย^๕ท^๕ด^๕ำ^๕เ^๕ด^๕ย^๕เ^๕น^๕อ^๕น^๕ม^๕า^๕ก^๕ แ^๕ด^๕ะ^๕ค^๕ด^๕อ^๕ง^๕
 ช^๕ง^๕ช^๕ุด^๕ต^๕ง^๕เ^๕ด^๕ท^๕ำ^๕ห^๕น^๕ำ^๕เ^๕า^๕ไป^๕ถ^๕ิง^๕ว^๕ง^๕ เ^๕ด^๕ย^๕ไป^๕จ^๕น^๕ถ^๕ิง^๕ว^๕ด^๕พ^๕ร^๕ะ^๕ง^๕า^๕ม^๕
 ก^๕ว^๕า^๕ง^๕ห^๕า^๕ว^๕า^๕บ^๕ำ^๕ ก^๕ว^๕า^๕ง^๕ห^๕ก^๕ว^๕า^๕บ^๕ำ^๕ เจ^๕ด^๕ว^๕า^๕บ^๕ำ^๕แ^๕ป^๕เ^๕ด^๕ว^๕า^๕บ^๕ำ^๕ง^๕
 แ^๕ย^๕ก^๕เ^๕น^๕ด^๕ำ^๕ย^๕ช^๕น^๕ด^๕อ^๕ง^๕ด^๕ำ^๕ย^๕ ย^๕า^๕ว^๕ด^๕ั^๕ร^๕อ^๕ย^๕ด^๕ี^๕บ^๕แ^๕ป^๕เ^๕ด^๕ ด^๕ก^๕ห^๕ำ

คอกบ้าง เจดศอกบ้าง แปดศอกบ้าง เบนแห่ง ๆ ตามท
 ดั่งและทตา คิดค่าชดคดอง เงินหกรอยเจดซึ่งดั่งเอตตาถึง
 ดองบาทดั่งดั่งเฟื่อง ค่าชดคดอไม เงินรอยดั่งดั่งมซึ่ง
 ดั่งตามดั่งดั่งบาทดั่งเฟื่อง ค่าเกดยคณ เงินดั่งซึ่งดั่งตาถึง
 ค่าแกคคดองคตให้ตรง หาดั่งดั่งมซึ่งดั่งดั่งบาทดั่งเฟื่อง
 รวมเบนเงินแปดรอยดั่งซึ่งดั่งตาถึงดั่งบาทดั่งดั่งเฟื่อง ประ
 ทานชคคดองเจดยบชาแควคตทางทาณนชนอก ด้ายหนึ่งไว
 เผดเจดเจดุดแดง คตงคตของดั่งเดาถึงวงเบนทางรอยหาดั่ง
 เด่น ค่าแรงจนถมกวางดั่งดั่ง ดั่งศอกหนึ่งดั่งศอกดั่งมศอก
 บ้าง ตามทดั่งและทคตอน รวมเงินดั่งดั่งแปดซึ่งหาดั่งดั่ง
 บาทเฟื่องและการทดั่งร่างพระปฐมเจดยและราชวงนน บริ
 จาคพระราชทรพยค่าปูนค่าทรายคาคอรู้ค่าแรงจน ชารณะ
 เจานาย ชาราชการ ราชฏร ทอังก้าให้ด้อยคตณาศต ดั่งไป
 เท้าโดยยังมีคตคตบญชคดวยการยังไมได้รจคตอเมอการได้รจจะ
 มีแจ้งจารกไว้ในแผ่นคตาคตอไปภายหน้า ๆ

ตำนานพระปฐมเจดีย์

ฉบับพระยามหาอรรณนิกร และฉบับนายทอง

ได้นำเอาเรื่องพระปฐมเจดีย์ และเรื่องพระประโทน
เจดีย์ ได้ความหนังสือพงศาวดารเมืองเหนือ ได้ที่พระยา
มหาอรรณนิกรฉบับ ๑ ได้ที่นายทองฉบับ ๑ รวม ๒ ฉบับ
มีความคล้ายคลึงกัน จึงเก็บเอาความรวมเป็นฉบับเดียว
กันเข้าใจ เพื่อจะให้ได้ประจักษ์ทางหลักฐานจะเท็จ
จริงประการใดข้าพเจ้าผู้ได้จดหมายนี้คัดค้นไม่ได้ ยังมี
ตำนานที่หาว่าไว้สืบ ๆ กันมา แต่ก่อนพระนครไชยศรี
ยังมีเขตเมือง มีตำบลบ้านพราหมณ์อยู่เรียกว่าบ้านโทณะ
พราหมณ์ซึ่งเอาโทณะคือทะนานทองที่ดวงพระบรมธาตุพระ
พุทธเจ้ามาบรรจุไว้ในเรือนหินนั้นและว่าเมื่อพระพุทธรูป
ดวงได้ ๑๑๓๓ พรรษา

ครั้นอยู่มาจะมีพระยาองค์หนึ่งชื่อท้าวศรีดีทชไชยพรหม
เทพมาแต่เมืองมโนห์หาคือเมืองยศโสธร ท้าวเธอจึงมา
สร้างเมืองนครไชยศรีขึ้นเป็นเมืองใหญ่ และอยู่มาเจ้าเมือง

ดังกาจะใคร่ได้หน่วย โทณะอันตวงพระราชอุของดมเด็จพระ-
 พุทธเจ้านมมาไว้ในดังกาทวป เชอจึงไปหาพระกตยาตคเศร
 เจา จงว่าข้าพเจาจะขออาราธนาพระผู้เป็นเจาไปว่ากล่าว
 ดวยพระเจาเมืองนครไชยศรี ขอเอาโทณะทตวงพระบรม
 ชาติมาไว้ในเมืองดังกานเถด และชาวเมืองดังกาทงปวง
 จะได้นมัสการไปเบองหน้าเด

ดพนนพระมหากตยาตคเศรกรบอาราธนา แลวเชอ
 ณาแตดังกาทวปถึงพอจนคว เชอกเขาอาศัยอยู่ในอาราม
 แห้งหง ครนรุ่งชนเพดาเขาพระกตยาตคเศรเจากไปบิณ-
 ฑบาตทำฤตตากจได้จรแฉว กเขาไปหาพระเจาศรีรตทชชย
 ฌมมตไหหงทตถานบงควรแห้งหง

ดพนนพระยานมัสการแฉว ถามว่าพระผู้เป็นเจามา
 แตอารามไค พระกตยาตคเศรเจากแจ้งความแตंहถึงให้
 พระเจาศรีรตทชชยฟง

ดพนนพระยากวากบพระกตยาตคเศรว่า พระผู้เป็น
 เจาจะใคร่ได้โทณะอันตวงพระบรมชาติไปกจะเป็นโรม แต
 ข้าพเจาไม่มดังไคเบนทไหวทบูชาเดย ขอพระผู้เป็นเจา

รับพระบรมดรรชนีมาให้ข้าพเจ้า ไว้สักการบูชาสักกะ-
 นานหนึ่งเดือน แล้วข้าพเจ้าจึงจะให้ลูกโทณะแก่พระผู้เป็น
 เจ้า พระกตยาตศเถรกับว่าจะไปขอพระบรมดรรชนีมา
 ให้ พระกตยาตศเถรกับพระยาศรียะกับปฏินาณ
 ชงกนและกนแล้ว พระผู้เป็นเจ้าก็กลับไปสู่เมืองดงกา
 จงเข้าไปแจ้งความแก่พระเจ้าแผ่นดินดงกาว่า พระยาศรียะ
 ยะขอรับ พระบรมดรรชนีแห่งเดิมแต่พระพุทธรเจ้า
 สักกะนานหนึ่ง จึงจะให้หน่วยโทณะนั้นแล้ว
 ดพณพระยาดงกาได้ฟังถ้อยคำดงนกกมความขยด จึง
 นำเอาพระบรมดรรชนีให้แก่พระกตยาตศเถรเจ้านนทะ-
 นานหนึ่ง ครั้นว่าพระมหาเถรเจ้าได้รับพระบรมดรรชนี
 เชอกกตบมาถงเมืองนครชัยศรี พระผู้เป็นเจ้าก็เอาพระ
 บรมดรรชนีเข้าไปให้แก่พระยาศรียะ ๗ ได้รับ
 พระบรมดรรชนีทะนานหนึ่งแล้ว จึงหาหมูปราหมณ
 ทงหลายมา จะขอเอาทะนานทวงพระบรมธาตุให้แก่พระ
 กตยาตศเถรเจ้าและหมูปราหมณทงหลายจึงขัดแย้งไว้มิให้
 หน่วยโทณะแก่พระยาจึงว่าหมูปราหมณซึ่งเป็นปู่ย่าตายายมา
 แต่ก่อนจึงไว้ว่าท้าวพระยาดำมดราชและท้าวดา อินทร์พรหม

ท่านมาซึ่งเอาพระบรมดรรชนีไปสิ้นแล้ว ยังเหลืออยู่
แต่โทณะเปล่าได้มาไว้เป็นทิวบูชาแต่ท่าน และบดิน
ข้าพเจ้าจะเอาหน่วย โทณะให้แก่พระองค์มิได้โดย

คพณพระยาศรีรัตนไตรพิงหมุพราหมณ์ว่ากชดเคอง
จึงยกพลออกไปตั้งเป็นเมืองอยู่ต่างหาก ให้ขอเมือง
ว่าปาวัน แล้วท่านจึงให้สร้างพระปฐมไถยาด์ของคหณ
ใหญ่ยาวมหิมา จะเป็นพระปฐมเจดีย์หรือ ๗ จะเป็น
พระพุทธรูปไถยาด์นี้ไม่ได้ความชด พระยาศรีรัตนไตร
เชอจึงเอาพระบรมดรรชนีมาบรรจุไว้ในนั้นแล้ว พระยา
นนจหักหาญเอาหน่วย โทณะนั้น ตั้งให้พระกตยาตศเถรเจ้า
เชอกรบเอาหน่วย โทณะนั้นไปเมืองลังกา พระเจ้าแผ่นดิน
ลังกากบรรจุไว้ในสุวรรณเจดีย์แล้ว พระปฐมเจดีย์นั้นอยู่
เหนือพระประ โทณเจดีย์นั้นอยู่ในเรือนคี่ตานน เดิมเมื่อแรก
สร้างพระปฐมเจดีย์นั้น พระพุทธศักราชล่วงได้พระวดีด้า
หนึ่งจะเป็นผู้ใดสร้างหาแจ้งไม่

ครั้นอยู่มาถึงพระพุทธศักราชล่วงได้ ๑๓๙๙ พรรษา
มกษตรยของคหณเป็นใหญ่อยู่ในเมืองละโว้ ชอกากะวรรณ

ดิศราชชนน เชื้อไตก่อพระเจดีย์ดอมเรือนศักราชบรรจุพระ
 ทะนันททอง คือ โทณะอนันตวงพระบรมธาตุชนน แล้ว
 จึงให้นามว่าพระประโทณเจดีย์ พระประโทณเจดีย์สร้าง
 เมื่อพระพุทธศักราชล่วงได้ ๑๑๙๙ พรรษา ได้ความแต่
 เท้าน

ดพนนักษกรยผุหนงชอภาดธราช เปนเชื้อพระวงศ์พระ
 ยาอินทราไทธราชเปนใหญ่ในเมืองสุโขทัย ยกทัพมารบเอา
 เมืองนครชัยศรีได้แล้ว ท้าวเชอจึงภักษกับทราชาทางต้องคน
 คนหนงชอภาดบดใจให้ไปกินเมืองนครหาดวงคอเดนมเมือง—
 ยไธธร คนหนงชอไธทองดมให้กินเมืองนครชัยศรีบางแห่งว่า
 เมืองราชบุรี พระยาพนองทางต้องคนนบรบูรณ์ไปด้วยราช
 ดมบด พระยาดองพนองนหมเหคุดวยฆาพระยาภาดธราชผุ
 บิดาเดี่ย แล้วแปลกพระมารดาของตัวไปกระทำคามไม้ด
 กับมารดา พระยาดองพนองจึงตั้งเวชพระทยนกจกตกนมา
 ช่อมแซมแปดงวดพระสังฆรัตนธาตุพระอารามบ้านธรรมคำ
 ดา ทพระยาศรีรัตนชัยสร้างไว้แต่ก่อนแล้วไซ้ให้ราชบุรุษผุ
 หนงออกไปรับบรมธาตุพระพุทธเจ้ามาได ๑๐๐ องค์ แล้วห่อ

คำบด แต่เมืองดำพนด้างลงมาทางเดิมบางนางบวชจน
ถึงเมืองนครชัยศรีต้นเกาปัดนอายุบ้านเมืองก่ดบกษตรัยตอ
กนมากกหลายชวเด

จะกล่าวถึงมหาให้ด้ายเป็นบุตรนายเชนกษตรัยเป็น
เชอวงศ์พระยาศรีรัตนชัย เมอมหาให้ด้ายยังไม่ได้บวช
เป็นมหาดเล็กพระเจ้าแผ่นดินตะโง้ว แล้วกระทำชู้ด้วยนางฉนม
ของพระยาฯ เธอจับได้จึงดักให้ด้ายข้างหนึ่ง แล้วดั่งไป
เป็นตะพุ่นหมามา จึงได้นำมาปรากฏว่ามหาให้ด้าย ครนอยู่
มามหาให้ด้ายกับนายเชนกษตรัยผูกคานไปถึงเมืองหลวง
ต่อแดนเมืองเชียงใหม่ มหาให้ด้ายไปหาทวนเจ้าอชการจะ
ขอบวชเป็นภิกษุ พระดังขไม่บวชให้ มหาให้ด้ายขอบวช
เป็นด้ามเณร ครนอยู่มารูชาวจะมด้าเกาไปเมืองดงกา
เจ้าเณรให้ด้ายก็โดยสารด้าเกาไป ครนด้าเกาไปถึงปากน้ำ
ดงกาเข้า เจ้าเณรให้ด้ายก็เอาบาตรกับไม้เท้าลงในกะโถ
ก็ถอยเข้าไปถึงเมืองดงกาในวันเดียวกัน เจ้าเณรให้ด้ายก็
ไปอาศัยพระภิกษุผู้เฒ่าอยู่ พระภิกษุผู้เฒ่าพาไปหาพระ
ดังฆราวาฯ จึงถามว่าเจ้าเณรมาในดงกานมาเพื่อประโยชน์ดัง
ใด เจ้าเณรแจ้งว่าจะขอบวชเป็นภิกษุ พระดังฆทงปวงว่า

เจ้าเนรนเป็นนักโทษ ท่านจึงลักหนีได้เสียข้างหนึ่ง จึงหนี
ออกมาจากเมืองชมพจะบวชให้หนีได้

คพณเจ้าเนรหนีได้ตายจึงว่า พระผู้เป็นเจ้าจงนำข้าพเจ้า
ไปนมัสการไปหิยังคเจตยด้วยเถิด พระดังฆราวาและดังฆ
ทงปวงจึงนำด้ามเนรมาถึงตมมหา โพธิกระทำทักษณด้าม
รอบ แล้วจึงพระมหาโพธิข้างทักษณทิศกันอมดงมาให้เจ้า
เนรหนีได้ตายจับได้เคียรเถาแล้วพระด้ารรกชาตก็เด็ดจอก
มาปาฎหารยตงอยเหนือศีรษะเจ้าเนรพระรศมต่าง ๆ พระ
ดังฆทงปวงเห็นประจักษ์แก่ตาแล้วก็ให้ขอปลื้มบทเจ้าเนร
หนีได้ตายเป็นภิกษุ พระมหาหนีได้ตายจึงเที่ยวไปนมัสการ
พระพุทบาทกบเจตยอน ๆ ทวแล้วจะกลับมาเมืองชมพ พระ
ดังฆราชาก็ให้พระบรมชาต ๒๕๐ พระองค์ ให้ไปบรรจุไว้ใน
ในเมืองทวปโพนเถิดมณชพราหมณาจารย์ทวพระยาประ
ชาราชฏรทงปวงจะได้นมัสการบูชาได้ไปเมื่อหน้า กว่าพระ
ศาตนาจะได้ ๕๐๐๐ พระราชาเดิมหนีได้ตายรับพระบรมด้า
รรกชาตพระเจ้าได้ ๒๕๐ พระองค์กับพระศรัทธาโพธิแล้ว ก็
อ้าดาพระดังฆราชและดังฆ ทงปวงกลับมายังชมพทวป มา
ถึงเมืองนครชัยศรีวัดพระเชตุพนแล้ว มหาหนีได้ตายจึงเอา

พระศาตุมาบรรจู้ไว้ในพระมหาเจดยนนบ้าง ในพระดำริ
 บ้างในพระเสด็จทาง ๔ บ้าง เป็นพระศาตุ ๓๖ พระองค์ แล
 เอามาบรรจู้ไว้ในพระไถยาลันนอกพระประธานใหญ่ ๓๖
 พระองค์ บรรจู้ไว้ในพระมหาโพธิเทพารักษ ๓๖ พระองค์
 บรรจู้ไว้ในพระปาเตโดย ๓๖ พระองค์ เอาขึ้นไปบรรจู้ไว้ใน
 ทรองเมืองชัยนาท ๓๖ พระองค์ และมณฑลโพธิ มหาให้
 ดายเอามาแต่ถึงกาปลูกไว้ริมหนองทะเลนอกวัดเขมาปากน้ำ
 จึงได้ปรากฏชื่อมหาโพธิมาแต่เมืองดังกล่าวนี้แลมหาให้
 ดายบรรจู้ไว้วัดหน้าพระธาตุเมืองโยชยา ๓๖ พระองค์ ในพระ
 พุทธบาท ๓๖ พระองค์ ในเขตรัตนวรรค ๓๖ พระองค์ บรร
 จู้ไว้ที่ถนนมหาโพธิซึ่งมหาให้ดายเอามาปลูกไว้ในอ่างทอง
 ๓๖ พระองค์ อยู่ในเมืองรัตนวรรค เอาไปบรรจู้ไว้ในป่า
 ตามคุด ๓๖ พระองค์ มหาเถรให้ดายขึ้นไปถึงเมืองสุโขทัย
 เอาบรรจู้ไว้ในพระธาตุหินตง ๓๖ พระองค์ เอาบรรจู้ไว้ใน
 ตอม ๓๖ พระองค์ เอาขึ้นไปบรรจู้ไว้ในเมืองหลวงสุวรรณภูมิ
 ๓๖ พระองค์ เอามาบรรจู้ไว้ในวัดเสนาสน์ ๓๖ พระองค์ ใน
 บุรพาราม ๓๐ พระองค์ บรรจู้ไว้ในวัดมหาสถาน ๓๐ พระ
 องค์ และตามอารามน้อยแดนเมืองพิษณุโลกนั้น มหาเถร

ให้ตายเที่ยวไปบรรจุพระบรมธาตุสิ้นแล้ว กลับมาอยู่เมือง
ตะโงั่วได้ เมื่อมหาให้ตายบรรจุพระบรมธาตุพระพุทธศก-
ราชได้ ๑๔๓๒ พรรษา

และยังมีตำนานนันทนพระอรหันตท่านายไวแต่ก่อนว่า
เมื่อพระพุทธศาสดาได้ ๑๐๐๐ ปกิด ๒๐๐๐ ปกิด ไปเมื่อหน้า
จะปรากฏถึงเกษม แต่ทว่าอาวาล์ทองดองน คือ พระประ
โทณแห่งหนึ่ง คือ พระประปทมแห่งหนึ่ง คือ พระธาตุกุก
กัณฐ์แห่งหนึ่ง คือ ว่าพระปทมศรีแห่งหนึ่ง จะมอายุ ๕๐๐๐
ปี แล้วว่าพระปฐมเจดียนนมอายุไปถึง ๑๒๐ ปีบาง ๔๘๖ ปี
บาง จะมมาชอมแปด ครนพระศาสดาพระพุทธเจ้าได้
๒๓๐๐ ปกิด ๒๔๐๐ ปกิด ๒๕๐๐ ปกิด ๒๖๐๐ ปกิด ๓๓๐๐ ปกิด
ขึ้นไปจนถึง ๓๘๐๐ ปกิด อนมเศษทุก ๆ ปีขึ้นไปแล้วจะม
บรมกษัตริย์ และพระยาดำมดราช และเทพยดาทางห้วย
และสมณชพรหมณกจะชวนกันก่อร่างขึ้นใหญ่เรืองทุก ๆ
แห่ง ว่าอารามทเหตอขึ้นไปกว่านเมื่อหน้าก็จะถอยเป็นป่า
ใหญ่ได้ยแต่

พระอรหันตเจ้าท่านายไวออกว่า เมื่อพระพุทธศกราชได้
๒๒๐๐ ปีเศษ ๑๒ ปีขึ้นไปจนถึง ๓๒๐๐ ปีเศษ ว่าในพระประ
โทณเจดียนนมยังมีพระมหาเถรเจ้าองค์หนึ่ง ถอดเอาเศวตฉัตร

เบนเพดานกนอยู่มิได้ขาดแต่แรกเกิดมา ว่ามหาเถรเจ้า
 องค์คุณท่านายพระเจ้าวาเมอชณะน ยงมนางราชธิดาองค์
 หนึ่งนบนันสาวพรหมจารหาผวมได้ พุทธท่านายว่านางองค์
 จะออกมาจากประตูพระปฐมได้ยาดัน อันว่าพระเจ้าเล็ดจ
 ออกมากระทำมกปาฏิหาริย์กับเบญจโถหะอันบรรจุพระ
 บรมธาตุไว้ ๑๐๐ พระองค์นั้น เล็ดจออกมากระทำให้ปรากฏ
 แก่ตาตมณชพรหมณทงหลาย แดะเทพยดาท้าวพระยา
 แดเห็นประจักษ์แก่ตาด้วยพระรัศมีออกมาต่าง ๆ เป็นหลาย
 ประการ แดะครนนางราชธิดาออกมาจากประตูนั้นนางกณ
 ฆ้องใหญ่ทง ๔ ประค อันท่านไฉ่สำหรับโบราณนแด
 คนทงหลายครนไฉ่ของใหญ่ จงรู้ดำคณความทนนแด
 เครื่องบริโภคของท้าวพระยาทงหลาย อันมาบรรจุ
 ถวายพระธาตุมาแต่ก่อนนยอम्मดำคณอยู่ทุก ๆ แห่ง อัน
 ว่าพระประ โทณเจตยปฐมเจตยนั้นนบนท โอพารกนกกหนา
 ฝ่ายว่าท้าวพระยาทำพระปฐมเจ้าน ก็ไต่เป็นประธานอัน
 ใหญ่ เพราะชาวโยนกคือดาวพุงดำอุปถัมภ์ภาการมา ถ้า
 บุคคตผู้ใด ๆ มาให้บูชาได้มากกว่าวัดได้มากกว่าแล้วให้
 บริบูรณ์เหมือนนทงใดรักษาพระธาตุในลังกาโพ้น

และบุคคลผู้ใด ๆ ได้มารักษาพระประโทณเจดีย์ พระ
 ชาติพระเจ้านนแด ^{๒ ๒} ได้ม่อนหนึ่งได้รักษาพระกุกกุดนโ
 เจ้าแด ^๒ พระโกนาคมน์และพระพุทชกัถ์เจ้าแดดมณ
 ฐพราหมณเจ้ากต ^{๔ ๒ ๘๘} และพระภิกษุเถรเถรกต ^{๘๘} และท้าวพระยา
 มหาอำมาตราชกต ^{๘๘} กงมพเชญใจชนบทบ้านนอกเมืองปากต ^{๘๘}
 และได้มาปรนนิบัติกอดร้างพระพุทชกัถ์แห่งหนึ่ง ได้ม่อน
 หนึ่งมาปรนนิบัติพระโกนาคมน์เจ้า ^๒ เมื่อยงมพระชนมายุอยู่
 ไม่เคยททเกิดมานนแด ^{๒ ๘๘ ๘๘ ๒}

อนนกกเบณ จารต แดพระ อริยะบุตรเจ้าปบุรุษ แต่โบราณ
 นนแด ^๒ อนว่าพระอรหันตเจ้าทง & พระองค์ กับพระยาศร-
 ธรรมไศกราชย์อมได้เอาพระชาติพระเจ้าอย่างใหญ่อย่างน้อย
 กต ^{๘๘} เดิมแต่ ๓๐๐๐ ปมาโพหนทเดยวแด ^{๒ ๘๘} อนว่าบุคคลผู้ใด
 และเทพดาทงหตายได้มานมัสการ พระปฐมเจดีย์พระประ-
 โทณเจดีย์ทงด้ามฝ่ายนน ^{๒ ๘๘} ผุดกนทง & พระองค์นนแด ^{๘๘}

บุรุษชายกตหญิงกต ^{๘๘ ๘๘} ท้าวพระยาด้ามตราชกต ^{๘๘} ภิกษุ
 เถรเถรกต ^{๘๘} คาปชาวยายชกต ^{๘๘๘} ผู้มบุญหามบุญมิได้กต ^{๒ ๘๘} ได้

มาชวนกันก่อร่างสร้างเมืองให้รุ่งโรย ได้บรรณนิบัติพระราชาพระ
 เจ้า อนพระอรหันตเจ้าและเทพดาเจ้าทั้งหลายเอาไปไว้ทุก
 หอเมือง เมืองเหนือเมืองใต้กต บุรุษชายหญิงผู้นั้นจะดา
 เลิศประเสริฐรู้กว่าคนทั้งปวง อนว่าพระด้ารรักษาพระเจ้า
 พระอรหันตเจ้า และเทพดาท้าวพระยารับเอาไปไว้ ๑๒
 เมืองกต จะรุ่งเรืองอยู่นนแต่คำดัดนาได้ ๘๐๐ ปีปลายบ้าง
 ๑๐๐๐ ปีบ้าง ๑๒๐๐ ปีบ้าง กวามนตงไปจะถอยเป็นป่าใหญ่
 เตี้ยสั้นทุกแห่งแด

นิทานตำนานฉบับนี้ไม่ได้กล่าวถึงพระยาแกงพระยาพานเลย
 เรื่องพระยาแกงพระยาพานก็ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องนเหมือนกัน ให้
 ท่านผู้มั่งคั่งปัญญาตรึกตรองเอาเถด

ตำนานพระปฐมเจดีย์

ฉบับพระยาราชสัมภารากรและฉบับตาปะขาวรอด

ข้าพเจ้าคิดจะให้คนทั้งหลายรู้ความโบราณ จึงได้สืบ
แสวงหาหนังสือเก่า ๆ ได้ความที่พระยาราชสัมภารากร
ฉบับหนึ่ง ว่าด้วยเรื่องตาปะขาวรอดจดหมายไว้ใต้พระ
วเชยรปราชฉบับหนึ่งความคล้ายคลึงกัน จึงคัดรวมเป็นเรื่อง
เดียวกันเข้าไว้ จะจริงหรือเท็จประการใดก็ไม่แจ้ง ขอให้
ท่านผู้อ่านหนังสือนี้ตรึกตรองเอาเถิด และในจดหมายของ
ตาปะขาวรอดอายุ ๗๕ ปี ซึ่งเป็นรากเงาอยู่ที่บ้านพระปฐม
เจดีย์นี้ แต่แก้ไขจดหมายไว้ว่า ยงมพระยาองค์หนึ่งชื่อ
ท้าวดีการาชได้ครองราชสมบัติในเมืองศรีวิชัย คือเมือง
นครศรีธรรมบทรชายองค์หนึ่งชื่อพระยาองค์หนึ่ง ครั้นพระยา
ดีการาชสวรรคตแล้ว พระยาองค์หนึ่งได้ครองราชสมบัติแทนบิดา
ในเมืองศรีวิชัยนั้น ในหนังสือบางแห่งว่าพระยาองค์หนึ่ง
เมืองกาญจนบุรี ตาปะขาวรอดว่า พระยาองค์หนึ่งเมือง

ศีรวิชัย พระยาทรงม่อมพระมหาดิษฐ์พระราชมารออกมา
 โหราพฤตมาจารย์ดุติक्षणะท่านายว่า พระราชมารองค์
 นั้นจะมบุญญาธิการมาก แต่จะกระทำปิตุฆาต พระยาทรง
 จังรับสั่งให้เอาพระราชมารไปทิ้งเสีย ราชบุรุษกเอากุมาร
 ไปทิ้งไว้ในป่าไผ่ริมบ้านยายพรหม ๆ ก็ไต่กุมารนั้นไปเถียง
 ไว้ หารู้ว่าเป็นบุตรของผู้ใดไม่ ยายพรหมบุตรหลานมาก
 ยายหอมเมยตาโคมน้องยายพรหมห้ามบุตรไม่ ยายพรหม
 จึงเอากุมารนั้นไปให้กับยายหอม ๆ จึงเถียงกุมารนั้นไว้ใน
 หนึ่งดือบางแห่ง ว่าพระมหาดิษฐ์กุมารไปให้ยายหอม เถียงไว้
 ยายหอมเอากุมารไปให้พระยาราชบุรุษเถียงเป็นบุตรบุญธรรม
 ตาปะชาวรอตว่ายายหอมเถียงไว้จนโต กุมารจึงตายาย
 หอมขึ้นไปเมืองเหนือถึงสุโขทัย พอช้างพระเจ้าแผ่นดิน
 สุโขทัยอาละวาดดัดดัดหมอกความได้แทงผู้คนนัก ห้ามผู้ใดจับ
 ช้างนั้นได้ไม่ กุมารก็เข้าไปดู ช้างอาละวาดได้แทงกุมาร ๆ
 จึงจับช้างกอดลงไว้กับคน คนทั้งปวงจึงจับช้างนั้นได้ แล้วเอา
 ความเข้าไปกราบทูลกับพระเจ้าแผ่นดินสุโขทัย ๆ ให้หา
 กุมารนั้นเข้ามาถามว่า ท่านเป็นบุตรของผู้ใด กุมารนั้นจึง

กราบทูลว่า หากทราบว่าผู้ใดเป็นบิดามารดาไม่ พระเจ้าแผ่นดิน
 ดินดีไซ้ทวยจึงเคยงตุกุมารนั้นไว้เป็นบุตรบุญธรรม พระเจ้า
 แผ่นดินดีไซ้ทวยจุดหมายเหตุ รู้ว่ากุมารองค์นั้นจะมีบุญญา-
 ธิการมาก จะครองสมบัติในเมืองใด พระเจ้าแผ่นดินดีไซ้ทวย
 ทวยจึงจัดแจงให้กุมารนั้นตั้งอยู่บ้านเจดีย์มณ ช้องลุ่มผู้คน
 ใดเป็นอันมาก จึงยกทัพมาตั้งอยู่บ้านเดา ไตรพลอกรวม
 ดั้หม่น แล้วยกมาบ้านยายหอมแล้วไปตั้งเมืองอยู่ท่าแดง
 จึงมีหนังสือเข้าไปถึงพระยาangkang ให้พระยาangkang ออกมาชนช้าง
 กัน ความในหนังสือบางแห่งว่าพระกุมารไปเป็นบุตรบุญ
 ธรรมอยู่กับพระยาราชบุรี ครั้นถึงเทศกาลเอาดอกไม้ทอง
 เงินไปถวายพระยาangkang ทุกปีมิได้ขาด พระกุมารบุตรบุญธรรม
 จึงถามว่า ทำไมจึงเอาดอกไม้ทองเงินไปให้กับพระยา
 กาญจนบุรีด้วยเหตุใด พระยาราชบุรีบิดาเคยจึงว่าเราเป็น
 เมืองชนแก่เขา บุตรบุญธรรมจึงตอบว่าไม่เอาไปให้เขานั่น
 จะเป็นประการใด พระยาราชบุรีว่าไม่ได้ เขาจะว่าเราคิด
 กบฏ จะยกทัพลงมาจับเราฆ่าเสีย บุตรบุญธรรมจึงว่า
 กตัญจะไร พระยาราชบุรีก็นั่งอยู่ ครั้นถึงปีกำหนดจะถวาย

ดอกไม้ทองเงินแล้ว พระยาราชบุรีก็ตั้งใจไม่ตั้งดอกไม้ทอง
 เงินไปถวาย พระยาตากเจ้าเมืองกาญจนบุรีเห็นว่าพระยาราช
 บุรีเป็นกบฏ ก็เกณฑ์กองทัพลงมาจะจับพระยาราชบุรีฆ่าเสีย
 ครั้นพระยาราชบุรีตั้งหนี จึงเกณฑ์คนประจำหน้าที่ให้บุตร
 บุญธรรมเป็นแม่ทัพยกออกไปรบกับพระยาตากเจ้าเมืองกาญจนบุรี ครั้น
 พระยาตากเจ้าเมืองกาญจนบุรียกทัพมาใกล้ประมาณ ๓๐ เส้น
 ตั้งค่ายมั่นลงไว้ แล้วมเหสีลี้ภัยให้คนถือเอาไปแจ้งพระยาราช-
 บุรีเป็นใจความว่า ให้พระยาราชบุรีออกมาหาเรา แม่นม
 ออกมาหาเรา ๆ จะปล้นเอาเมือง พระยาราชบุรีทราบดัง
 นั้น จึงปรึกษากับบุตรบุญธรรมว่าจะคิดประการใดดี กุมาร-
 นนจะขออาสาสู้รบช้างกับช้างศึก พระยาราชบุรีก็จัดช้าง
 พลายงอนลึงหกคอกผูกเครื่องมณเป็นนายทัพ ครั้นได้ฤกษ์
 ก็ยกออกไป พระยาตากก็ประชุมพร้อมพลยกออกมารบกันที่
 แขวงเมืองนครชัยศรี กุมารนนก็ออกไปปะทะกันที่กลาง
 มรคา พระยาตากเลยทักมารถฟันด้วยธนูยาวถูกพระยาตากคอ
 ขาดกับคอช้างพระยาตาก ทอนนนจึงเรียกว่าถนนขาดจนทักวณ
 น กุมารจึงยกทัพไปตั้งอยู่ในเมืองพระยาตาก คิดจะเอา

มเหสีพระยาภังขงเบ็นมารดานนเบ็นภรรยา เทพยดาจึงนร-
 มิตเบ็นสัตว์ บางแห่งกว่าแพะ บางแห่งกว่าเบ็นวพารแม่
 ลูกอ่อนนอนขวางบันไดปราสาทอยู่ เมื่อกุมารจะเข้าไปหา
 พระมเหสีนั้นเห็นชามสัตว์แม่ลูกไป ลูกสัตว์จึงว่ากับแม่ว่า
 ท่านเห็นเราเบ็นสัตว์เดรัจฉาน แต่มารดาของท่าน ๆ ยังจะ
 เอาเบ็นเมีย กุมารได้ฟังดังนั้นก็อศรรัยใจมีความดังดัย
 ชน ครั้นเข้าไปถึงพระมเหสีกุมารจึงตั้งสัจจาธิษฐานว่า ถ้า
 แตนางคนนเบ็นมารดาข้าพเจ้าจริงอย่างสัตว์แม่ว่าแล้ว ขอ
 ให้นานมไหหลออกมาจากยุคถนทงคุกเถิด ถ้าเดิมใช้มารดา
 ข้าพเจ้าแล้ว อย่าให้นานมปรากฏออกมาเลย พอกุมาร
 ตั้งสัจจาธิษฐานดังนั้นแล้ว ก็เห็นธรรมาไหลออกมาจากถน
 ยุคถนทงคุก กุมารก็ไต่ถามรู้ความว่าเบ็นมารดาแน่แล้ว ก็
 เอาดมกนนานมแล้วแจ้งความว่า พระยาภังเบ็นพระราชบิดา
 จึงโกรธยายหอมว่า หาบอกว่าเป็นบุตรพระยาภังไม่เรา
 จึงได้กระทำปิตุฆาตกรรม แล้วกุมารก็ยกไปบ้านยายหอม
 จบยายหอมฆ่าเสีย ยายหอมเมื่อจะตายนกรวาทให้ ครั้น
 ตายแล้ว แร้งตงกนศพยาายหอม คนจึงเรียกทอนนนวนาว่า

ทาแรง บานยายหอมเรียกว่าโคกยายหอมมาจนทุกวันนี้
 คนทองปวงจึงเรียกว่าพระยาพาด ด้วยเหตุซ้ำบิดากับยาย
 หอมผู้คุณเฒ่า หนังสือบางแห่งว่าเมื่อประจักษ์ตนเจ้าพูน
 งานเอาพานทองรับ พระพักตร์กระทบพานเป็นแผลโดยจง
 เรียกว่าพระยาพาน ครั้นได้ครองราชสมบัติในเมืองศรีวิชัย
 แล้ว จึงปริวิตกว่าซ้ำบิดากับยายหอมผู้คุณเฒ่าโทษหนัก
 อยู่ เมื่อพระพุทธศักราชล่วงได้ ๕๖๕ พรรษา พระยาพาด
 จึงประชุมพระอรหันต์และสังฆาทิเสส ว่าฉันใดกระทำ
 ปิตุฆาตกรรมทำกุศลสิ่งใดกรรมนั้นจะเบาถึง พระอรหันต์
 เจ้าทางหลายจึงว่า ขอให้หม่าบพิตรจัดแจงสร้างพระมหาเจดีย์
 ใหญ่สูงชันนิกเขาเห็นเกิด กรรมอันนั้นจะค่อยเบาบาง
 ลง หนังสือบางแห่งว่าพระอรหันต์มาประชุมกัน ท่านขอ
 พระกรรมานนท์ ขอพระองค์อุตมดี และที่ประชุมพระอรหันต์
 นั้น จึงเรียกว่าธรรมศาลามาจนทุกวันนี้ พระยาพาดราช
 ให้จัดแจงทำรากจะก่อพระเจดีย์ ทพระพุทธเจ้าได้ตรัสมาบรร
 รมในทศฉนวนแท่นไว้ ทว่ามหาพรหมจึงเอาของดีล้ำให้
 ดังกระหม่อมไปจนคำ มาหนุนไว้ใต้แท่นพระบรรทมด้วย พระยา

พาดจงกอบพระเจดีย์ชนเบน ถอมฟางสูงชันนกเขาเห็นหาทก—
 ชนมไค แดวบรรจุพระทนต์ชาตุคคยพระเชยวแก้วไวด้วย
 อกหนึ่ง ถ้างเล้งแถมการณทองเจดวนเจดคนแถม
 จิงถวายเขตแดนโดยรอบชวเล้งชางรอง แดวถวายข้าพระ
 โยมดั่งขี้ เป็นจำนวนด้ามะโนครว ๕๕๕ ครว แดวพระยา
 พาดยกทัพชนไปเมืองฉาพน ไปนมัสการพระบรมด้ารรัก-
 ชาติพระพุทธรเจ้าถงด้ามปี แดวกยกทัพกลับมาเมืองไค
 จิงปรายเงินปรายทองต่างชาวตอก ตอกไม้ถวายพระชาตุมา
 ทุก ๆ ค่ำบด มาแต่เมืองฉาพน ด้าปางดงมาทางเดิมบาง
 นางบวช ดงมาจนถึงเมืองนครชัยศรีด้นเกาปี พระยาพาด
 ด้นอายุแดวบานเมืองด้นกษัตริย์ตอ ๆ กนมาออกหลายชว จน
 ถงพระเจ้าหงส์ไคเบนใหญ่ชนใน เมืองมอญม พระราชประ-
 ดงค์ของด้าม ไหม้งดงกระหมไปจนค้ำ จิงยกทัพดมาชุด
 ของทฝ้งไวไคแทนพระบรรทม ชุดดงไปถงของ ๆ นนททรุด
 ดงไป พระเจดีย์กทรดพงดงไปด้วยหาไคของไม้ เจ้าเมือง
 หงส์และอำมาตย์ปรกษากันว่า เรามากระทำกรรมดงน

ไม่สมควร จะต้องทำเสียใหม่จึงจะคุ้มโทษได้ จึงก่อเป็น
 องค์ปรางค์ ต่อชนบนหลังองค์ ธรรมเดิมทพมทกษณรอบยัง
 ดั่งหาเท่าเท่าไม่ จึงสร้างพระเจดีย์รอบวิหารกับทงอุโบสถ
 เพมเติมตงอก พระเจ้าหงส์ดำองค์คนด่บถามพวกมอญว่าพระ-
 เจ้าหงส์ดำคนดำ ทยกตงมาตกรุงศรีอยุธยา เชอไตเทยวปฏิ-
 ดังชรณพระเจดีย์ไว้ทุกหัวเมือง การอนนพเคราะห์เหตุเห็นจะ
 ไม่จริง ถ้าพระเจ้าหงส์ดำคนดำมาทำชนไว่กคงจะไต่เห็น
 เป็นฝมมอญ ด้วยจะไว้เกียรติให้ปรากฏในแผ่นดิน ท
 ทำเป็นองค์ปรางค์อย่างเขมรเป็นทดังด้อยอยู่ และทพระ
 บรรทมแตกอนเจ้าอชการชอพระอทายเถรเป็นลำเรจเจ้า ม
 เจ้ากรม ปลัดกรม ขาพระรักษาพระบรรทม ขุนภูมิเทพ
 อุโบสถ หมั้นเทพอุโบสถ ขุนนคร ขุนชัย ขุนธรรมรักษา
 ศรัทธา หมั้นธรรมรักษา หมั้นรศม ขุนศรัทธาอากาศ หมั้น
 อากาศ และเรื่องราวพระบรรทมสร้างตอ ๆ ก็นมานน เป็น
 อักษรเฉียงมอยู่ดองเดิมด่มดจน ชาวบ้านพระบรรทมหา
 มัญูโตอ่านออกไม่ พระดังฆพาหนงด้อเฉียงเข้าไปแปด
 ณ กรุงคูนย่ได้ไ้ประมาณ ๗๐ ปีเศษแล้ว แต่พระประ-

โทณเจดียนนมหัตถ์หมายในหนังสือไตรภูมิว่า สร้างเมื่อพระ
พุทธศักราชล่วงได้ ๑๑๙๙ พรรษา

และท่านผู้ใดมานมัสการพระปฐมเจดียน พระดังขกต
คฤห์ถกต ถ้าพบปะหนังสือเก่าๆ ความวิเศษละเอียดออก
ไปจากนี้แล้ว ขอให้ท่านเอาไปให้ที่บ้านเจ้าพระยาวรวงศา
มหาโกษาธิบดีด้วย จะได้คัดอ่านรอยกรองเพิ่มเติมเข้าไว้อีก.

พระปฐมเจดีย์

(ฉบับแก้ไขใหม่)

ม.จ. สุกุมารทิศ กิตฺกุล
ทรงนิพนธ์

นิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

(ฉบับที่ ๑๐๐๐)

คำนำในการพิมพ์ครั้งแรก

เมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๙๑๖ นายแฉ่ง มัดตย กับ นาย
ดอน จันทศรี เจ้าพนักงานและเจ้าหน้าที่ของพระปฐมเจดีย์
มาหาข้าพเจ้าปรารภว่า อยากจะให้พิมพ์หนังสือประวัติพระ-
ปฐมเจดีย์ สำหรับจำหน่ายในงานนมัสการประจำปี เหมือน
กับที่เคยพิมพ์หนังสือของท่านเจ้า พระยาทิพากรวงศ์ จำหน่าย
มาแล้ว แต่อยากจะให้แต่งใหม่ให้เป็นประโยชน์ทางแก่นก
ศึกษาคนทั่ว และประชาชนทั่ว ๆ ไปด้วย

เรื่องปฐมเจดีย์ หม่อมเจ้าสุภัทสวัสดิ์ ดิศกุลต.บ., ป.ม.
ไอรัดมเตจ กรมพระยาดำรงราชานุภาพองค์หนึ่ง เคยค้นพบ
อย่างท่านองค์นี้ไว้มานานแล้ว ข้าพเจ้ามีความเลื่อมใสของด้วย
ตงแต่ต้นมา จึงรีบกับนายแฉ่งและนายดอนว่า จะทอด
หม่อมเจ้าสุภัทสวัสดิ์ให้ทรงช่วยพิมพ์ใหม่ให้เหมาะแก่ประชา
ชนทั่ว ๆ ไปจะได้อ่าน ถาท่านจะช่วยเป็นธุระคงดีเร็ว เพราะ
ไม่แน่ว่าจะมีเวลาทำได้ให้ทันงานหรือไม่ หม่อมเจ้าสุภัทสวัสดิ์
ทรงทราบความประสงค์ทรงศรัทธา ช่วยเหลือ อย่างเต็มที่
ถึงกับเสด็จไปดัดฐานทรงรอบ ๆ องค์พระอย่างงะบบ ๆ และ
กลับมาทรงพิมพ์โดยด่วนดีเร็วเป็นหนังสือเรื่อง “พระ
ปฐมเจดีย์” นั้น

จังหวัดนครปฐมเป็นเมืองโบราณ กว้างใหญ่ไพศาล
 กว่าเมืองโบราณอื่นๆ ทั้งหมดในแหลมทองนี้ ทงมีโบราณ
 วัตถุสถานเนื่องในพระพุทธศาสนาชนเก่าก่อนมีพระพุทธรูป
 มากที่สุด เช่น ได้มาขุดพบจกกับกวางหมอบ แทนด้รูป ฯลฯ
 อนเฝ้าชนผู้นบถอพระพุทธ ศาสนาเคารพบูชา กัน แทน องค์
 พระพุทธรูป ก่อนมีคตินิยมด้ร่างพระพุทธรูปชนในอินเดีย ด้อ
 ให้เห็นว่า พระพุทธรูปศาสนามาถึงจังหวัดนี้ตั้งแต่สมัยพระเจ้า
 อโศกทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และทรงตั้งพระเถรานุเถระ
 ไปประกาศพระศาสนาไปยังนานาประเทศ เพราะครั้งพระเจ้า
 อโศก ยังไม่มีการด้ร่างพระพุทธรูปชนบูชากัน น่าเชื่อว่า
 จังหวัดนครปฐมจะเป็นเมืองสำคัญที่สุด หรือเป็นตวราชธานี
 เอง ในสมัยที่ปรากฏชื่อในเรื่องราวอินเดียว่าสุวรรณภูมิ
 ประเทศ คตทบูชาวัตถุแทนรูปเคารพน นอกจากทนคร
 ปฐมก็ยังแผ่ไปถึงจังหวัดอื่นๆ อีกหลายจังหวัดในประเทศ-
 ไทย ด้อให้เห็นว่าจังหวัดเหล่านี้เป็นจังหวัดเก่าแก่กรุงเมือง

นครปฐมเดิม เช่นทจหวดเพชรบุรี ในถาเขาหลวง กยง
 มพระบาทฐนเกาอนนบถอกนเบนนอเทดีกเจดยอยุรอยหนง ท
 เมืองอตรตถกม พระแทนศดาอาดัน แดะวดพระยนเบน
 ด้าคญ พระแทนศดาอาดันจะมต่านานเบนมาย่างไรกตาม
 แต่การเคารพแทนเบนอาดันบชาอย่างหนงมมาแต่กอนมพระ-
 พทชรปชน วัดพระยนไมไซมองค์พระพทชรปยนจริง ๆ
 แตมรอยพระยุดบวาททงคอยเบนด้าคญ แต่ทไมเขาเรยก
 กนว่า พระยน ขอนแ่ดตงให้เหินถงคตเกาแกทนบถอบชา
 รอยพระบาทแทนองค์พระพทชรป เบนคณ ฉะนน การ
 นบถอวตถแทนรูปเคารพ นอกจกจทหวदनครปฐมแ่ด
 กยงมทวๆ ไปในเมองเกาทงหลายร่นนครปฐม เบนแต่เรายัง
 ไมได้สำรวจให้ทวถงเทานน เพราะฉะนน นกปราชญ์ทาง
 โบราณคตไม่ว่าชาติใด ๆ จิงถงความเห็นว่า นครปฐมเบน
 เมืองเกาแกเมองหนงในประเทศแถบน

พระด้ถูปทนครปฐมเบนทบรรจพระบรมด้ารรกชาติแน
 โดยไมตองดังดัย เพราะเบนทศกตด้ทชมาตงพน ๆ ปทง
 ไตเคยแ่ดตงปาฏิหารียให้ปรากฏแ่ดหลายคราว พระบาท

ดมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทอดพระเนตรเห็นด้วยพระ-
 องค์เอง ๓ ครั้งคือ ในคราว พ.ศ. ๒๓๙๖ ครั้งหนึ่ง พ.ศ. ๒๔๐๑
 ครั้งหนึ่งกับ พ.ศ. ๒๔๐๘ อีกครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระปัยมหาราชเจ้า ได้ทอด
 พระเนตรเห็น ๒ ครั้ง และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัว พระมหาธีรราชเจ้าได้ทอดพระเนตรเห็น ๒ ครั้ง
 คือเมื่อยังดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสยาม มกุฎราชกุมาร
 ครั้งหนึ่ง และเมื่อเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้วครั้งหนึ่ง เจ้าพระยา
 ทิพากรวงศ์เล่าไว้ในหนังสือของท่านว่า ปาฏิหาริย์นั้น
 ปรากฏ ๒ ครั้งบ้าง ๓ ครั้งบ้าง ถ้ามองโทษเวียนเทียน
 เมื่อใด ก็เป็นทุกคราวมาจนกระทั่งมีการพิสดาร และกล่าว
 วาจากุหมนกันชน เมื่อในปลายรัชกาลที่ ๔ พระปาฏิหาริย์
 จึงไม่ปรากฏเหมือนครั้งนั้น น่าเสียดายที่ผู้ไปกล่าววาจาเท็จจง
 จาบจนเป็นเหตุให้รศมหายไป หาไม่พวกเราจะได้เห็นกัน
 บ่อย ๆ เพิ่มความปศปราโมทชนอกมาก แต่ถึงเช่นนั้น
 ก็ยังทรงแต่งตั้งให้ปรากฏแก่ผู้เป็น คำนูณูปถัมภกอยู่อย่าง

บางคราวเช่นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น เพราะฉะนั้น
 พระปฐมเจดีย์จึงควรนับว่าเป็นปูชนียสถานอันดีสุดของพุทธ-
 ศาสนิกชน ข้าพเจ้าขออนุโมทนาแก่ผู้บริจาคเงินสร้าง
 หงส์ดอนให้แพร่หลายทุก ๆ ท่านด้วย.

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์
 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๔๙๓

พระปฐมเจดีย์

ประเทศไทย เบนดินแดนทรมนบถพระพุทธศาสนามา
แต่เดิกราวบรรพตงแตกอนทชนชาติไทยจะลงมาตงหลักแห่ง
อยู่เดี่ยวอกบรรดาพระสถูปเจดีย์ที่ดำคิมทางพระพุทธศาสนามา
ในเมืองไทย อาจกล่าวได้ว่าความตงน คือ

๑. พระปฐมเจดีย์ ตงอยู่ทจหวดนครปฐม
๒. พระธาตุไชยา ตงอยู่ทจหวดสุราษฎร์ธานี
๓. พระบรมธาตุ ตงอยู่ทจหวดนครศรีธรรมราช
๔. พระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง ตงอยู่ทจหวดสุโขทัย
๕. พระเจดีย์เจ็ดยอด ตงอยู่ทจหวดเชียงใหม่
๖. พระธาตุพนม ตงอยู่ทจหวดนครพนม

ในบรรดาพระสถูปเจดีย์ทุกถาวมาแลวน อาจถือได้ว่า
พระปฐมเจดีย์เป็นเกาทัต ความจริงพระปฐมเจดีย์องค์
เดิมหาใช่ของคทเราแต่เห็นอยู่บดินไม่ แต่เป็นองคทอยู่ข้างใน
องคทเราเห็นอยู่ทกวณนเป็นพระเจดีย์ก่อห่มใหม่ข้างนอก คือ

ไปนี้จะขอเล่าเรื่องประวัติพระปฐมเจดีย์ ตามที่ได้ค้นอ่าน
จากหนังสือหลายเล่มด้วยกัน ประวัติที่จะกล่าวต่อไปนี้อาจ
แบ่งได้เป็น ๔ ส่วน คือ

๑. ส่วนสุวรรณภูมิ ตั้งแต่แรกสร้างพระปฐมเจดีย์

ราว พ.ศ. ๓๕๐ จนราว พ.ศ. ๓๐๐๐

๒. ส่วนทวารวดี เป็นสมัยที่ก่อสร้างเพิ่มเติมองค์
พระปฐมเจดีย์ ตั้งแต่ราว พ.ศ. ๓๐๐๐ จน พ.ศ. ๓๖๐๐

๓. ส่วนปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ขึ้นใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๘๖
จนถึงสมัยปัจจุบัน

ประวัติตอนต้นเกี่ยวกับความสันนิษฐานเป็นส่วนใหญ่
อาจมีบางตอนทศุเขียนเข้าใจผิด หรือเขียนไปโดยไม่ได้อคิด
ให้รอบคอบต้องขออภัยท่านผู้ทรงหลายด้วย

ก่อนที่จะกล่าวถึงประวัติพระปฐมเจดีย์ จะต้องขอ
กล่าวถึงตำนานพุทธเจดีย์ (คือสิ่งประดิษฐ์ในพระพุทธ-
ศาสนา) ให้เป็นที่เข้าใจเสียก่อน คือในสมัยเมื่อพระพุทธองค์
ยังเสด็จดำรงพระชนมายุอยู่นั้น พวกทศนบถพระพุทธศาสนา
นับถือกันแต่พระไตรรัตน์คือนั่น คือพระพุทธเจ้า ๑ พระธรรม

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ๑ และพระสังฆพุทธสาวกทั้ง
 หลาย ๑ ห้ามเจตยทนนบถอย่างอื่นนอกนี้ ต่อเมื่อพระพุท
 ธองค์ได้จัดบชนชปรนพพานแล้ว จึงบังเกิดพุทชเจตยชน ๔
 อย่างเบนพระตถกถพระองค์ คือ

๑. ธาตเจตย ได้แก่พระดำริรักษา (พระอริ) ของ
 พระองค์ซึ่งเมื่อใดถวายพระเพลิงพระพุทชธรรระแล้วก็ได้แบ่ง
 แจกไปในบรรดาเมืองต่าง ๆ ในอินเดียทนนบถพระพุทธ
 ศาสนา ๘ แห่งด้วยกัน และผู้ปกครองนครนั้น ๆ ก็ได้สร้าง
 พระสถูปบรรจุพระดำริรักษาไว้บูชาสักการะต่อไป (แต่
 ภายหลังพระสถูปเหล่านั้นทรุดโทรมลง พระเจ้าอโศกมหา
 ราชกษัตริย์อินเดีย ซึ่งทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในชน
 หลังได้โปรดให้รวบรวมมา และแบ่งแจกไปในบรรดาเมือง
 ต่าง ๆ ทรับนบถพระพุทธศาสนาออกมาหลายแห่ง)

๒. บริโภคเจตย ได้แก่วงเวียนยถถาน ๔ แห่งท
 พระพุทชองค์ตรัสให้มหาชนไปปดงธรรมสังเวชเมื่อ ระตถกถ
 พระองค์ คือทประธัต ทตรธรู้ ทประทานปฐุมเทศนา และ
 ทปรนพพาน (แต่ภายหลังได้เพิ่มทอนเข้าไปอีก เบนค่นว่

ที่พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งปาฏิหาริย์ ที่บรรจุพระองค์การถ่านที่
ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระที่บรรจุที่นานโหดที่ดวงพระ
ธาตุ ตลอดจนนบเอาการรับพนธ์ พระศรีมหาโพธิ์ที่ไปปลูก
ณ ที่ต่าง ๆ เป็นบริโลกเจตยอกด้วย)

๓. ธรรมเจดีย์ ได้แก่การจารึกข้อพระธรรมไว้บูชา
(ในชั้นเดิมมักเลือกเอาข้อพระธรรมที่เป็นหัวใจในพระพุทธ-
ศาสนา เช่นคาถาแต่งตั้งพระอริยะสี่มาจารึกไว้บูชา ต่อเมื่อ
ภายหลังได้มีการจารึกพระธรรมลงเป็นควดอกษร แล้วก็นับพระ
ไตรปิฎกเป็นธรรมเจดีย์เช่นเดียวกัน)

๔. อุเทสิกเจดีย์ ได้แก่พระพุทธเจดีย์อย่างอื่นที่ไม่
เกี่ยวกับ ๓ อย่างข้างต้นเช่น พระพุทธรูป เป็นต้น (แต่ชั้น
เดิมในอินเดียยังห้ามคัดการดัดสร้างรูปเคารพไม่ว่าจะทำเป็น
เครื่องหมายแทนพระพุทธองค์เป็นต้นว่า ทำรูปเป็นรอยพระ
พุทธรบาทหรืออาสนะแปลว่าแทนรูปพระพุทธองค์ รูปม้าผูก
เครื่องอาสนะแปลว่าแทนคอนเสด็จออก พระมหาภิเนษกรมณ
(ออกทรงผนวช) และรูปกัจจกร (หมายความว่าพระธรรม
จักร) และมีปากวางอยู่ด้วยแทนคอนประทานปฐมเทศนา

พระพุทธรูปเฟื่องมชนเมอร่าว พ.ศ. ๕๕๐ นเอง คือดูกหาดาน
 ของชาวโยนกหรือกรก ซึ่งเขามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในอินเดีย
 มาตงแต่ครั้งสมัยพระเจ้าอานเดกซานเดอร์ มหาราช ยกพล
 เขามาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๖ ได้เปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนาและคิด
 ทำขนตามคติเดิมของตนที่เคยทำรูปเทวดาบูชา ในเวเฒาเดียว
 กันชาวอินเดียก็ได้อัดแปลงทำ พระพุทธรูปตามความนิยม
 ของตนจนแพร่หลายต่อมา)

นักปราชญ์โบราณคดีได้อาศัยพุทธเจดีย์ทาง ๔ อย่าง
 เป็นข้อสังเกตถึงเรื่องชนชาติต่าง ๆ แรกนับถือพระพุทธรูป
 ศาสนา ในเมื่อยังไม่ตายลักษณะนอกรูปจะให้ทราบแน่นอน
 ได้ เป็นตนว่าเมอมพุทธเจดีย์อยู่ ณ ที่ใด ก็หมายความว่า
 พระพุทธรูปศาสนาใดเผยแพร่ไปถึงยังที่นั้น และยังอาจตั้งเกิดด
 รูปรางและฝีมือททำเทียบกับพุทธเจดีย์ในอินเดีย ซึ่งมีหลัก
 ฐานอาจทราบเวเฒาได้แน่นอน คาดคะเนเวเฒาว่าแผ่เข้าไป
 แห่งใดเมื่อสมัยใดได้ด้วย

การที่จะทราบว่าพระปฐมเจดีย์สร้างชนเมื่อใด และ
 ใครเป็นผู้สร้างนั้น จำต้องกล่าวย้อนจนถึงการเผยแพร่พระ-

พุทธศาสดาจากอินเดียมายังดินแดนแถบนี้เป็นครั้งแรก คือ
 เมื่อพระพุทธองค์ได้จัดบิณฑบาตที่เมืองพาราณสี พระพุทธศาสดา
 ได้แพร่หลายอยู่ในชมพูทวีปประเทศ (คืออินเดียตอนกลาง)
 แล้ว แต่ยังไม่แพร่หลายไปทั่วทั้งประเทศ เพราะ
 ที่ดินแดนที่ยังมีป่าทึบอยู่ยังไม่เป็นที่รู้จักของชาวอินเดีย
 มคธราชในอินเดีย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕ ทรงราชธานี ณ เมือง
 ปาฏลิบุตรประเทศ ทรงพระเดชานุภาพใหญ่หลวง พระองค์
 ได้โปรดให้พระทัยในการรวบรวม มุ่งหมายจะแผ่พระเดชานุภาพทาง
 ธรรม ทรงเห็นว่าพระพุทธศาสดาที่มาจากอินเดียต่าง ๆ
 จึงทรงอุปถัมภ์และจัดกรให้แพร่หลายไปในนานาประเทศ
 ได้ส่งพระสงฆ์เป็นลัทธิต่าง ๆ กันหลายประเทศ
 ทั้งภายในและภายนอกอินเดีย มีข้อความอยู่ตอนหนึ่งใน
 หนังสืออมราวังค (คือพงศาวดารของเกาะลังกา) ตอน
 พรรณนาประเทศ ที่พระเจ้าอโศกได้ส่งลัทธิพุทธไปเผยแผ่
 ศาสดาว่า

“สุวรรณภูมิ เถเร เทว โสณ อุตฺตร เมว” แปล
 ความว่า ให้พระโสดนเถรกับพระอุตฺตรเถรไปยังสุวรรณภูมิ

อาณาเขต “สุวรรณภูมิ” นักปราชญ์ทั้งหลายเห็นพ้อง
 กับอาจารย์รศเดวิดส์ทว่าเรมตนแต่รามัญประเทศ (คือเมือง
 มอญ) ไปจดเมืองญวนและตงแต่พม่าไปจนถึงปลายแหลม
 มลายู คงจะเป็นอาณาเขตอันหนึ่งแต่โบราณอยู่ไหน ข้อ
 นักปราชญ์ทั้งหลายท่านยังทุมเถียงกันอยู่แต่ ส่วนมากเห็นว่า
 เมืองนครปฐมนั้นเองน่าจะเป็นราชธานีของสุวรรณภูมิ และ
 เมื่อตัดต่อกับอินเดียครั้งนั้น คงจะเรียกว่าสุวรรณภูมิตาม
 ประเพณีเดิมทมิฬเรียกนามเมืองหลวง เป็นชื่อของประเทศที่
 ก่อกำเนิดขึ้นเพราะเมืองนครปฐมเวลานั้นอยู่ริมทะเล เพราะ
 แผ่นดินยังไม่ยกออกไปถึงอย่างในปัจจุบันเป็นทอดต่อกันมา
 ง่าย และยังมีหลักฐานใดค้นพบโบราณวัตถุหลายอย่าง
 โดยเฉพาะพุทธเจดีย์สร้างตามแบบกรุงพระเจ้าอโศกอยู่เป็น
 อันมาก ณ ที่ซึ่งไม่เคยพบมากเช่นนี้ในทอนเช่นพระสถูป
 ต่าง ๆ (รวมทั้งพระปฐมเจดีย์) ศาสนารวมจักร จารึก
 พระธรรมเป็นภาษามคธ คอคาถา เบ็ฐมมา พระแท่นพุทธ
 อาสน์ และรอยพระพุทธบาททำเป็นทศกัณฐะแทนพระพุทธรูป
 ในเมืองนี้ไม่มีคติมสร้างพระพุทธรูป (ได้กล่าวมาแล้วว่า

พวกโยนก คือกกรกแตะอนเคยคิดสร้างพระพุทธรูปองค์แรก
ชนเมอราว พ.ศ. ๕๕๐

กล่าวโดยเฉพาะองค์พระปฐมเจดีย์นั้นเป็นหลักฐานด้า-
กัญยังอย่างหนึ่ง ถ้าพิจารณาตรูปพระปฐมเจดีย์เก่า (อยู่
ข้างในพระปฐมเจดีย์องค์ปัจจุบัน) แต่ยังมีรูปจำลองขนาด
ย่อมให้เห็นอยู่ทางด้านใต้ จะเห็นว่าบนของด้าร่างเพิ่มเติม
กันมาหลายยุคหลายสมัยจนรูปเจดีย์เองแปรปรวนไป แต่ก
ยังพอมองเห็นเค้าเดิมเดิมา ถ้าเอาพระปรางค์ที่อยู่ข้างบน
ออกเสียแล้ว จะเห็นได้ทันทีว่ารูปคล้ายพระสถูปเจดีย์ทเมือง
ล้านญจ ซึ่งด้าร่างครึ่งพระเจ้าอโศกมาก คือตัวสถูปเป็นรูป
กลมทรงโอหรือชนนาคว่า ข้างบนทำเป็นพุทธอาคันธกะเหลี่ยม
ตั้งไว้มณฑล (อย่างร่ม) ปักเป็นยอด รอบฐานทำเป็นทเด้น
ประทกษณมรวดอมรอบภายนอก และก่อด้วยอิฐเป็นทำ
นองเดียวกันและทเรียกชื่อว่าพระปฐมเจดีย์ (ราชทูตเรียก
เพี้ยนไปเป็นพระปทม) ดังทกล่าวไว้ในหนังสือเก่า ๆ นั้นก
เป็นพยานอย่างหนึ่ง ดังพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัวได้ทรงสันนษฐานว่า เห็นจะเป็นเพราะเป็นพระเจดีย์

องค์แรกสุดที่สร้างขึ้นในประเทศแถบนี้ เมื่อครั้งพระเจ้า
 ศักรรมาโคกราช (พระเจ้าอโศก) แจกพระบรมธาตุไป
 ในประเทศทังปวง เป็นเจดีย์ที่ใหญ่จะหาเจดีย์แห่งใดตั้งแต่
 เชียงแสน เชียงใหม่ ตลอดจนมาจนนครศรีธรรมราช และ
 เมืองดาวเมืองเขมรเต็มอเหมื่อนมิได้

ส่วนหลักฐานที่ว่าใครเป็นผู้สร้างนั้น หาปรากฏไม่
 อย่างไรก็ดีผู้ที่จะสร้างพระเจดีย์ได้ใหญ่โตถึงเพียงนี้ (แต่
 เฉพาะตัวสถูปที่แรกสร้างตั้ง ๑๙ วา ๒ ศอก ราว ๓๘ เมตร)
 จำต้องเป็นผู้นำมาจาวัดนาเป็นใหญ่ เป็นประธานในประ-
 เทศนั้นและคงจะสร้างไว้ในเมืองหลวง พระปฐมเจดีย์คง
 จะสร้างขึ้นในราว พุทธศตวรรษที่ ๓ หรือที่ ๔ นั้นเอง
 คือเมื่อชาวลัทธิธรรมิก (ไม่ใช่ไทย เห็นจะเป็นลาวหรือ
 ตะวา แต่ในบางตำราก็ว่าเป็นมอญ) ได้รับมอบพระ-
 พุทธศาสนา ซึ่งพระเจ้าอโศกโปรดให้มาเผยแพร่กันแพร่
 หดาย ในครั้งนั้นคงมีชาวอินเดียอพยพมาตั้งหลักแหล่ง
 พร้อมทั้งเผยแพร่ ศักดิ์วิทยาการ อยู่ใน ประเทศนี้ ก่อนมาก
 แล้ว บางทีอาจจะมาเป็นผู้นำมาจากการปกครองด้วย

พระพุทธศาสดาจึงได้มาแพร่หลายโดยง่าย และเมื่อมีพระ
ปฏิมาเจดีย์ขึ้น ซึ่งอาจจะได้รับพระบรมธาตุจากพระเจ้า
อโศกมาบรรจุไว้ด้วยบริเวณหนกกกลายเบ็นวัด เพราะยอม
มีพุทธศาสดานิกชนมาปฏิบัติบูชา และมีผู้เลื่อมใสศรัทธา
ก่อร่างตั้งอุปกรณ์ต่าง ๆ มากจนเบ็นถาดบ และมีพระ
สงฆ์มาอยู่เบ็นครกคราว เช่นเฉพาะฤดูฝน คงมีพยานได้
ชุดคนพบรากห้องกุฎีพระสงฆ์ ใน บริเวณข้างองค์พระ ฯ
สถานที่ทนจควรจะนับว่าเป็นมณฑลสถานอันยิ่งใหญ่ เพราะ
เบ็นสถานทีแห่งแรกสุดที่พระพุทธศาสดาได้มาประดิษฐาน
ลงอย่างมั่นคงในประเทศไทย และแพร่หลายออกไปใน
บริเวณใกล้เคียง ไม่นานก็มกกลายตลอดมาจนเวดปัจจุบัน

ต่อมาปรากฏในจดหมายเหตุของนักปราชญ์จีน ชื่อ
เฮียนจวงและหลิงจาง เบ็นคณ ราว พ.ศ. ๓๑๕๐ จดไว้อย่าง
ชัดเจนว่า ในสมัยนั้นมอณาจักรทวารวดี (จุลลพัตติ)
อยู่ระหว่างเมืองศรีเกษตร (พม่า) และอิศานบุรี (เขมร)
ได้เกิดดินแดนทกถาวมาแต่ดว่าเบ็นมอณาจักรสุวรรณภูมิ
และเรากได้คนพบพระพุทธรูปและของอื่น ๆ อีกเบ็นอนมาก

ทนกรปฐม เช่นพระพุทธรูปแบบอินเดียครั้งราชวงศ์คุปตะ
 (พุทธศตวรรษที่ ๑๐ — ๑๓) ใกล้เคียงกับทจตหมายเหตุจัน
 กถาวถิง) และเล่าหิมจารกอกษรมอนุเกา กับหินดัก
 ต่าง ๆ อันสันนิษฐานว่าสร้างในสมัยนั้น ขอนหลวงบริบาล
 บริภณทกถาวว่า ดูวรรณภูมิกับทวารวดีกคอกตเคยวกัน
 นนเอง แต่เรียกกันไปคนละชื่อ เมื่อตคตอกกับอินเดียเรียก
 ดูวรรณภูมิ และเมื่อตคตอกกับจีนเรียกทวารวดี หลวง
 บริบาล ฯ อ้างหลักฐานว่า “ของโบราณทนกรปฐมมคค
 ตอกกันได้ตั้งแต่เรียกว่าดูวรรณภูมิจนทวารวดี หนังสือที่
 ฝรั่งแต่งมักอธิบายว่า ทวารวดีนั้นตั้งขึ้นเมื่ออาณาจักรพูนัน
 เสื่อมอำนาจลง แปลว่าตงชนภายหลังพูนัน (พ.ศ. ๗๖๐—
 ๑๐๘๓) ขอนถาหมายเฉพาะเมื่อปรากฏชื่อทวารวดีกพอฟัง
 ได้ แต่ถาหมายถึงเมืองนครปฐมแล้วฟังไม่ได้ เพราะท
 นครปฐมมี ของโบราณเก่าก่อน อาณาจักร พูนัน ขึ้นไปอก
 เช่นจำพวกรูปเคารพตามคติครั้งพระเจ้าอโศก และพระ
 พุทธรูปกับพระพิมพ์ครั้งสมัยอมราวดี (พุทธศตวรรษที่
 ๗—๙) เป็นต้น อาศัยเหตุนี้ทำให้เข้าใจได้ว่านครปฐมเป็น

ราชธานีของอาณาจักรสุวรรณภูมิและทวารวดี และชาว
เมืองลุ่มน้ำมากก่นบถอพระพุทธรูปค้ำหน้าดับตอกก่นมา

หลักฐานที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นแต่เพียงข้อสันนิษฐาน
เป็นส่วนใหญ่ยังไม่แน่นอนลงไปทีเดียว ทั้งนี้เพราะความตาย
ของศิลาธรรมจักรที่ค้นพบนั้น ฝีมือลุ่มน้ำมากไปคล้ายคลึง
กับศิลปสมัยราชวงศ์คุปตะในประเทศอินเดีย (ราวพุทธ-
ศตวรรษที่ ๑๐-๑๑) แต่ช่างที่ทาสีนั้นน่าจะทาสีตาม
แบบอย่างวัดถ้ำคูหาภิมุขที่เมืองไคลาศ ๒ องค์ นำ
เข้ามาเผยแพร่และยังค้นไม่พบกันที่ไหนแต่ในแถบนี้ เพราะ
อาจจะสูญหายไปเสียแล้วก็ได้ ในสมัยคุปตะนั้นชาวอินเดีย
นิยมสร้างพระพุทธรูปและไม่นิยมทำเครื่องหมายอื่น ๆ ดังที่
เราพบอยู่จังหวัดนครปฐม สำหรับพระสถูปรูปโอหรือ
ชนาคาว่า ศิลปสมัยอมราวดีในประเทศอินเดีย (ราวพุทธ-
ศตวรรษที่ ๗-๘) ก็ยังทำอยู่ เหตุนี้ถ้าว่าตามหลักฐาน
ทางโบราณคดีเท่า ๆ ที่ค้นพบแล้ว พระพุทธรูปค้ำหน้าอาจเข้า
มาสู่นครปฐมไม่เก่าสุดสมัยขอมก็ได้ การขุดค้นทาง
โบราณคดี ณ จังหวัดนี้ต่อไปเท่านั้นอาจจะให้คำตอบที่
แน่นอนแก่เราได้

ส่วนที่ว่าพระเจดีย์ของคนไต่รับการสร้างเสร็จต่อมาภายหลัง
 หดงหลายยุคหลายสมัยกมหดฐาน เช่น ในตำนานพระ-
 ปฐมเจดีย์ฉบับพระยามหาอรรณกร และฉบับนายทอง
 ว่าพระยาภาตบดีใจ ผู้ครองเมืองนครหลวงต่อแดนเมือง
 ยโสธร และพระยาไฉ่ทองด้ม ผู้ครองเมืองนครชัยศรี คือ
 (นครปฐม) แต่ตำนานบางเรื่องกล่าวครองเมืองราชบุรี ได้
 มาพระยาภาตธีราช ผู้เป็นบิดาแล้ว แปลกพระมารดาของ
 ตัว รู้ดีกว่าสังเวชพระทัย จึงคิดกนมาซ่อมแปลงวัดพระ
 ดังสมรตนาชาติพระอารามบ้านธรรมศาลา ที่พระยาศรีรัตน-
 ชัยสร้างไว้แต่ก่อน และออกตำนานหนึ่งของพระยาราชด้ม-
 ภารากรและตาปะขาวรอตว่าพระยาพานมาพระยากงผู้บิดา
 และยายหอม ผู้เคยงคณมาแต่เด็กแถวคดกถวบาบ ปรกษา
 พระอรหันต์ ท่านเหต่านนแนะนำให้สร้างพระเจดีย์ใหญ่สูง
 ชวนกเขาเหิน จึงสร้างพระปฐมเจดีย์ขึ้น ตำนานสองเรื่อง
 นักเป็นเรื่องเดียวกันนเอง แล่ถึงความผู้สร้างเพมเติมพระ
 ปฐมเจดีย์เมื่อภายหลัง ดังจะเห็นได้จากรูปพระปฐมเจดีย์
 องค์เก่า มอังกปรารงค์ได้สร้างซ่อมองค์พระดังรูปเดิมจริง

แต่พระปรางค์เองก็คงมีผู้มาแก้ไขอีก เพราะถ้าเป็นองค์
พระยาพานต์จริงก็จะต้องเป็นแบบมอญ เพราะนิทาน
เรื่องพระยาแกงพระยาพานเป็นของมอญ แต่เป็นปรางค์
แบบเขมร (เขมรอาจจะแก้ไขเพิ่มเติมเมื่อมีอำนาจได้
ปกครองแผ่นดินแถบนี้ ราว พ.ศ. ๑๕๐๐ เป็นต้นมา)

ตามความจริง พระปรางค์เหนือพระสถูปที่เห็นได้จาก
รูปจำลองพระเจดีย์องค์เดิมทางด้านใต้ของ พระปฐมเจดีย์
องค์ปัจจุบันนั้น เป็นปรางค์ไทย แต่เจ้าพระยาทิพากรวงศ์
ท่านยืนยันในหนังสือของท่านว่าเป็นปรางค์อย่างเขมร ฉะนั้น
เมื่อสร้างรูปจำลองพระเจดีย์องค์เดิมในรัชกาลที่ ๕ ช่างอาจ
จะแปลเป็นปรางค์ไทยจนแทนกันได้

ต่อไปถึงสมัยที่พระปฐมเจดีย์ทรุดโทรม คือมีความ
กล่าวในหนังสือพงศาวดารพม่าว่า ราว พ.ศ. ๑๖๐๐ พระ
เจ้าอนุรุท (อินรธามังช่อ) กษัตริย์พม่าด้วยราชย์อยู่ใน
เมืองพุกาม ได้ได้เจยกกองทัพมาตีเมืองดะเทิม (อยู่ใน
ประเทศรามัญคือเมืองมอญ) ซึ่งเป็นเมืองที่นับถือพระ-
พุทธศาสดา มีเจดีย์วิหารทางดงามาก และพระเจ้าอนุรุท

ได้กวาดต้อนชาวเมืองสระเทิมไปไว้เมืองพุกาม และถ่าย
 แบบเจดีย์วิหารไปด้วย เมืองสระเทิมจึงเป็นเมืองร้างแต่นั้น
 มา ความชอบนักปราชญ์หลายท่านไม่เห็นด้วย เช่น เซอร์-
 ยอชด์กอต กล่าววาทเมืองสระเทิมไม่ปรากฏเค้าเงื่อนว่า
 เจดีย์วิหารของโบราณมากมายดังกล่าว เซอร์ยอชด์กอต
 เข้าใจว่า จะไปถ่ายแบบมาจากพระนครวัดในเมืองเขมร
 ความชอบเด่น ๆ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงวินิจฉัย-
 ฐานว่าพระเจ้านุรขน่าจะมาแต่เมืองนครปฐมมากกว่าเพราะ
 พระเจดีย์วิหารลัทธิโบราณก่อนลัทธิพระเจ้านุรข มณฑลเมือง
 นครปฐมมากกว่ามาก ยังพอจะตรวจรูปรอยได้อยู่จนทุก
 วัน และยังมีหลักฐานอื่น เช่น พระพิมพ์ และเงินเหรียญ
 ของโบราณเป็นรูปดังข้าง ๑ ปราสาทข้าง ๑ ชุดใต้ทเมือง
 นครปฐม ก็ขุดพบใต้ทเมืองพุกามอีกแต่แห่งเดียว และ
 ดังที่ดำคณอนหงกค่ออานนทเจดีย์ทเมืองพุกาม ซึ่งสร้าง
 ขึ้นภายหลังพระเจ้านุรขเล็กน้อย แผนผังก็เหมือนกันวัด
 พระเมรุทองหวัดนครปฐมทุกอย่าง ต่างแต่พระพุทธรูปใน
 ชุมท่ง ๔ เป็ดียนเป็นพระยืนเท่านั้น (ทวัดพระเมรุเป็นพระ

หนึ่งหอยพระบาท) ในตำนานพระปฐมเจดีย์ฉบับพระยา
 ราชดัมภารากร และฉบับตาปะขาวรอดยังมีเค้ากล่าวว่
 พระเจ้าหงส์าวตได้เป็นใหญ่ชนในเมืองมอญ มีพระราช
 ประสงค์ของตตามโหม่งตั้งกระหม่อมไปจนคำ จึงยกทัพมา
 ชูดของที่ฝังไว้ใต้แท่นพระบรมม (ที่พระปฐมเจดีย์) ซึ่ง
 พระยาพานรวางชน ชูดลงไปถึงของ ๆ นนทกรุดลงไป
 พระเจดีย์กรุดพังลงไปด้วยหาได้ของไม่ เจ้าเมืองหงส์าวต
 และอำมาตย์ปรึกษากันว่าเรามากระทำการดังนี้ไม่สมควร
 จะต้องทำไฉนเสียใหม่จึงจะคุ้มโทษได้ จึงก่อเป็นองค์ปรางค์
 (แต่ปรางค์เป็นแบบของเขมรไม่ใช่มอญ) ต่อตั้งชนบนหลัง
 ของกระซังเดิมทพวง พระเจ้าหงส์าวตองค์นี้ นายพนเอกพระ
 ดำรงตำแหน่งพลชั้น (เยรนี) ว่าทรงพระนามภาณุราช ให้
 ศักราชไว้ในระหว่าง พ.ศ. ๑๕๖๐ ถึง พ.ศ. ๑๗๓๘ ถ้า
 เรืองพระเจ้าอนรรฆมาตเมืองสระเทม เมื่อ พ.ศ. ๑๖๐๐ ซึ่ง
 ในตำนานกล่าวว่า ได้ทรงชูดพระเจดีย์ทเมืองสระเทมเพื่อ
 ค้นหาพระบรมธาตุพระพุทธเจ้าซึ่งบรรจุอยู่ในนั้น แต่ด้วย
 กรรมที่ทรงกระทำไปนั้นบันดาลให้พระบรมธาตุจมหายไปใ

ดนตังน จะเห็นว่าพระนามกษัตริย์ทรงต้องตลอดจนเนื้อเรื่อง
 กติมะยาคคล้ายคลึง และศักราชก็ใกล้เคียงกัน (หลวง
 บริบาล ฯ กล่าวไว้ว่า ถ้าหมายความว่าสุวรรณภูมิ
 (ทวารวดี) เป็นอาณาจักรของมอญและพระเจ้าอนรรฆมา
 แย่งพระธรรมพระดังขและอื่น ๆ ไปจากเมืองมอญก็เห็นพอ
 จะฟังได้ เพราะนครปฐมในสมัยนั้น เป็นเมืองมอญแน่
 ่อนอาจจะเห็นได้จากศิลาจารึกเก่า ที่พบที่นครปฐมและ
 ดพบรักเป็นภาษามอญเก่า ในสมัยนั้นมักมีคนไทยอพยพ
 ลงมาอยู่บ้างแต่ยังเป็นจำนวนน้อย)

เมื่อพระเจ้าอนรรฆมาตเมืองนครปฐมได้ (ตามความ
 สันนิษฐาน) และกวาดต้อนผู้คนไปแล้ว เมืองนครางอยู่
 (หลวงบริบาล ฯ สันนิษฐานต่อไปว่า ตั้งแต่เมืองนครปฐม
 ถูกทำลายแล้ว บางทีชาวทวารวดีจะย้ายไปตั้งที่เมืองอู่ทอง
 ก็เป็นไปได้ สันตงทศอกเตอร์เวดส์ว่า อู่ทองเป็นเมืองหลวง
 สุดท้ายของอาณาจักรทวารวดี ในศิลาจารึกของพ่อขุน
 รามคำแหง พ.ศ. ๑๘๓๕ กยงมขอเมืองสุวรรณภูมิ (สุวรรณ
 ภูมิ) ซึ่งสันตงเจอร์มพระยาตำรา ฯ ทรงพิจารณาแล้วว่า

คอเมืองอุททองนั่นเอง (และถ้าพระวินิจฉัยของดัมเตจกรม
 พระยาตำรวจ ฯ เรื่องพงศาวดารของพระเจ้าอุททองถูกต้อง
 แล้ว รอยปลอกมาเมื่อราว พ.ศ. ๑๗๓๑ พระเจ้าชัยศรุต
 องค์ของพระเจ้าอุททองล้มลงไม่ได้ ก็ได้อพยพลงมาตั้ง
 เมืองนครปฐมนอกกรุงหงษ์ ขอนทรวงยกตัวอย่างเบ็นตนว่า
 พระนามพระเจ้าชัยศรุตตรงกับชื่อเกาะของเมืองนครปฐมใน
 หนังสือต่าง ๆ ที่เรียกว่าไชยศรบาง ศรไชยบ้าง)

ครั้นต่อมาเมื่อเมืองนครปฐมกลับร้างไปอีก เพราะ
 แม่นาคนเขิน กลับมาตั้งนอกกรุงหงษ์ในแผ่นดินดัมเตจ
 พระมหาจักรพรรดิ ราว พ.ศ. ๒๐๘๑ เรียกว่าเมืองนคร
 ชัยศรเนื่องจาก การ ปรับปรุง บ้านเมือง ต่อ ตำน พม่าซำคก
 ต้องการจะระดมพลให้สะดวกขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่เมือง
 ที่ตั้งอยู่ห่างไกลองค์พระปฐมเจดีย์ คือ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ
 ท่าจีน ณ ตำบลท่าหนา อำเภอ นครชัยศรีบัดนี้ องค์พระ
 ปฐมเจดีย์ก็หักพังรกร้างอยู่ในป่าดงหามันผู้ใดดูแลไม่ มา
 เบนเวณนาน แท้งมพระดังขยายมาอยู่ ณ บริเวณนั้น
 ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระ
 บาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เมื่อทรงทรงผนวชได้เสด็จไป
 นมัสการพระปฐมเจดีย์หลายครั้ง และทรงพระราชดำริว่า
 เบนของเก่าเก๋อนักกตดีทช น่าจะมีพระบรมธาตุบรรจุอยู่
 ภายใน จึงนำความกราบทูลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ
 ก็หาโปรดไม่ รับสั่งว่า “เบนของอยู่ในป่ารก จะทำหนัก
 ไม่เป็นประโยชน์อันใดนัก” ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระ
 จอมเกล้าฯ เสด็จราชย์แล้ว จึงโปรดให้ปฏิสังขรณ์ก่อเป็น
 พระเจดีย์ใหญ่หุ้มข้างนอก แรกโปรดให้สมเด็จพระเจ้า
 พระยาบรมมหาประยูรวงศ์ เป็นแม่กองจัดสร้างเมื่อราว
 พ.ศ. ๒๓๙๖ ครั้นท่านถึงแก่พิราลัย จึงโปรดให้เจ้าพระยา
 ทิพากรวงศ์ (ชำ) จัดทำต่อมา ต้องก่อองค์พระเจดีย์หุ้ม
 ใหม่ เพราะฝนตกหนัก ที่ก่อไว้เก่าทรุดลงมา จึงโปรดฯ
 ให้กรมหมื่นบวรวัชรวิชัยพันธ์ (เดิมเดิมกรมพระยาปวเรศ-
 วิทยาลงกรณ์) และกรมขุนราชดีหิวกกรมคิดแบบตัวอย่าง
 ถวาย ได้จัดการก่อเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๓ พร้อมทงวหารทง ๔
 ทิศ ไว้พระพุทธรูป ๔ ปาง และพระระเบียงดอมรอบ

กอปรด้วย พระปฐมเจดีย์ อย่างองค์เก่าแต่ ย่อมกว่า อยู่ทาง
 ทิศใต้ และพระเจดีย์อย่างเมืองนครศรีธรรมราชไว้ทางทิศ
 ตะวันตก นอกจากนั้นยังได้ยกปรับปรุงบริเวณอีกหลาย
 อย่าง เป็นต้นว่า สร้างพระอุโบสถตรงพระอุโบสถเก่า หอ
 ระฆัง และปลูกต้นไม้ต่าง ๆ ถิ่นเหล่าเกี่ยวแก่พระพุทธ-
 ประวัต เช่น ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นจิก ฯลฯ ไว้รอบนอก
 แล้วโปรดให้สร้างพระราชวังที่ประทับไว้คั่นกับวัด เรียก
 ว่าวังนครปฐม (ปัจจุบันเหลือแต่ตัวพระตำหนักเป็นท
 ทำการเทศบาตจังหวัดนครปฐม) และขุดคลองเจดีย์บูชา
 ตัดทางทำถนน เลี้ยวไปบูชาหลายครั้ง แต่การจัดสร้างหา
 แล้วเสร็จในรัชกาลของพระองค์ไม่ พระบาทสมเด็จพระ
 จุฬจอมเกล้าฯ ได้ทรงจัดทำต่อมาตามที่ได้ทรงปฏิญาณไว้
 ต่อองค์พระปฐมเจดีย์ตามรับสั่งของสมเด็จพระบรมชนกนาถ
 ได้เสร็จพระราชดำเนินมายกยอดพระปฐมเจดีย์ เมื่อ พ.ศ.
 ๒๔๑๓ และเมื่อจวนสวรรคตได้โปรดให้ประทับกระเบื้อง
 เกลือบพระมหาสถูปทองค ซึ่งมาแล้วเสร็จในรัชกาลที่ ๒

๑. ๒. ๓. ๔. ๕.
 หัวหน้าทรรกษาองค์พระปฐมเจดีย์ และบริเวณนั้นแต่
 ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐.
 เดิมครั้งรัชกาลที่ ๕ มีตำแหน่งพนักงานประจำองค์พระปฐมฯ

เมื่อได้กล่าวถึงประวัติพระปฐมเจดีย์มาโดยตลอดแล้ว
ต่อไปนี้จะขอกล่าวนำเที่ยวตามบริเวณองค์พระ ฯ แต่โดยย่อ
คือ สมมุติว่าท่านตั้งใจจะไปนมัสการพระปฐม ฯ และได้เดิน
ทางมาถึงจังหวัดนครปฐม และบัดนี้มาอยู่นอกกรวดองค์
พระ ฯ ทางด้านเหนือ (ด้านสถานีรถไฟ) แล้ว ท่านจะได้เดิน
ขึ้นบันไดใหญ่ และมาหยุดอยู่หน้าพระยืนองค์ใหญ่ คือ พระ
ร่วงโรจนฤทธิ์ (ข้างหน้ามรุปรจำลองพระร่วง ฯ ขนาดเล็ก
สำหรับให้ประชาชนปีดทองได้) หลังจากท่านได้นมัสการ
และทำบุญ ซึ่งมีเจ้าหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกของท่าน
อยู่แล้ว ก็ขอให้ท่านเข้าไปในบริเวณองค์พระ ฯ ด้านในทาง
ด้านหลังพระร่วง ฯ ต่อไป ท่านจะเข้าไปถึงห้องเด็ก ๆ ห้อง
หญิง ทางผนังด้านเหนือติดกับพระร่วง ฯ มหริศ ๓ พวงแขวน
อยู่ และมีรอยดีเห็นมโหฬารเข้าไปในฝาผนังอยู่ข้างใต้ ทน
เหน็ดเป็นทบบรรจุพระอังคารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ—

เกศาเจ้ายอหว ทนงดานไทมรูปพระพุทธรูปปางประดิ
 ภายใต้อกรอบแก้ว และมพระเพลิงประคองอยู่ดังข้าง คด
 หองนเขาไปเป็น หองเล็ก ออกหองหนึ่งไว้พระ บ้าเดโดยก ชง
 เป็นของเกามพระดำวก ๒ องค์อยู่ ๒ ข้าง ทดานซ้ายของ
 พระพุทธรูปมหาหมเคืองราชอดร์ยาภรณ์จุลจอมเกล้าฯ ซึ่ง
 มผู้ถวายไว้เป็นพุทธรูปได้กรอปรอยู่ ทางดานขวามพระ—
 หตถพระพุทธรูป พบทวดรางในเมองกำแพงเพชรเก่า หตวง
 ประดิษฐานวรารักษถวาย ทางฝ่ายนงดานนอกตตกบองค์พระ
 ปฐม ๑ มทไว้รูป นจารกว่า พระยากง ซึ่งทแทจรงกค
 พระพุทธรูปสมัยทวารวดีทำตามแบบคปตะนเอง ต่อจากน
 ขอให้เราเดินประทกษณพระเจดีย์ (เวยนขวา คือเอาแขน
 ขวาไว้ทางองค์พระเจดีย์) และชมบริเวณต่อไป บริเวณ
 เรียกว่าพระระเบียง ชนในตามผนังมีแผ่นจารึกขอธรรม
 ด้วยอักษรขอมโดยรอบ มีนามผู้ออกเงินจารึกอยู่ข้างใต้
 ตาม ประตู หน้าต่าง โดย รอบกมจา รกขอผู้ออกทุนทรพยา
 ถวายเช่นเคยจน มพพชณทตงของโบราณทีได้จาก
 บริเวณจังหวัดนไว้ให้ชมด้วย สำหรับพระระเบียงดานนของ

ส่วนมากเป็นของสมัยทวารวดี มณฑลผา หินและปูนบน
 ส่วนมากเป็นพระพุทธรูป พระพิมพ์ ตลอดจนตึกดา รูปภาพ
 ตลอดจน เครื่องปั้นดินเผา หินบด และอิฐ มีของสมัยนอก
 บาง เช่น พระพุทธรูปและโอ่งสมัยลพบุรี ใบเด็มาคิตาแดง
 สมัยอยุธยา หลักระเบื้องและเตาเผาสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อ
 ท่านเดินตามระเบียบชนในต่อมา ท่านก็จะมาถึงพระวิหาร
 ทิศตะวันออกหรือวิหารหลวง ห้องแรกที่ท่านเข้าไปถึงจะเป็น
 ห้องโถงใหญ่ด้านติดกับองค์พระปฐมฯ เปิดโถงไม้มีฝา มี
 พระแท่นสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนมัสการ
 พระปฐมเจดีย์ตั้งอยู่ ฝาผนังด้านข้าง ๒ ข้างเขียนรูปเทวดา
 นักบวชและนักพรตในศาสนาต่าง ๆ ตลอดจนพญาคฤห พญา-
 นาค กำเนิดนมัสการพระปฐมเจดีย์ (ฝีมือเขียนในรัชกาลที่ ๖)
 ด้านหลังเขียนรูปพระปฐมเจดีย์องค์ปัจจุบันพร้อมทั้งแสดงให้
 เห็นพระปฐมเจดีย์องค์เก่าตั้งอยู่ภายใน ถ้าท่านมองดูไปที่
 องค์พระฯ จะเห็นมีซุ้มจรนำไว้พระพุทธรูปองค์หนึ่ง พระ-
 พุทธรูปองค์นี้เป็นรูปจำลองของพระพุทธรูปองค์ พระบาทสมเด็จพระ
 เจ้ามืดจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้หล่อขึ้นและเชิญมาประ-

ดิษฐานไว้ ทางห้องหลังทศตกับห้อง โถงนมรูปพระพุทธรูป
 ปางตรัสรู้ประทับใต้โพธิบัลลังก์ (ต้นโพธิ์นั้นเขียนชนฝมอ
 งามมาก) ด้านตรงข้ามนมรูปนางพระธรณี แต่ยังไม่
 แลดู นอกจากนั้นขอให้ท่านเดินตามพระระเบียงชั้นในต่อไป
 พระระเบียงชั้นในว่างไม่มีอะไรนอกจากพระแท่นบูชาของ
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นที่ซึ่งจัดทำบุญเวลาวิสาข—
 บูชาและมาฆบูชา มีการตั้งอาสน์สงฆ์และเป็นที่ซึ่งชาวชนบท
 มาพักในเวดางานักขัตฤกษ์ไหว้พระปฐมเจดีย์ด้วย ต่อไป
 ท่านจะถึงพระวิหารทิศใต้ ในห้องแรกมีพระนาคปรก ห้อง
 หลังมีพระพุทธรูปปางประทานปฐมเทศนา แก่เบญจวคคัย
 ทางผนังด้านนอกติดกับพระปฐมมฤคจารึกว่า พระยาพาน
 ชงกคอปพระพุทธรูปแบบทวารวดีนั้นเอง ต่อจากนั้นท่านจะได้
 เดินตามพระระเบียง ซึ่งเป็นที่สำหรับชาวชนบทมาพักไปยัง
 พระวิหารทิศตะวันตก ห้องแรกมีรูปพระนพพาน มีพระ
 ถ้ำ ๓ องค์ องค์หนึ่งกำลังถอดบาตรอยู่ ห้องหลังไว้พระ
 ได้ยาดิน ซึ่งมีลักษณะบนดาดดาฝมองาม ต่อจากนั้นขอพา
 ท่านเดินตามพระระเบียงชั้นในไปยังพระวิหารทิศเหนือที่ท่าน

ได้ชมแล้ว ตามระเบียบมัตูได้ของตั้งให้ชน ๔-๕ ใบ และนี้
 ของอนตงอยู่ริมผนังอกบาง ของท่นาชมมหบได้ศพยาเหต
 ด้นชตัวโปรดของรัชกาลที่ ๖ เกาอไมมผู้นำมาถวายรัชกาล
 ที่ ๖ แต่ได้พระราชทานมายังวัด

ระหว่างที่ท่านเดิน อยู่ตามพระ ระเบียบ ชนในต่งแต่แรก
 นน ท่านจะได้ชม องค์พระ ฯ ซึ่งประดับ กระเบื้องเคลือบดี
 เหลืองดั่ง แล่งระยิบระยับ คองกับแล่ง พระอาทิตย์ไปพร้อม
 กันด้วย ท่านจะเห็นว่ารอบองค์พระ ฯ ชนดวงมเครองประดับ
 ต่าง ๆ รวมทง โองนามนคและเจ้าดำหรบตง โคมทประชาชน
 นำมาบูชาอยู่โดยรอบ มบนใดเดินชนไปยงชนบนชงเป็นท
 ดำหรบประทกษณองค์พระ ฯ อีกชนหนึ่ง องค์พระ ฯ นดัง
 ประมาณ ๓๒๐ เมตร มทางชนไปทำความสะอาดข้างบนได้
 โดยใช้เหล็กและบันได ตรงกลางองค์พระมีช่องเป็นรูปใบ
 โพธิชนาดใหญ่ทง ๔ ทิศ ดำหรบให้อากาศเข้าออกได้ ถ่า
 มองเข้าไปจาก ท่นนอาจจจะ เห็นพระปฐม ฯ องค์เก่าได้วาง ๆ
 จากช่องนมคูหาดำหรบเดินข้างโน้ได้โดยรอบ ยอดพระปฐม ฯ
 มนภาคุดและมงกุฎสวมอยู่บนยอดอกชนหนึ่ง

เมื่อท่านได้ชมบริเวณภายในทั่วแล้ว จะขอเข้าไปชม
 บริเวณภายนอกต่อไป จะขอพาท่านเดินเวียนขวาอย่างเก่า
 ชนแรกเมื่อก่อนออกจากหน้าพระวิหารทิศเหนือ ทางซ้ายมือท่าน
 จะเห็นมรุพาเจ้าดวงแฉะมพระเจดีย์อยู่หมื่นหนึ่ง ทางด้าน
 ขวา จะเห็น พระระเบียงชน นอกตง รูปหิน ดัดกต่าง ๆ สมัย
 ทวารวดี หนาคุมศดาลัดกวดดวย ศิลาจารึกปางมารวิชัย
 แฉะจารึกพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา ตามทางท่านจะเห็น
 หอระฆังอยู่ตลอดไปเป็นระยะ มณฑล ๒๔ หอ แฉะเมื่อ
 กอนถึงหน้าพระวิหารทิศตะวันออกดัดกหมื่นหนึ่ง ขอให้ท่าน
 เดินตามทางลงไปใต้คูเมืองเล็ก ๆ ทกอนขึ้นไปยังพนดชนดาง
 ท่านจะผ่านศาลเจ้าพ่อปรางค์ทอง ซึ่งเป็นทนต์ของชาว
 จีนในจังหวัดน และในทิศตทางนจะเห็นแท่นหินอนมจารึก
 บอกว่า ดัดานทนต์เบทชง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัว เมื่อครั้งทรงผนวชได้เสด็จมาประทับบกกดตเมอคราว
 เสด็จขุดค่านมัสการพระปฐมเจดีย์ ต่อจากนั้นขอให้ท่าน
 เดินกลับชนมาตามทางเก่า แฉะเมื่อกอนถึงหน้าพระวิหาร
 ทิศตะวันออก ขอให้ท่านลงบันไดไปยังเนินดินชนดาง

ท่านจะได้เห็นตึก ๒ ชั้น คือพระวิหาร และพระอุโบสถของ
 วัดพระปฐมเจดีย์ (ที่พระดังม้าย้ายไปอยู่นอกบริเวณองค์
 พระฯ เดิมแล้ว) ดังที่หน้าคูอย่างย้งก็คือพระอุโบสถซึ่ง
 ส้มเต๋จ ๗ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงออกแบบ
 ตามมุนนอกทงส้มใบเด่มาหินอ่อน สลักเป็นรูปท้าวจตุโลก-
 บาตทง ๔ ภายในไว้พระประธาน เป็นพระพุทธรูปสมัย
 ทวารวดีประทับหอยพระบาท พระหัตถ์ขวายกกรัดเป็นท่า
 แด่ตงปฐมเทศนาเป็นพระพุทธรูปสมัยทวารวดีทถอกหน้างาม
 ทศุดองคหนึ่ง ทฝ่าผนังชนนอกด้านหลังพระประธานมีจารึก
 คากา เย ชมมา ซึ่งส้มเต๋จ ๗ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัด-
 ติวงศ์ทรงออกแบบเช่นเดียวกัน หน้าพระอุโบสถมีเก๋งจันทง
 หนึ่ง มีแผ่นอิฐจารึกคากา เย ชมมา ของเก่าติดอยู่ตรง
 กดานผนังด้านใน และมีแผ่นหินจารึกพระราชนิพนธ์ของ
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ซึ่งทรงสันนิษฐานว่าแผ่น
 อิฐนี้เป็นของเก่าครั้งพระเจ้าอโศกแผ่พระพุทธศาสนามาถึง
 ดินแดนแถบนี้ติดอยู่ข้างใต้ แต่ตัวหนังสือลบเลือนเสียมาก
 แล้ว ประตูข้างทิศตะวันออกคือทชงเรากาดงย่นอยู่น เดิม

เบนทางเขาด้าคณ กอนทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 จะทรงสร้างบันไดใหญ่ขึ้นใหม่ทางทิศเหนือ ณ ทนทานจะ
 แดเห็นพระตำหนักของเก่าของวังปฐมนคร ซึ่งพระบาท
 สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้น แดะถาถานชน
 ไปยืนบนพดบพดาเปิดองเครื่อง ซึ่งอยู่ใกล้ถนนแควทานก็จะ
 เห็นเกย ซึ่งเบนท์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ เด็ดจดัง
 จากพระราชยานเมื่อเด็คจมานมัลการพระปฐมเจดยอยู่ข้าง
 ใต้ ต่อจากนั้นขอให้เราเดินกลับขึ้นมาข้างบนแเดะทหน้าพระ
 วิหารหลวง (คือวิหารทิศตะวันออก) ท่านจะได้เห็นเด้า
 ด้าหรับปักเทียน ๔ เด้า เฉลามงานนมัลการพระปฐมเจดยใน
 ดัมยีกอน ต่อจากนั้นขอให้ท่านเดินต่อมาท่านจะเห็นว่าตาม
 พระระเบียงชนนอกทางด้านขวามอไวของศีลาต่าง ๆ เบ็นตน
 ว่า แท่นเทวรูป ฐานศิวลึงค แดะเครื่องประกอบพระเจดย
 แบบมหายาน ทางด้านซ้ายมอมเขาจำลองก้อยังไมแเดว
 ซึ่งเป็นเชนนมาแต่ครั้งรัชกาลท ๔ หาใช่เพราะหักพังไปไม
 ดันั้นฐานว่าอาจจะเบ็นเพราะดันั้นรัชกาลเดี้ยกอนจึงทำไดไม
 ดัมบุรณ เดินต่อไปดั้กครุหนง ท่านก็จะเห็นรูปจำลอง

พระปฐมเจดีย์องค์เก่าขนาดย่อมอยู่ทางด้านซ้ายมือ และต่อ
 มากเขาลงหน้าพระวิหารทิศใต้ ข้างหน้ามีเต้าโคมอยู่ ๒ เต้า
 ซึ่งเดิมได้กระจกดีและได้ตะเกียงไว้ภายใน ต่อไปก็จะถึงรูป
 จำลองพระเจดีย์เมืองนครศรีธรรมราชขนาดย่อมอยู่ทางซ้าย
 มือเช่นเดียวกันในตอนนั้นตามพระระเบียงชั้นนอก เกรืองหิน
 ล้วนมากเป็นพระธรรมจักร ซึ่งทำตามคติก่อนมีพระพุทธรูป
 ของท่านั่งเกดอกอย่างหนึ่งคือมีโพธิ์ดงกาปลุกอยู่บนฐานน
 เอง มีกำแพงแก้วกอดด้วยอิฐดอมรอบ เป็นโพธิ์เดอยผดกับ
 โพธิ์ที่เราเห็นอยู่ทั่วไป ต่อมาเราก็จะมาถึงหน้าพระวิหารทิศ
 ตะวันตก และมองดูไปยังเนินชันต่าง จะเห็นต้นไม้ทเกยว
 แก่พุทธประวัติปลุกอยู่ มีกำแพงแก้วกอดด้วยอิฐดอมรอบ
 คอดินโพธิ์ ต้นเกด ต้นกร่าง ต้นหว่า และต้นรง ตามพระ
 ระเบียงชั้นนอกตอนนมพระธรรมจักร และกว้างหมอบ ซึ่ง
 สร้างตามคติครึ่งพระเจ้าอไศยกอยู่มาก ในที่นี้ดูก่อนที่เราจะ
 ถึงพระวิหารทิศเหนือ ซึ่งเป็นที่ ๆ เราตงตนออกเดินเราก็จะ
 เห็นศาลาหลังหนึ่งอยู่ทางซ้ายมือ ศาลาเป็นศาลาสร้างครึ่ง

รัชกาลที่ ๒ เติมอยู่ในพระราชวังสนามจันทร์ ได้รอมานปลูก
ไว้ ณ ที่นี้ และปัจจุบันใช้เป็นศาลารับแขก และเมื่อเรา
ได้มาถึงยังพระวิหารทิศเหนือออกครึ่งหนึ่ง ก็พบว่าเราได้ชม
พระปฐม ฯ และบริเวณองค์พระ ฯ ตลอดจนทั้งภายใน
และภายนอกโดยรอบแล้ว

ในพระปฐมเจดีย์มีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่หรือไม่
ขอไม่รู้ได้ แต่ถ้านับฐานตามขอทักถามมาข้างบนก็จะ
ต้องตอบว่าไม่ เพราะในสมัยพระเจ้าอโศกแผ่พระพุทธศาสนา
มาทางประเทศแถบนั้น ปรากฏว่าการนับถือพระธาตุเจดีย์
เป็นของต่ำคณียอย่างหนึ่ง และความปรากฏว่า “พระเจ้า
อโศกได้พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระเจ้า
อชาตศัตรูรักษาไว้ ณ เมืองราชคฤห์มหานครแล้วแบ่งแจก
ไปบรรจุในพระสถูปทั้งหลาย ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยเมื่อทรง
อุปถัมภ์พระพุทธศาสนามากมายหลายแห่ง เป็นเหตุ
ให้พระธาตุเจดีย์มีแพร่หลายแต่บัดมา” เหตุนี้ในพระปฐม
เจดีย์คงมีพระบรมสารีริกธาตุเป็นมั่นคง กล่าวด้วยพุทธ
อำนาจ คือการปาฏิหาริย์มากมายหลายครั้ง เห็นเป็น

แล้งสว่างวาบ ออก มา จาก พระปฐมเจดีย์ บางเป็น รศมีบาง
 จะขอคิดเอาที่เจ้าพระยาทพากรวงศ์ ฯ ท่านได้ไว้ครึ่งหนึ่งมา
 ดึงดงนี้ “แต่ปีฉลูดับตศก (พ.ศ. ๒๔๐๘) เด็จพระเจ้า
 ดำเนินพระราชทานผ้ากฐิน แล้วประทับอยู่ดงราตรีกได้
 ทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์ ในที่ประชุมพระวงศานุวงศ์
 ข้าราชการได้เห็นด้วยกันมาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาญาณตรัสว่าเหมือนผลดอกไม้มัน
 จะว่าอย่างไรได้ เห็นจะเป็นไฟธาตุกันอยู่ในอิฐปูนกลุ่หน้าฝนเข้า
 กเกิดเป็นรศมีขึ้น มรรบดังดงนี้เพื่อจะมีให้คนทมิถอศาดินา
 พากันตเตยขึ้นได้ แต่ทองทศทองพศมีอยู่ในดงของพระองค์
 เท่าใด ก็เทออกพระราชทานให้เป็นด้วยพระราชกุศลจน
 ดิน” พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ก็ทอดพระเนตรเห็น
 พระพุทธรูปปาฏิหาริย์ครึ่งหนึ่ง ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ เมื่อยังดำรง
 พระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชจึงจะคิดดำเนินาพระ-
 ราชหัตถเลขาซึ่งทอดเกล้าถวายรัชกาลที่ ๕ และพระราชหัตถ-
 เลขาตอบมาดังดังต่อไปนี้

สนามจันทร์

พระปฐมเจดีย์

๔๒

วันที่ ๒๖ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๘

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ด้วยเมื่อนอนอาทศยท ๒๔ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๘ น ตรง
กับวันชน ๓๐ ค่ำ เดือน ๑๑ เวลาตก ๒ ยาม กับ ๕๕ นาที
ข้าพระพุทธเจ้าได้นั่งเฝ้านอนดูเรือนล้านนามจันทร์ มหาราชการ
แด่มหาดเล็กอยู่ด้วยเป็นอนมาก ได้เห็นองค์พระปฐมมรค์ม
ด้วงพราวออกทางองค์ ดุประหนึ่งว่าองค์พระปฐมเจดีย์
ด้านตะวันตก คือด่านทแดงตรงกับล้านนามจันทร์หน้าด้วย
ฟอดฟอรด์ พราวเรือง ๆ ตั้งแต่ใต้คอรระฆังลงมาหน่อยหนึ่ง
ตลอดขึ้นไปจนยอดมังกูฏ แดชายมรค์มพวยพุ่งดังขึ้นไป
ออกประมาณ ๓-๔ วา ปรางค์แก้วตาอยู่อย่างน ๑๗ นาที แด
รค์มคือนไต้แต่ปดองในนตลอดยอดกดับลงไปทันที เหลือ

ตัวว่างอยู่แต่ตอนของมหาดตงมาออกถึงไม่ถึงถึงนาทีกดบหาย
ไปหมด มัดแม่จะมองแต่รูปองค์พระก็ไม่ถนัด ข้าพระพุทธ
เจ้าไต่บนบุตไต่เห็นในขณะนั้น ตลอดจนทหารที่อยู่ยามดีคน
เป็นจำนวน ๖๕ คน

ข้าพระพุทธเจ้าลองคิดดูตามไซ้แอนด์ว่า บางทีจะเป็น
ด้วยเมตตาของฝนตกหนัก ธารของฝนจะตกค้างอยู่ทกระเบอง
ที่ประทับองค์พระปฐมบ้าง ครนตอนดึกพระจันทร์ส่องทอ
ตรงใต้ระตบฐานจากกบองค์พระปฐม จึงได้บังเกิดแสง
พรายแพรวฉะนน ครนพระจันทร์เหลื่อมเขาเมฆแดงกดับไป
ระตบองค์พระปฐมก็หายไปด้วย ครนรุ่งขึ้นได้ทราบเกล้า ฯ
ว่าจนทรรบเหมาทำค่าดารูปร่างอยู่ตามตระวนออกของค์พระ
และชาวตลาดอกหลายคน ซึ่งอยู่เห็นองค์พระก็ไต่เห็นด้วย
เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็เข้าใจได้ว่า ระตบไต่ พราวออกทของค์พระ
เป็นอนพนวสัยทแสงจันทร์จะถึงไต่หรือจะว่ามชาตุฟอด์ฟอรัด
อยู่ในองค์พระชาตุนั้นจะต้องแสงพราวแพรวในเวดากดางคิน
ไต่ ก็ต่อเมื่อไต่ต้องแสงอาทิตย์ในเวดากดางวันมากพอ ใน

เวดากตางวนกชอุ่ม ตอนเย็นก็ฝนตกคงไม่ใช่แสงชาติฟอส-
 ฟอรัสเนจเป็นอนจนดวยเกด้า ๆ ทอ้างแสงรัศมีนบนดวย
 เหตุไร นอกจากว่าเป็นมหัศจรรย์ยง

รุ่งชนวนท ๒๕ ข้าพระพุทธเจ้าได้นมหนักตั้ง ๑๐ รูป มี
 พระนิกรมุนเป็นประธาน ถัดมณฑเียนในพระวิหารบน
 องค์พระ แล้วได้เดินเทยนัดมโภของค์พระด้านรอบ รุ่งชน
 วนท ๒๖ เวดาคา พวกข้าราชการเผอคาราชฐราชวพระ
 ปฐมเจดยไคมความปศยนต ช่วยกันจัดของไปถวายแด่เดยง
 พระหมตทงวดพระปฐมเจดยเป็นจำนวน ๖๘ รูป เวดาคา
 ไคมตะครเรองตุ้วรณหงัด ตอนกมพดถวายมาดดองคน
 หนึ่งเป็นเจ้าการ เพราะฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราช-
 ทานถวายพระราชกุศล

ควรมควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

วชิราวุธ

ที่ ๑๔/๑๑๓๖

ถึงมกุฏราชกุมาร

ไต่รับหนังสือลงวันที่ ๒๖ เดือนธันวาคมด้วยได้เห็นองค์พระ-
ปฐมมรรคัมธวาทราช ในคืนวันที่ ๒๔ ตุลาคม มีคนเห็นท-
ดนามจันทร์ ๖๘ คน แลความราษฎรซึ่งอยู่อกด้านหนังกได-
เห็นด้วย รุ่งขึ้นได้มีการวัดมณฑลแด่เตียงพระในพระวิหาร
บนองค์พระ แลเห็นเทียนลุ่มโกชนนได้ทราบแล้ว

เรื่องพระปฐมเจดีย์กระทำปาฏิหาริย์ ตามลักษณะที่
ได้มานั้นข้างไม้มีอะไรผิดกับที่เคยเห็น ๒ ครั้งแต่ได้กนิษฐ
เวดาทได้เห็นหนคนมากยิ่งกว่าทนมมา เวดายุ่งยามเดียว
กำลังเล็ดจออกคนเฝ้าแน่น ๆ อยู่ก็ไต่เบนเข็นน เห็นปรากฏ
ด้วยกันหมด จึงได้มีเรื่องตรวจตรา ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือ
เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พอเข้าใจชัดเจนในลักษณะที่ได้ว่า
เป็นอย่างไร แลเชื่อว่าไต่เบนเข็นนจริง เพราะเคยเห็น
แต่จะ เบน ด้วยอันไต่เห็ดออกจะย่นย่นถาวรรับรองให้คนอื่นเห็น
ด้วยจริงไต่ จึงไม่ได้ไต่ให้ใครฟังในชนหลัง ๆ นเพราะห่าง

จากเวลาดาโตเห็นนมาก เขาใจว่าการทเบินเช่นนี้จะไดเบิน
 อยู่เนอง ๆ แต่หากคนทนนตกค่างกเขานอนเดี่ยวไม่ได้ดังเกต
 แปลกอยู่หน่อยแต่ทเวดาเบิน มกจะเบินเดือน ๓๓ เดือน ๓๒
 เดือนยี่ เวดาเดินบกมาถึงทนนถาได้จออกไปหลายครั้งไม่
 เคยมเคย ขออนุโมทนาด้วยในส่วนกุศลที่ได้ทำ

สยามินทร์

×

×

×

และต่อมาเมื่อด้วยราชย์แดง กทอดพระเนตรเห็นอก
 ครงหนึ่ง ใน พ.ศ. ๒๔๕๗ ณ ทชงโปรด ฯ ให้สร้างพระทง
 ปาฏิหาริย์ทศในยชน ปัจจุบันรอมมาปลูกไว้บนชาดาหน้า
 พระทงพุทไธสวรรย์ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ดรูปกต่างโดยย่อ พระปฐมเจดีย์เป็นปูชนียสถานที
 ล้าคณเพราะเบินเจดีย์องค์แรกทสร้างในประเทศแถบนี้ ภาย
 หดงสมัยพระเจ้าอโศกแผ่พุทธศาสนาถึงไม่ช้านัก แต่ได้
 มณูมาซ่อมแซมแก้ไขเพิ่มเติมอกหลายคราว เมืองนครปฐม

ได้เคยเป็นราชธานีในสมัยโบราณอยู่เป็นเวลายาวนาน ครั้น
 ต่อมาเมืองนกดบรางดง องค์พระเจดีย์หักพังรกร้างอยู่ใน
 ป่าพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรวงศ์ ตั้งแต่พระบาท
 สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ๑ ลงมาได้ทรงปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่
 เพราะทรงเห็นว่า เป็นของศักดิ์สิทธิ์ ควรเคารพบูชาสัก
 การอย่างยิ่ง จนบัดนี้กลายเป็นปูชนียสถานทางพระพุทธ
 ศาสนาที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในเมืองไทย ประชาชนชาวไทย
 นิยมไปนมัสการกันเนื่อง ๆ และเมื่อมีทางรถไฟผ่านตั้งแต่
 พ.ศ. ๒๔๔๓ และทางรถยนต์ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นต้นมา
 การไปนมัสการก็เพิ่มมากขึ้น ทำให้งานนมัสการ
 และงานออกงานทบบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ ชงมราวเดือน
 ตุลาคมหรือพฤศจิกายน คือเริ่มตั้งแต่วันขึ้น ๑๒ ค่ำ ถึง
 แรม ๓ ค่ำ ในเดือน ๑๒ ทุกปีนนครกนครนยงชน

ม.จ. สุกุมาริศา กิตติกุล

หมายเหตุ หนังสือที่ไซเป็นหลักในการเรียบเรียง คือ

ตำนานพุทธเจดีย์สยาม มุตเหตุแห่งการสร้างวัดใน
ประเทศสยาม และพระอชบายพระราชพงศาวดารฉบับ
พระราชหัตถเลขาเดิม ๑ ของ สัมเด็จพระยาตราช
ราชานุภาพ

เรื่องพระปฐมเจดีย์ ของเจ้าพระยาทพากรวงศ์ ฯ

เรื่องแห่ถมอินโตจน์มัยโบราณ ของพระยาอนุমান

ราชชน

วิจารณ์พระพุทธรูปค้ำในวิหารน้อย วัดหน้าพระเมรุ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของหลวงบริบาลบุรณัท ใน
หนังสือวารสารศิลปากร ปีที่ ๓ เดิม ๓ พ.ศ. ๒๔๕๐

